

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Gisa a Rudolf Saudkovi
Bc. Michaela Šťastná

Diplomová práce
2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Michaela Šťastná**
Osobní číslo: **H14474**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Regionální**
Název tématu: **Gisa a Rudolf Saudkovi**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na základě literatury bude charakterizován vývoj situace židovského etnika ve 20. století a ve stejném období i rámcový regionální kontext. Na základě primárního výzkumu budou analyzovány stopy, které po sobě zanechali členové zkoumané rodiny ve veřejném prostoru, a bude sestaven generační portrét zařazený do kontextu doby a místa.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BOŘKOVCOVÁ, Hana, Píšu a sešit mi leží na kolenou: deníky 1940 - 1946, Praha 2011. ISBN 978-80-259-0055-0. GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan, Velké dějiny zemí Koruny české, XVa., 1938-1945, Praha - Litomyšl 2006. ISBN 80-7185-582-0. GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan, Velké dějiny zemí Koruny české, XVb., 1938-1945, Praha - Litomyšl 2007. ISBN 80-7185-835-5. JOUZA, Ladislav a kol., Léta žalu a strastí: vzpomínky na osudy kolínských Židů v období holocaustu, Kolín 2013. ISBN 978-80-260-4158-0. KAPLAN, Kaplan, Československo v letech 1945-1948, Praha 1991. ISBN 80-04-25699-6. OPELÍK, Jiří a kol., Lexikon české literatury, 3/I, Praha 2000. ISBN 80-200-0708-3. PEJŠA, Jaroslav - JOUZA, Ladislav - JOUZOVÁ, Miroslava, Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2010. ISBN 978-80-86403-21-2. PICKOVÁ - SAUDKOVÁ, Gisa, Hovory s Otokarem Březinou, Praha 1929.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. března 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

30. března 2016

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 08. 2017

Michaela Šťastná

Souhrn

Tato práce se zabývá životními osudy dvou členů významné kolínské židovské rodiny Saudků - sochařem Rudolfem Saudkem a jeho sestřenicí Giselou Pickovou – Saudkovou. Práce se snaží zasadit jejich životní osudy do širších regionálních a židovských dějinných souvislostí. Protože se oba narodili v Kolíně je v práci přiblížena i soudobá situace židovské menšiny přelomu 19. a 20. století. V této době se zásadně změnilo postavení židů v české společnosti, gradovala vlna antisemitismu a zformovala se dvě důležitá židovská hnutí – sionismus a čechožidovství. Práce porovnává generaci Rudolfa a Gisely s generací jejich rodičů, která těmito událostmi byla zasažena jiným způsobem. Závěrem je zde zmíněná Jiřina Picková, dcera Gisely, která byla během druhé světové války členkou protinacistické odbojové skupiny. Všichni byli velmi tvrdě poznamenáni nástupem nacismu.

Klíčová slova:

Židovství, sionismus, čechožidovství, antisemitismus, Kolín, židé v Kolíně, Rudolf Saudek, Robert Saudek, Gisela Picková - Saudková, Otakar Březina, Jiřina Picková, 19. století, 20. století

Abstract

This master thesis focuses on life story of two important members of Saudek Jewish family from Kolín – sculptor Rudolf Saudek and his cousin Gisela Picková – Saudková. The thesis aims to put their life stories into wider regional and Jewish historical context. They were both born in Kolín, therefore the thesis also brings closer look on contemporary situation of Jewish minority on the turn of the 19th and 20th centuries. At this time, the status of the Jews in Czech society changes, culminates the wave of anti-Semitism and two important Jewish movements are formed – Zionism and Czech Judaist movement (so called čechožidovství). The thesis compares the generation of Rudolf and Gisela with the generation of their parents who have been affected by these events in a different way. Finally, the thesis mentions Jiřina Picková, Gisela's daughter, who was a member of the anti-Nazi resistance during World War second. All of the mentioned individuals were very badly marked by rise of Nazism.

Keywords:

Jewry, Zionism, Czech Judaist movement (čechožidovství), Anti-Semitism, Kolín, Jews in Kolín, Rudolf Saudek, Robert Saudek, Gisela Picková – Saudková, Otokar Březina, 19th century, 20th century

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Marii Mackové, PhD. za její cenné rady, ochotu a trpělivost, bez které by tato práce nemohla vzniknout. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mě podporovali nejen při studiu ale i v mém úsilí při tvorbě této práce.

OBSAH

1. ÚVOD	1
1.1. Prameny a literatura	3
2. STRUČNÁ HISTORIE ŽIDOVSKÉHO NÁRODA V ČECHÁCH	7
2.1. Židé na konci 18. století a ve století 19.	8
2.2. Druhá polovina 19. století – asimilace židů vs. antisemitismus	10
2.3. Židé v Československu	12
2.4. Období Šoa	16
2.5. Židé po válce	19
3. ŽIDÉ V KOLÍNĚ	22
3.1. Kolín do konce 19. století	22
3.2. Židé v Kolíně do konce 19. století	24
3.3. Kolínští židé v Československé republice	34
3.4. Holokaust v Kolíně	37
4. PRŮMYSL V KOLÍNĚ NA PŘELOMU STOLETÍ	39
4.1. Stručný přehled průmyslu v Kolíně na přelomu století	39
4.2. Saudkova peřovna	40
5. RODINA SAUDKŮ V KOLÍNĚ	44
5.1. Vilém Saudek	44
5.1.1. Ignác Saudek	45
5.1.2. Laura Saudková Singerová	46
5.1.3. Robert Saudek	47
5.1.4. Marta Saudková – Bauerová	49
5.2. Josef Saudek	49
5.2.1. Max Saudek	50
5.2.2. Emil Saudek	50
5.2.3. Olga Saudková Slatkesová	50
6. RUDOLF SAUDEK	52
6.1. Základní biografické údaje	52
6.2. Rudolf Saudek – emigrace do Argentiny	54
6.3. Sochař Rudolf Saudek	57
6.3.1. Před válkou v Německu	57
6.3.2. Po válce v Československu	58
6.3.3. Rudolf Saudek a komunistický režim	59
6.4. Rudolf Saudek: další kulturně – umělecké aktivity	61

6.4.1.	Rudolf Saudek: Čtu v lidské tváři	62
7.	GISELA SAUDKOVÁ - PICKOVÁ	64
7.1.	Základní biografické údaje	64
7.2.	Pickova vila v Jaroměřicích.....	66
7.3.	Gisa Saudková spisovatelka	67
7.3.1.	Deník židovské dívky (1897 – 1910)	67
7.3.2.	Divadelní hra Za denním chlebem a další dramata	73
7.3.3.	Hovory s Otokarem Březinou	77
7.5.	Gisa Saudková novinářka	83
7.6.	Gisa Saudková v díle jiných autorů	84
8.	DĚTI GISELY SAUDKOVÉ – PICKOVÉ	88
8.1.	Jiřina Picková	88
8.2.	Pavel Pick	92
9.	ZÁVĚR	94
10.	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	98
11.	SEZNAM POUŽITÝH ZKRATEK.....	105
12.	SEZNAM PŘÍLOH.....	106
13.	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	107
14.	RESUME.....	113

1. ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila přiblížení životních osudů dvou členů významné kolínské židovské rodiny Saudků – sochaře Rudolfa Saudka a jeho sestřence, spisovatelky Gisely Saudkové – Pickové. Pro tuto tematiku jsem se rozhodla s ohledem na svou bakalářskou práci, jejímž tématem byl nedoceněný kolínský rodák, spisovatel, diplomat a v neposlední řadě významný grafolog Robert Saudek, bratr Gisely Saudkové. Stejně jako u bakalářské práce jsem chtěla i zde zmapovat život jednotlivých osobností

Bakalářská práce *Robert Saudek – spisovatel a grafolog*¹ vznikla na Katedře českého jazyka a literatury, proto byla zaměřena převážně na rozbor literárního a grafologického díla Roberta Saudka. Nebyl zde prostor zasadit tuto osobnost do širších regionálních a židovských dějinných souvislostí.

Všichni tři zmínění příslušníci rodiny Saudků se narodili v posledním dvacetiletí 19. století, tedy v době, kdy se udály významné změny v právním postavení židů, které posléze zapříčinily velké sociální proměny této společnosti. Proto jsem se rozhodla, že svůj nedostatek z bakalářské práce zde doženu, a kromě samotných osobností se zabývám jejich postavením, vnímání židovství a širším kontextem.

Židé byli s ohledem na své vyznání a sociální postavení velmi často ostrakizováni ze společnosti, často se stávali terčem různých pogromů a sankcí. Zásadní vliv na jejich postavení měly josefínské reformy konce 18. století, díky kterým byli židé propojeni s německy mluvícím prostředím. Za klíčová data židovských dějin 19. století lze označit roky 1848 a 1867. Jednalo se o zákon z roku 1848, který rušil segregaci židů v ghettech a dále rok 1867, kdy židé díky zákonům v tzv. Prosincové ústavě poprvé v historii získali stejná práva jako ostatní obyvatelé země. Cílem práce je tedy mimo jiné ukázat, jak tyto změny poznamenaly konkrétní jednotlivce. Místopisně je práce zasazená do českého prostředí. Situace v dalších částech monarchie a po roce 1918 na Slovensku v Podkarpatské Rusi je úplně vyčleněná, protože tam vývoj historického postavení židů pokračoval trochu odlišně. S ohledem na to, že se obě osobnosti narodili v Kolíně a Gisela Saudková – Picková zde nějakou dobu také pobývala, je práce zaměřena právě na toto české město.

¹ ŠTASTNÁ, Michaela: Robert Saudek – spisovatel a grafolog (projekt výstavy). Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 84 s. Bakalářská práce.

Diplomová práce je rozdělená do sedmi tematických celků, které se poté dělí na menší podkapitoly. První kapitola přibližuje stručně historii židovského národa v Čechách. S ohledem na časové vymezení práce je zde rozebrána situace na konci 18. století v souvislosti s už zmíněnými josefinskými reformami. Ve druhé polovině 19. století probíhala historická etapa, která by se dala nazvat židovským národním obrozením. Židé začali hledat svou identitu a snažili se upevnit si své postavení v české společnosti. Tyto snahy pokračují až do 40. let 20. století a jsou spjaty se dvěma myšlenkovými směry – čechožidovstvím a sionismem. Tento vývoj byl násilně ukončen nástupem nacismu v Evropě, který je spojený s jednou z největších židovských tragédií, pro kterou se vžilo označení Šoa. V práci je krátce zmíněn i vývoj židovské menšiny po druhé světové válce a během vlády komunistické strany v Československu.

Druhá kapitola je věnována samotnému Kolínu, jeho historickému vývoji a postavení židovského obyvatelstva v tomto městě. Kolín vždy těžil ze své výhodné polohy, nachází se v blízkosti Prahy a významného horního města Kutná Hora. Z tohoto umístění vždy těžila i židovská menšina ve městě.

Ve třetí kapitole je přiblížena průmyslová situace Kolína. Díky svému umístění v úrodné Polabské nížině se velmi brzy v Kolíně začalo rozvíjet zemědělství, s nástupem 19. století i průmysl. Kolínu v rozvoji průmyslu pomohla i vodoplavba a železnice. I židé se do rozvoje kolínského průmyslu zapojili. Jednou z židovských rodin, která v Kolíně měla svůj podnik byli Saudkové, kteří zde více než sto let provozovali svou továrnu na čištění perí.

Tématem čtvrté kapitoly je přímo rodina Saudků. Bratři Vilém a Josef Saudkovy patřili do první generace židů, která nebyla ovlivněná familiantskými zákony, takže nebyli odkázáni na vlastnictví rodinného inkolátu. Mohli se oba dva oženit a zůstat v Kolíně. V této kapitole jsou představené jejich děti.

Rudolf Saudek a jeho životní osudy jsou přiblíženy v páté kapitole. Kapitola se zabývá jeho biografickými údaji, dílem, pobytem v terezínském ghettu a jeho snahou se z traumatu z tohoto pohybu vymanit emigrací do Argentiny. Rudolf Saudek se nakonec rozhodl v Československu zůstat, musel se tedy vypořádat s nastupujícím komunistickým režimem.

V šesté kapitole se obdobným způsobem přibližují osudy Gisely Saudkové – Pickové. Kromě jejího života se v kapitole rozebírá také její dílo, jak publikované *Hovory s Otokarem Březinou*², tak i její divadelní hry dochované jen v rukopisech, Gisela byla také novinářka a překladatelka. Zahynula v roce 1943 v koncentračním táboře.

² SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929, 437 s.

Pro porovnání možností, které se otevíraly třetí generaci židů, jsou tématem poslední kapitoly děti Gisy Saudkové – Pickové – Jiřina a Pavel. Na rozdíl od svých rodičů se oni už nemuseli vyrovnávat s antisemitismem, netrápili se postavením v české společnosti. Jiřina a Pavel Pickovi byli plně asimilováni do české společnosti, což jim umožnilo například stát se členy komunistické strany nebo protinacistického odboje jako v případě Jiřiny Pickové. Stejně jako předchozí generaci, Jiřinu a její vrstevníky naplno zasáhl nástup nacismu a konečná židovská otázka.

Časové vymezení práce je poměrně dlouhé. Z toho důvodu, aby bylo možné do něj zahrnout všechny důležité milníky židovské historie, které poté ovlivnily životní osudy Gisely a Rudolfa. Velká část práce je zasazená do 19. století a první poloviny století 20. – a to konkrétně životní události spojené s Giselou a Rudolfem, kteří žili v časovém rozmezí 1880 - 1965. V první kapitole je také zmíněn přelom století 18. a 19., který je klíčový pro pochopení židů a jejich vztahu k německému jazyku. V kapitolách věnujících se Kolínu je zmíněná i starší historie, a to z důvodu pochopení širších souvislostí vývoje města a židovské menšiny v něm.

1.1. *Prameny a literatura*

Tématem židovské historie, a hlavně postavením židů přelomu století se zabývá mnoho autorů. Klíčovou publikací mapující komplexně židovské dějiny je dílo Tomáše Pěkného *Historie Židů v Čechách a na Moravě*.³ Toto dílo svým obsahem nebylo dodnes překonáno.

Formování židovských hnutí – čechožidovství, sionismu a postavení německých židů v české společnosti se věnuje spousta autorů. Všechna tato díla se shodují v popisu jednotlivých skupin – liší se pouze tím, na kterou skupinu berou větší zřetel. Michal Frankl⁴ se například ve svých dílech věnuje čechožidům a jejich asimilaci, Kateřina Čapková⁵ se oproti tomu věnuje postavení židů Němců a sionistů. Literatura k tomuto tématu je také rozdělená podle časových období, o kterých pojednává. K pochopení problematiky je třeba tato období studovat komplexně.

Pro situaci v Kolíně stojí za zmínku regionální historik RSDr. Ladislav Jouza z Regionálního muzea v Kolíně, který se židovskou otázkou na Kolínsku zabývá. K tomuto

³ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 1. vyd., Praha 1993, ISBN 80-900895-4-2, 430 s.

⁴ FRANK, Michal: „Emancipace od židů“ Český antisemitismus na konci 19. století. Praha 2007. ISBN 978-80-7185-882-9, 403 s.

⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé*, Praha 2005, ISBN 80-7185-695-9, 355s.

tématu vydal společně s Jaroslavem Pejšou ze Státního okresního archivu Kolín a s Miroslavou Jouzovou publikaci *Moje město Kolín: Židé v Kolíně*.⁶ Tato publikace přináší ucelené informace o židovské komunitě. Publikace mapuje kolínské židy od 13. století až do 50. let 20. století. Zároveň vsazuje židovské dějiny do širších dějinných událostí města Kolín. Publikace je velmi stručná. Knihu jsem využila jako zdroj informací pro události před 19. stoletím, poté mi sloužila jako cenná inspirace. V knize mi například chyběla situace ohledně formování čechožidovství a projevech antisemitismu na přelomu století, což mě inspirovalo prostudovat soudobé prameny, jakými jsou *Paměti královského města Kolína*⁷ a *Dějiny královského města Kolína nad Labem*,⁸ a situaci v této době doplnit citacemi právě z těchto pramenů. Publikace Ladislava Jouzy mě dále přivedla k dílu kolínského rabína PhDr. Richarda Federa. Jeho dílo⁹ je zcela jedinečné pro nastínění situace židů v Kolíně v Československu a během nacistické okupace. Jedná se o soudobé vzpomínky, které však přináší mnohá nedocenitelná fakta nejen o událostech, ale i smýšlení a náboženských tradicích té doby.

Jeden z klíčových pramenů pro tuto diplomovou práci je fond Saudek, Rudolf (1883 – 1965). Tento fond se nachází v Archivu Židovského muzea v Praze. Rozsah fondu je 0,77 bm materiálu. Fond je zpracovaný a zcela přístupný pro nahlížení.

Dosavadní informace o Rudolfu Saudkovi jsou velmi stručné a neúplné, proto je tento fond velmi přínosný. Fond Saudek Rudolf obsahuje převážně korespondenci, koncepty jeho divadelních her, některé Saudkovy studie, výstřižky z novin, fotografie jeho děl, odkazy na další záznamy o Saudkovi, zprávy o jeho zdraví. Materiály jsou psané česky, slovensky, německy a francouzsky. Všechny tyto jazyky Rudolf Saudek ovládal.

Fond je rozdělený do 10 částí. První část obsahuje osobní dokumenty. Materiály v této části jsou datované od roku 1894. Nejstarší položkou je zde vysvědčení z Gymnázia Kolín, které Rudolf Saudek absolvoval. Dále jsou v této části zahrnuté osobní doklady. Pro další

⁶ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA, Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: *Moje město Kolín: Židé v Kolíně*, Kolín, 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, 97 s.

⁷ Státní okresní archiv, Kolín, *Paměti královského města Kolín 1886 - 1900*, [dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/>].

⁸ VÁVRA, Josef: *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. 1. díl, Do roku 1618, 2. vyd., Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a. 275 s.

VÁVRA, Josef: *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. 2. díl, Od roku 1618 do roku 1888, 2. vyd., Praha 2015, ISBN 978-80-257-1439-3, 448 s.

⁹ FEDER, Richard: *Život a odkaz*, Praha 1973, Ústřední církevní nakladatelství, 213 s.

FEDER, Richard: *Dějiny židů v Kolíně*, S.I., s.n., 19—a.

FEDER, Richard: *Židovská tragédie: Dějství poslední*, Lusk Kolín 1947, 173 s.

bádání jsou vhodné dokumenty pocházející ze 40. let 20. století. Rudolf Saudek byl v této době internován v koncentračním táboře. Po skončení druhé světové války byla Rudolfu Saudkovi vystavena různá osvědčení a prohlášení např. přihlášení se k Československému občanství, byl uznán jako válečný poškozenec, byl mu přidělen byl „po němci“ v Praze.

Další částí fondu je osobní korespondence, která je rozdělena na soukromou a oficiální. Soukromá přijatá korespondence je opět rozdělena do několika částí. V této části stojí za pozornost složka s inventárním číslem 30 - Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, který byl poslední majitel Saudkovi peřovny. Tento materiál přináší cenné informace týkající se peřovny. O životě Rudolfa Saudka leccos vypovídá i korespondence s Hankou Salzer (složka s i. č. 31), ve které lze vysledovat vyrovnání se s komunistickým režimem. V oficiální korespondenci se objevují převážně žádosti o zapůjčení určitých soch a bust. Ve fondu se dále nachází koncepty jeho her a pojednání. Divadelní hry jsou v němčině. Fond obsahuje také koncepty přednášek a příspěvků do novin a časopisů, tato část je jak v němčině, tak psaná česky. Tento fond byl cenným materiálem pro zpracování kapitol Rudolf Saudek a Saudkova peřovna. Fond Saudek, Rudolf (1883 – 1965) je jediný plně zpracovaný fond, se kterým jsem pracovala a ke kterému byl vytvořen inventář. Ten vytvořila Monika Hanková v roce 2003.

Za zmínku stojí také osobní pozůstalosti Gisely Saudkové – Pickové, která se nachází v Archivu Regionálního muzea v Kolíně. Tento fond je bohužel ještě nezpracovaný, proto není zcela přístupný pro nahlížení. Díky ochotě archivářů jsem měla možnost nahlédnout do rukopisů jejich divadelních her a deníkového románu, tedy do části fondu, která je alespoň vytríděná. U těchto materiálu se objevuje velké množství autobiografických údajů, bohužel s ohledem na literární teorii nelze odhadnout, kde končí literární fikce, a co jsou události založené na vzpomínkách Gisely Saudkové. Přesto je toto dílo cenné kvůli tématům, která jsou v české literatuře neobvyklá. Zbylá část fondu není ani vytríděná.

Kvůli tomu, že není velká část ego-dokumentů z pozůstalosti zpracovaná, bylo potřeba hledat materiály o Gise i jinde. Cenným zdrojem informací byl v tomto ohledu Literární archiv Památníku národního písemnictví. Protože si Gisa velkou část života dopisovala s významnými českými osobnostmi kulturní sféry, bylo možné najít její dopisy zde, konkrétně tedy ve fondech Šalda, František Xaver, Laurin Arne a Kvapil, Jaroslav. Lze zde nalézt 48 dopisů z let 1920 - 1941, ve kterých Gisa řešila také svou životní situaci.

Poslední osobní pozůstalost, která stojí za zmínku je pozůstalost Jiřiny Pickové, která se nachází v Oddělení pro dějiny Šoa, Židovského muzea v Praze. Osobní pozůstalost Jiřiny Pickové byla po válce v majetku PhDr. Vlasty Kladivové. Do Židovského muzea se dostala v roce 2004. Fond s pozůstalostí je utříděný a přístupný pro nahlížení. Obsahuje korespondenci z

let 1930-1941, osobní spisy Jiřiny Pickové a doklady k pedagogické činnosti, její literární tvorbu. Dále životopis, vzpomínky, básně věnované její osobě, články ke školské reformě, vzpomínky na spolupracovníky Jiřiny Pickové v protifašistickém odboji, zprávy o odboji na Mělnicku aj. Mimo jiné lze v těchto dokumentech zprostředkovně najít údaje o ostatních příslušnících rodiny Picků.

2. STRUČNÁ HISTORIE ŽIDOVSKÉHO NÁRODA V ČECHÁCH

Historie židovského národa je velmi dlouhá a obsáhlá. Být příslušníkem židovské menšiny ovlivňovalo život jednotlivců po staletí. Proto je při zkoumání jednotlivců nutné znát i kontext židovských dějin. Z důvodu obsáhlosti tohoto tématu, se zde budu věnovat jen části, časově vymezené životem Rudolfa a Gisy Saudkových. Konkrétně to znamená poslední dvě desetiletí 19. století a první polovinou století 20. včetně tzv. období Šoa. Rudolf Saudek zemřel v roce 1965, proto zde bude krátce zmíněno i období po 2. světové válce.

Nejprve je důležité vyjasnit si pojem žid/Žid. Čeština pomocí gramatiky rozlišuje vyznavače židovského náboženství (žid) oproti příslušníkovi židovského národa (Žid). Toto rozdělení přináší do daného tématu značné komplikace, protože jedinec může být zároveň vyznavačem židovského náboženství a zároveň se hlásit i židovskému národu a naopak. Pro účely této práce jsem se rozhodla v celé práci používat tvar slova žid (s malým počátečním písmenem) z několika důvodů. Ve zkoumaném období vrcholí proces emancipace židů. Jedná se o to samé období, ve kterém gradují národnostní spory v Rakousku – Uhersku, posléze v Československu. Židé v těchto sporech hráli významnou roli a valná většina z nich si musela určit svou národnost – českou či německou. Podrobněji o tom v kapitole Druhá polovina 19. století – asimilace židů vs. antisemitismus. Dalším důvodem je fakt, že Židé jako národ byli uznáni až ve 30. letech 20. století. Dobové prameny se do té doby vyjadřují o židech s malým počátečním písmenem. Větší část práce se bude věnovat období před 30. lety 20. století, takže dobové prameny též budou s malým počátečním písmenem. Nehledě na to, že někteří autoři spojují psaní s počátečním velkým písmenem s obdobím Šoa, které zde sice bude také stručně zmíněné, ale toto pravidlo je naprosto irelevantní. Proto preferuji pravopisnou variantu s malým počátečním písmenem. Výjimkou v tomto pravopise budou citace, kde bude zachován pravopis tak, jak je určeno v citovaném zdroji či literatuře.

První písemná zmínka o výskytu židů na českém území pochází z 10. století. Židé byli zmiňováni jako účastníci zahraničního obchodu. Příchodem křížáckých válek na konci 11. století se změnil i status židů. Díky jejich vyznání (absence křtu, židovské rituály) a mnoha dalším faktorům byli brzy ostrakizováni ze společnosti. Jedním z dalších faktorů je i fakt, že židé díky ustanovení ze 13. století spadali pod přímou královskou jurisdikci. Následující staletí se nesla v období nejen prosperity židovského národa, ale i častých pogromů, sankcí a

ostrakizace.¹⁰ Vzhledem k tématu této práce a rozsahu židovských dějin, bude tato část přeskočena. Této problematice se dnes věnuje mnoho jiných literárních děl.

2.1. Židé na konci 18. století a ve století 19.

Konec 18. století se nesl ve znamení josefínských reforem, které následně poznamenávaly i století 19. Stojí za to je zde zmínit, protože tyto reformy se později dotknou i kolínské rodiny Saudků.

„Josefínské židovské zákonodárství se otevřelo 13. května 1781, kdy byla zrušena povinnost nosit zvláštní označení (...) Dne 18. října povolil dvorský dekret Židům v Čechách a na Moravě přihlásit se na všechny typy domácích škol včetně univerzit (s výjimkou teologické fakulty) a získávat zde akademické tituly. Bylo jim povoleno věnovat se všem živnostem s výjimkou nájmu šenkoven, desátků a mlýnů, provozovat všechny druhy řemesel městských i komerčních (...) Mohli zakládat směnárny, velkoobchody se střížním, kupeckým a smíšeným zbožím.“¹¹

I když byly reformy Josefa II. na svou dobu velmi pokrokové, židé ještě v této době neměli rovnoprávné postavení s ostatními obyvateli. Nadále zde platily familiantské zákony, jež stanovovaly podmínky pro uzavírání sňatků mezi židy.¹² Židé se nesměli bez povolení stěhovat a usazovat se mohli jen na místech, kde sídlila židovská populace již od roku 1725. Segregace židů v ghettech byla zrušená definitivně až v letech 1848 – 49.

V této době byla vydaná mnohá nařízení týkající se němčiny jako úředního jazyka, která se dotkla i židů. Tradičním židovským dorozumívacím jazykem byla hebrejšтина a jidiš. Židé se svým okolím též komunikovali jazykem té země, ve které žili. V Čechách to tradičně byla čeština i němčina. Díky nařízením z 18. století se poté následně v 19. a na počátku 20. století s židy spojovala více němčina, což také ovlivnilo snahy židů se emancipovat do české společnosti. Podrobněji bude toto téma rozebíráno v kapitole Druhá polovina 19. století – asimilace židů vs. antisemitismu. Dvorský patent z července 1787 nařizoval židům zvolit si pro

¹⁰ PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 2. vyd., Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 108.

¹¹ PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 2. vyd., Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 108.

¹² Podle těchto zákonů z roku 1726 mohl v židovské rodině uzavírat sňatek jen familiant nebo-li držitel inkolátu. Číslo inkolátu přecházelo z otce na prvorozeného syna, tudíž on jako jediný z rodiny se mohl legálně oženit a založit rodinu. Ostatní mužští sourozenci, pokud chtěli založit rodinu, mohli odejít ze země a byli pokládáni za cizince. Možností, jak získat inkolát nebylo mnoho. Jednou z nich byla možnost inkolát odkoupit po zemřelém, který ho nemohl předat dalšímu přímému potomkovi. Tento zákon byl často porušován uzavíráním nelegálních sňatků.

sebe a svou rodinu německé jméno, které následně museli užívat celý život beze změny. S tímto nařízením souvisela i povinnost vést židovské úřední matriky v němčině.

Židovskou komunitu neminulo také nařízení němčiny jako úředního a školního jazyka. Němčinu museli povinně ovládat také soukromí učitelé náboženství a židovští kantoři. Nehledě na to, že Systemální patent z roku 1797, vydaný Františkem I., ustanovil jako jednu z povinností familiantů osvědčení znalosti němčiny a předložení potvrzení o německy vedené zkoušce z náboženství. I když přehled jazykových nařízení židů může znít nepřehledně, vyplývá z něj, že židé byli v 19. století pevně zakotveni v německy mluvícím prostředí.

Ve 40. letech docházelo pozvolna k uvolňování Systemálního patentu, které vedlo k postupné asimilaci židů do společnosti, a to zejména v kulturní sféře. Klíčový je revoluční rok 1848. Kromě událostí, které sužovaly Evropu a které zde vzhledem k rozsáhlosti tématu nebudou podrobně rozebírány, byl tento rok důležitý i pro židy. Jak už bylo zmíněno, v roce 1848 byla zrušená segregace židů v ghettech, díky tomu se mohli židé začít stěhovat i mimo stanovená území.

„Celkově však léta 1848 - 1849 přinesla zásadní změnu postavení židovských obyvatel: získali svobodu pohybu a usídlení (4. 4. 1849), mohli se svobodně ženit a vdávat (4. 5. 1849), otevřel se jim přístup do veřejných úřadů (mohli se například stát učiteli ve státních školách), byl zrušen familiantský zákon, numerus clausus¹³, pro venkovské Židy padla instituce inkolátu, byla zrušena ghetta a tzv. toleranční daň. (...) Po zrušení restrikcí v roce 1849, které umožnilo svobodný pohyb osob i majetku, se začaly tisíce židovských rodin stěhovat z uzavřených a stísněných ghett do blízkých vesnic a městeček. Nebývaly vždy vítány. Zvláště malá města nechtěla dovolit, aby se v jejich zdech usazovaly, některá proti tomu podávala úřední protesty. Přesto během několika málo let vzrostl počet obcí s židovským osídlením více než dvojnásobně. Židé pronikali do venkovských oblastí, kam dříve nesměli, pozvolna se měnila struktura jejich povolání.“¹⁴ Venkov byl jedno z nejdůležitějších míst, kde se převážně německy orientovaní židé setkávali s českou kulturou, což je důležitá poznámka pro další vývoj, zejména na přelomu století.

Další klíčová nařízení přinesla tzv. Prosincová ústava z roku 1867. *„Židům bylo přiznáno státní občanství, politická a občanská rovnost před zákonem. Mohli se volně stěhovat, nabývat nemovitosti, provozovat jakoukoli živnost, dostali aktivní i pasivní volební právo (mohli*

¹³ Numerus clausus bylo nařízení z roku 1726, které ustanovovalo počet židovských rodin, které směly bydlet v Čechách a na Moravě, souvisí s familiantskými zákony.

¹⁴ PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 2. vyd., Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str.125.

tedy volit a být voleni do obecních zastupitelstev). Měli tak – poprvé ve svých zdejších dějinách – stejná práva jako ostatní obyvatelé země.“¹⁵

Židovské venkovské obyvatelstvo se zhruba od 60. let začalo stěhovat z malých vesnic do rozvíjejících se obchodních center, kde nalézali lepší možnosti obživy a příznivější sociální podmínky. Jednalo se o skupinu židů, která byla ovlivněná českou kulturou, tzv. české židy.

2.2. Druhá polovina 19. století – asimilace židů vs. antisemitismus

Tzv. emancipace židů, jak se souhrnně nazývají právní změny a jejich sociální důsledky, popsané v předchozí části, přicházela v době, kdy v Čechách gradoval národnostní spor mezi Němci a Čechy. Židé se museli rozhodnout, ke které z těchto skupin se přikloní. Z důvodů, které jsou opět popsány v předchozí části, se od nich očekávalo připojení se k německé straně, což vyvolalo další důvod k nevráživosti ze strany Čechů. Zároveň se ještě pořád jednalo o dobu, kdy byl vstup do vybrané společnosti podmíněný němčinou. Nehledě na to, že jidiš, hovorový jazyk židů, byl a do dneška je v některých lokalitách považován za jazyk germánský. Byla to doba, kdy přihlášení se k jazyku té či oné národnostní skupiny symbolizovalo i přihlášení se k národnosti samotné.¹⁶ Přesto se zde nacházela židovská menšina, která se počesťovala. Jednalo se zejména o ty, kteří se v 50. letech stěhovali na venkov, kde se setkávali s českým obyvatelstvem. Další věc, která byla s pohybem židů mimo ghetto spojená, byla pozvolná ztráta židovské identity. Tím, že se zejména mladým židům otevíraly nové možnosti, se začala židovská tradice zlehka vytrácet. Pohyb mimo ghetto nabízel židům nové sociální příležitosti. Zvláště po zlepšení jejich hospodářské situace bylo cílem každé židovské rodiny, aby alespoň jeden z jejich synů měl vysokoškolské vzdělání.

V 60. a 70. letech 19. století se projevovala nespokojenost českých židů se všeobecnou proněmeckou orientací pražské židovské obce. Byla to doba druhé migrační vlny, kdy se židé z venkova vraceli zpět do měst, jak již bylo zmíněno výše. Důsledkem nespokojenosti vznikala spousta židovských spolků, které se snažily o adaptaci židovského obyvatelstva a jeho větší otevřenost se širšímu množství skupin a společenským institucím.

Jednou z těchto organizací a ve své době i nejvýznamnější byl Spolek českých akademiků – židů (SČAZ) (založený 1876), kteří stáli u zrodu několika generací intenzivních

¹⁵ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2. vyd., Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 125.

¹⁶ Za zmínku stojí přelom roku 1880 – 1881, kdy obyvatelé Rakouska poprvé museli vyplnit při sčítání lidu kolonku „obcovací jazyk“. Českými nacionalisty byla tato povinnost brána jako přihlášení se k české národnosti, zvláště u židů šlo o velmi sledované a následné komentované téma.

společenských změn v židovské populaci v Čechách. SČAZ si předsevzal za cíl šířit mezi židy pročeské myšlení a český jazyk.

Další významný spolek zaměřený na česko-židovskou asimilaci byla Národní jednota česko-židovská (založená 1893), která vydávala čtrnáctideník *Českožidovské listy*. Tento spolek si kladl za cíl nejen emancipaci židů a Čechů, ale také společenské, sociální a politické sblížení.

I tak jsou 80. a 90. léta dobou, kdy se začínala zvedat vlna antisemitismu, která se projevovala zejména v tisku. Vznikaly nejen jednotlivé články, ale i celé tiskoviny zaměřující se na antisemitismus. Protižidovský postoj ovlivňoval i politickou sféru. Protižidovské projevy se objevovaly u takových jmen jakými byly František Palacký, Ladislav Rieger či Jan Neruda. U Nerudy stojí za zmínku série fejetonů z roku 1869 v *Národních listech* nazvaná „*Pro strach židovský*“, kde volá po „emancipaci“ Čechů od Židů.¹⁷ Tyto projevy se daly přičíst na vrub vrcholícímu tzv. Národnímu obrození, kdy byla židům stále vytýkaná jejich proněmecká orientace.¹⁸

Podoby antisemitismu byly různé – nejčastěji se jednalo o prohlášení v tisku. Vznikaly i tiskoviny, které měly v programu přímo poukázání na „zlý a chamtivý“ židovský majetek. Za jednu z klíčových postav českého antisemitismu této doby můžeme označit Jana Klecandu. „*Od konce roku 1887 vydával Klecanda antisemitský časopis Vyšehrad určený především pro venkovské obyvatelstvo. (...) List zaměřený na venkovské obyvatele spojoval sociálně-ekonomickou kritiku s intenzivním nacionalismem. (...) brzy je úpadek řemeslníků a rolníků spojován s působením Židů. V roce 1888 již Vyšehrad psal o potřebě antisemitismu pro ozdravení české společnosti.*“¹⁹ Čeští antisemité vyzývali k bojkotu židovských obchodů, pořádali stávky, tiskli antisemitské plakáty apod. Výjimkou nebyly ani drobné útoky na židovské obchody a majetek. Inspiraci hledali v zahraničí, kde též byla protižidovská nálada (pogromy v Rusku, antižidovská nálada spojená s Dreyfusovou aférou ve Francii).

Velkou událostí, která výrazně ovlivnila vztah židů a Čechů je tzv. hilsneriáda, která odstartovala v roce 1899 a týkala se případu údajné rituální vraždy v Polné. Leopold Hilsner, nedoučený švec, drobný obchodník a spíše tulák, byl obviněn z vraždy 19leté dívky, kterou měl zabít údajně z náboženských důvodů. Proces s Leopoldem Hilsnerem trval dva roky - původní obžaloby z rituální vraždy a trestu oběšením, která byla velmi bouřlivě komentovaná v tisku, byl nakonec Hilsner odsouzen v roce 1900 na doživotí za vraždu (slovo

¹⁷ FRANKL, Michal: „Emancipace od židů“ Český antisemitismus na konci 19. století, Praha 2007, ISBN 978-80-7185-882-9, s. 44.

¹⁸ Tamtéž s. 66.

¹⁹ Tamtéž s.69.

rituální už bylo vypuštěno).²⁰ Reakce na tuto aféru ukazovaly podobu českého antisemitismu na konci století, v době kdy vrcholila vlna antisemitismu v celé Evropě.

Kromě jazykových důvodů, můžeme hledat příčinu antisemitismu podle Michala Franka též v hospodářské sféře. Antisemitismus byl zejména ze strany českých podnikatelů využíván v konkurenčním boji, a to zejména proti německým židům.²¹

Jako pozitivní se pro židovský národ v Čechách jevil fakt, že všechny snahy antisemitů kandidovat jako samostatný politický subjekt s výhradně antižidovským programem skončily neúspěchem.

Obranou reakcí židů bylo zakládání různých židovských spolků, z nichž nejznámější byly Bar Kochba a Zion (někdy též uváděno ve tvaru Sion), které oba vznikly v letech 1899 a jejichž cílem bylo šířit sionistickou ideu.

„Členové spolku Bar Kochba byli studenti ze středních vrstev, kteří se pokoušeli o návrat k židovství prostřednictvím studia hebrejštiny, judaismu, židovské historie a kultury. Hledali nový vztah k Palestině a k východoevropskému židovství (...) Spolek Bar Kochba se věnoval přednáškové, osvětové a publikační činnosti, jádrem jeho aktivit byly debatní večery; někteří účastníci těchto debat hráli později významné role v politickém a kulturním životě Československa, Palestiny a Státu Izrael.“²²

Do první světové války byla situace mezi Čechy a židy střídavě napjatá. Až Velká válka pozměnila tento status. Židovští dobrovolníci bojovali v českých legiích. Do Čech přišli židovští uprchlíci z Haliče, kvůli zastavení bojové fronty na tomto území, což opět vyvolávalo negativní reakce u Čechů. Nutno podotknout, že většina haličských uprchlíků byli ortodoxní židé. Část těchto uprchlíků odešla už v roce 1916, zbytek haličských židů byl vykázán v roce 1918. Česká židovská obec se díky vzniku Československa rozrostla o židy slovenské a z Podkarpatské Rusi.

2.3. Židé v Československu

Hlavní osobností nové Československé republiky byl její prezident Tomáš G. Masaryk. Jeho jméno bylo mezi židy (i světovými) známé už z Hilsnerovy aféry, při které představoval jednu z nejhlasitějších osobností, vyjadřujících podporu Leopoldu Hilsnerovi. Podpora

²⁰ FRANKL, Michal: „Emancipace od židů“ Český antisemitismus na konci 19. století, Praha 2007, ISBN 978-80-7185-882-9, s. 281.

²¹Tamtéž, str. 270.

²² PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 2. vyd., Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, s. 522.

zahraničních židů mu byla nápomocná během válečného vyjednávání.²³ Proto židé v Československu přivítali T. G. Masaryka jako nového prezidenta s velkým očekáváním.

Shrneme-li soudobý stav židovského obyvatelstva, můžeme židy v Československu rozdělit do čtyř skupin, podle národnostní a kulturní příslušnosti. Tyto skupiny byly:

1. Sionisté
2. Čechožidé
3. Němečtí židé
4. Ortodoxní židé

První skupina židů, **sionisté**, se myšlenkově vyhraňovala už od počátku století. Souviselo to se ztrátou židovské identity kvůli otevření nových možností po zrušení pobytu v ghettech. Sionisté usilovali o uznání židovského národa. Ve svém programu též zmiňovali území Palestiny, jako potenciálního židovského území. Sionisté se navraceli k židovské tradici, studovali Talmud, další židovské významné tisky a hebrejštinu. Právě období první republiky byla doba, kdy se toto hnutí začalo silně politicky i kulturně angažovat. Tento myšlenkový proud se objevil už na přelomu století, ale teprve v první republice se toto hnutí začalo politicky zasazovat o své zájmy. Doba vzniku plně korespondovala se snahami ostatních evropských národů najít si vlastní identitu, osamostatnit se a založit vlastní stát. Kvůli segregaci v ghettech byl však u židů tento proud opožděn od ostatních „svobodných“ národů. Zájmová hnutí spojená s tímto myšlenkovým proudem byla například Bar Kochba a Sion, zmiňovaná výše.

„Politickým reprezentantem národních Židů se měla stát Národní rada židovská, ustanovená 22. října 1918. Členy rady se stali představitelé sionistického přesvědčení Max Brod, Ludvík Singer, Norbert Adler a další. Cílem bylo politicky sjednotit Židy v Československu a dosáhnou zastoupení v Národním shromáždění. Úkolem rady bylo dosáhnout uznání židovské národnosti a menšinových práv, péče o prosazování občanské rovnosti a potírání antisemitismu.“²⁴

Čechožidé byli názorovou opozicí sionistického hnutí. Časové bylo toto hnutí starší než hnutí sionistické. I když se jednalo o opozici, velká část čechožidů zklamaných z vývoje čechožidovského hnutí později přestoupila k sionistickému hnutí. Čechožidé se jako myšlenkový proud začali formovat na přelomu století, jako reakce na soudobý antisemitismus. Hlavní myšlenka byla asimilovat židy co nejvíce do české identity, aby Češi měli co nejméně

²³ ČERMÁKOVÁ, Radka: Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé In: SOUKUPOVÁ, Blanka; ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (edd.): Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech, Praha 2003, ISBN 80-85608-72-3.s. 15.

²⁴ Tamtéž s.10.

záminek k nesnášenlivosti. Toto hnutí bylo spojené se Spolkem českých akademiků – židů. Dalo by se předpokládat, že po vzniku Československa bude toto hnutí podpořeno. Tato domněnka však nebyla správná. Jednou z příčin bylo to, že Československo jako mnohonárodnostní stát nemohl akceptovat začleňovací snahy. Tato skupina byla jedinou, která odmítala německé židovské emigranty ve 30. letech a vymezovala se proti nim. Mezi nejznámější představitelé čechožidovského hnutí patřil například rabín doktor Richard Feder (který bude podrobněji představen v kapitole Kolínští židé v Českosloveské republice). K čechožidovskému hnutí je potřeba podotknout, že to byla jediná židovská skupina, která vřele přivítala vznik Československa a byla novému státu plně oddaná, na rozdíl třeba od sionistů, kteří byli novému státu sice také oddaní, ale Československo nevíkali tak vřele. S čechožidy se v této době pojilo periodikum *Tribuna*, jehož šéfredaktorem byl mimo jiné například Ferdinand Peroutka. *Tribuna* však necílila výhradně jen na čechožidovské čtenáře a mezi jeho redaktory patřili i příslušníci jiných náboženských vyznání.

Němečtí židé na rozdíl od předchozích dvou skupin preferovali habsburskou monarchii a novou republiku neoceňovali tak vřele. Do této skupiny patřili převážně židé z vyšších středních a vyšších vrstev. Jedním z důvodů byla snazší integrace do tohoto prostředí. Pro uvedenou vrstvu bylo typické v tomto období i německé školství, které využívala tato skupina z pragmatických důvodů pro své děti. Díky německému vzdělání měly tyto děti možnost se uplatnit nejen na českém pracovním trhu, ale i v Německu a Rakousku.²⁵ Na rozdíl od čechožidů a sionistů neměli němečtí židé potřebu zakládat svá vlastní periodika, protože velká část německých tiskovin byla židovského původu. Za zmínku stojí deník *Prager Tagblatt*, nejčtenější německý psané noviny, a *Prager Presse*, noviny financované státem určené nejen pro místní, ale i zahraniční čtenáře. Jejich dlouholetým šéfredaktorem byl Arne Laurin, který původně sympatizoval s čechožidy a psal i pro *Tribunu*.

Ortodoxní židé byli v Československu poměrně novou skupinou a nacházeli se na Slovensku a především v Podkarpatské Rusi. Byli tedy ovlivněni východním židovstvím. Vzhledem k lokalizaci jim zde nebude věnován prostor.

Všechny tyto skupiny spojovala snaha odstranit z české společnosti antisemitismus. S novou republikou však problém antisemitismu nezmizel tak rychle, jak by se očekávalo. Poválečný nedostatek potravin a dalších životně důležitých produktů vyvolal v Československu další antižidovské nepokoje. Omezení přidělu potravin vzbuzovalo mohutné protesty a hladové bouře, primárně namířené proti lichvářům. Došlo k rabování, při kterém byly postižené hlavně

²⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina: Češi, Němci, Židé, Praha 2005, ISBN 80-7185-695-9, str. 66.

židovské obchody. Další protižidovské vystoupení se odehrálo, když roku 1920 vstoupil do vlády třetí židovský ministr.²⁶

I přes tuto změnu dosavadního židovského statusu, byl židovský původ podle Blanky Soukupové²⁷ překážkou k získání politických funkcí a míst v úředních institucích a to zejména v prvních měsících a letech, přestože čechožidovští asimilanti i sionisté projevovali novému státu bezvýhradnou loajalitu. Velkou oporou byla podpora Tomáše Garrigue Masaryka, který byl židům a hlavně otázce sionismu velmi otevřený. Židé byli i v Masarykově vybrané skupině pátečníků. Za zmínku stojí kolínští rodáci Otokar Fischer²⁸ a Camill (někdy uváděno počestně Kamil) Hoffman,²⁹ kteří se k této elitní skupině řadili.

Jedno ze zásadních právních nařízení týkajících se židů jako národnostní menšiny souviselo se sčítáním lidu v roce 1920. „*Nařízení, které bylo přijato 30. října 1920 a zůstalo v platnosti až do roku 1930. Podle § 3 měl být vedle pohlaví, rodinného stavu, stáří, země původu, náboženství a povolání uvedena i národnost. (...) Židé mohou přiznati národnost židovskou.*“³⁰ Zatímco v roce 1920 si mohli židé zvolit národnost podle svého uvážení a nemuseli jí žádným způsobem dokazovat, 9. ledna 1930 byl zákon změněn a „*(...)národnost se měla určovat podle mateřské řeči, a i Židé se měli tomuto kritériu přizpůsobit. Jako židovskou řeč mohl respondent udat jidiš i hebrejštinu.*“³¹ K jazykovým možnostem židů je ještě potřeba dodat, že většina židů v této době byla bilingvní (čeština a němčina) a případný výběr mezi češtinou a němčinou (respektive mezi českou a německou národností) byl tedy volbou spíše sociální. Díky znalosti jazyků byli židé často využíváni v české diplomacii. Jako příklad můžeme uvést už zmíněného Hoffmana nebo Roberta Saudka (bratra Gisy Saudkové – Pickové,

²⁶ Byl jím Rudolf Hotowetz, který byl pověřen správou zahraničního obchodu. Dále v této vládě působil Alfréd Meissner, ministr spravedlnosti, a Lev Winter, ministr sociální péče.

²⁷ Více SOUKUPOVÁ, Blanka: Český antisemitismus v podmínkách pluralistické demokratické společnosti národního státu in: POJAR, Miloš; SOUKUPOVÁ, Blanka; ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (edd.): Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, Praha 2004, ISBN 80-85608-94-4S. s. 30.

²⁸ Otokar Fischer (1883 – 1938) – pocházel z kolínské židovské asimilované rodiny. Věnoval se několika oborům – byl to divadelní kritik, teoretik a dramaturg, profesor germanistiky na Karlově univerzitě, překladatel, básník, dramatik a novinář. [Otokar Fischer <http://archiv.narodni-divadlo.cz/default.aspx?jz=cs&dk=Umelec.aspx&ju=1711> 19.8.2017].

²⁹ Camill Hoffmann (1878 – 1944) – rodák z Kolína, židovského původu, básník, překladatel, od roku 1920 pracoval jako československý tiskový atašé v Berlíně, zde si psal od roku 1932 deník, kde zaznamenával politické události v Německu, zemřel v roce 1944 v koncentračním táboře. Jeho nejznámější dílo je POLITICKÝ DENÍK 1932-39 (Pražská edice Praha 2006). Za zmínku stojí též jeho překlady mj. přeložil do němčiny Čapkovy Hovorovy s TGM nebo Masarykovu Světovou revoluci. Setkání Pátečníků se Hoffman neúčastnil vzhledem ke svému zaměstnání pravidelně. [POJAR, Miloš – T.G.Masaryk a židovství, Praha 2017, ISBN 978-80-200-2571-5,s.120].

³⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina: Češi, Němci, Židé, Praha 2005, ISBN 80-7185-695-9, str. 41.

³¹ Tamtéž str. 43.

o kterém se bude mluvit v kapitole Robert Saudek). Samozřejmě, že židovských jmen bychom našli v české diplomacii mnohem více.

Československo se svým křehkým politickým systémem, problémy s národnostními menšinami a se sociálními problémy, se snažilo upevnit postoj tolerance k minoritám a problémy antisemitismu se snažilo potlačovat. I přes antisemitské protesty v letech 1919 a 1920 byla Československá republika židům otevřená, což se stalo klíčové po roce 1933 (respektive po 1938 a tzv. „Anšlusu“ Rakouska), kdy se v Německu chopil moci Adolf Hitler se svou Národně sociální stranou. To vyvolalo hromadnou migraci židů z Německa, při které se jejich hlavním útočištěm stala Československá republika a zejména Praha.

Status židovského obyvatelstva v Československu se zásadně změnil až v roce 1938, podepsáním tzv. Mnichovské smlouvy, respektive rokem 1939 a vznikem Protektorátu Čech a Moravy.

2.4. *Období Šoa*

Šoa je hebrejský výraz pro katastrofu, či pohromu. V židovské historii se tento termín ujal pro označení části dějin spojených s holokaustem během 40. let 20. století.

Toto období začalo teoreticky už v roce 1935, kdy v sousedním Německu začaly platit Norimberské zákony, které mimo jiné definovaly židovství. Během let se však tyto zákony zostrovaly, díky nim byli židé na území Německé říše (včetně území pod správou Říše a dobytá území) vyloučení ze společnosti, byl jim zabaven veškerý majetek a později na nich byl proveden jeden z největších pogromů v historii lidstva – genocida nazvaná holokaust. Už před rokem 1935 se pod vlivem nacistické vlády v Německu objevovaly silné protižidovské nálady, které se projevovaly například bojkotem židovských obchodů, fyzickými a verbálními útoky proti židům. Tyto nálady zapříčinily migraci německých židů do Československa, která byla zmíněná v předchozích částech.

Norimberské zákony určovaly, kdo je židem z rasových hledisek. Jednalo se o člověka, který měl v několika předchozích generacích alespoň jednoho židovského příbuzného, nebo byl členem Židovské náboženské obce (dále jen ŽNO). Nacisté také zavedli tzv. rasový dotazník, který obsahoval osobní anamnézu a charakteristiku tělesných rysů k určení židovské rasy. Ten, kdo byl podle těchto zákonů označen za žida, nebyl uznán na plnohodnotného občana Říše, nemohl volit, zastávat veřejné úřady, volně cestovat, nesměl uzavřít sňatek s „čistou“ německou rasou. Postupně sankce proti židům sílily. Židé museli nosit speciální označení, museli se pohybovat jen v povolených prostorech (např. speciální obchody pro židy nebo vyhrazené

nákupní hodiny, speciální místa v tramvajích, zákaz vstupu do parku...). A množství podobných nařízení se neustále rozrůstala.

Československa se tyto zákony začaly týkat z části od září 1938 (po podpisu Mnichovské smlouvy), kdy se území Sudet stalo oficiálně částí Říše. Na celé území se tyto zákony rozšířily v roce 1939 vznikem Protektorátu Čechy a Morava, který byl autonomní oblastní Německé říše. „K 15. březnu 1939 žilo na území tzv. Protektorátu Čechy a Morava přibližně 135 000 osob, které norimberské zákony považovaly za Židy, případně „mišence“, z toho asi 15 000 emigrantů z Německa a Rakouska. Tito občané začali být zbavováni práv a diskriminováni (hlavně v hospodářské oblasti) už za Druhé republiky; od června 1939 podléhali z nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha rasovým zákonům na základě norimberské nomenklatury.“³² Mnichovská smlouva a Norimberské zákony zdvihly velkou vlnu migrace a to nejen židů. Přesto se na území v té době už bývalého Československa stále nacházela velká židovská menšina. Historikové se dodnes rozcházejí v přesném čísle.

Během tohoto období byly v židovských dějinách klíčové dva pojmy – arizace a holokaust. Cílem těchto aktivit bylo vyřadit židy nejprve z hospodářské a politické sféry a posléze i z veřejného a sociálního života. Ideou nacismu bylo tzv. „konečné řešení“ či „vyhlazení židů“. Obě tato témata jsou velmi rozsáhlá, proto pro účely této práce budou zestručněna a obě témata nebudou vyličená komplexně.

Arizace se týkala ekonomické sféry. Ve stručnosti se jednalo o konfiskaci židovského majetku nacisty. Nacisté chtěli židovský majetek co nejrychleji převést do německých rukou. Další pointou arizace byla snaha zabránit židům vyvážet majetek z Československa, respektive z Protektorátu. Arizace měla v Protektorátu několik fází. První fáze začala už před samotným vznikem Protektorátu a byla označována jako tzv. „divoká arizace“. V této fázi se jednalo o bojkot židovských obchodů ze strany nacistů, pouliční násilí, ale i o devizové opatření poškozující a znemožňující obchod se zahraničím, administrativní útrapy ve formě různých kontrol, výslechů a podobně. Těmto útrapám nebylo možné dlouho odolat. „Šikanovaný zpravidla nakonec splnil očekávání svých trýznitelů, hledal východisko z obtížné situace a snažil se zachránit, co se zachránit dalo, alespoň nějakou část majetku.“³³

Na přelomu let 1938 a 1939 nastala tzv. „nucená arizace“, prováděná na základě legislativních nařízení. V této době probíhal výkup židovského majetku za uměle stlačené kupní ceny. Tento majetek si mohli árijští arizátoři od státu odkoupit a spravovat ho. Klíčovou roli v tomto procesu hrály převážně banky, které měly z arizace největší profit – nejen co se týkalo

³² PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 1. vyd., Praha 1993, ISBN 80-900895-4-2, s. 247.

³³ JANČÍK, Drahomír; KUBŮ, Eduard: Arizace a arizátoři, Praha 2005, ISBN 80-246-1000-0, s.14.

samotného židovského majetku, ale i díky tzv. arizačním půjčkám, které poskytovaly arizátorům na odkup a správu židovského majetku. V Protektorátu profitovala z nastalé situace nejvíce německá banka Kreditanstalt der Deutschen (dále jen KdD).³⁴

Další nařízení přišlo v roce 1940. „Židé museli ukončit své podnikatelské aktivity v řadě oborů, např. velkoobchodů, maloobchodů, pohostinství, dopravě, bankovních, směnářských či zprostředkovatelských službách.“³⁵

K procesu arizace byly nacisty zřízeny dva speciální úřady – Ústředna pro židovské vystěhovalectví a Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu. První jmenovaný organizoval vyvlastňování židovského majetku. Jelikož se jednalo o dobu, kdy již probíhaly transporty židů do koncentračních táborů, byl zřízen i druhý jmenovaný úřad, který měl na starosti správu a likvidaci veškerého movitého i nemovitého majetku deportovaných židů. Deportovaní židé se museli „dobrovolně“ pod dohledem gestapa písemně vzdát svého majetku ve prospěch fondu.

Poslední část arizace souvisela s největší katastrofou židovského národa, pro nějž se vžil název holokaust či Šoa. Sociální důsledky Norimberských zákonů zde již byly popsány výše. Až do roku 1941 ŽNO organizovala odchod co největšího počtu židů do ciziny, což jim bylo kvůli zahraničním kvótám o počtu přijímaných uprchlíků často ztěžováno. Nejednalo se o lehký úkol, protože povolení k výjezdu bylo zpoplatněné, což představovalo další zisk pro německé banky a zvláště KdD, která tato povolení se souhlasem říšské vlády vydávala. Zároveň došlo k omezení množství majetku, které si s sebou mohli židé vzít. Roku 1941 byla nacisty tato činnost Židovské obce zastavena. Pražská Židovská obec byla nucená podřídit se nacistické jurisdikci nad všemi židovskými obcemi, potažmo židovskými občany. Mimo jiné tedy musela spoluorganizovat deportace do koncentračních táborů. Transporty probíhaly na základě nařízení o izolaci židů a jejich nucené práci. ŽNO dostávala data týkající se rodin, které se měly dostavit do transportů. Jejich úkolem bylo informovat je o této skutečnosti, posléze musela ŽNO zajistit majetek transportovaných židů (majetek jako byl například byt a nábytek). „Celkem bylo z území protektorátu vypraveno na 130 transportů, které se týkaly více než 80 000 mužů, žen a dětí. Naprostá většina z nich zahynula.“³⁶

První transporty začaly už v roce 1939, největší vlna nastala v roce 1941 s příchodem zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Podmínky pro deportované byly velmi přísné, mohli si s sebou vzít například jen majetek, ošacení a věci osobní potřeby do váhy 50 kg.

³⁴ JANČÍK, Drahomír; KUBŮ, Eduard: Arizace a arizátoři, Praha 2005, ISBN 80-246-1000-0, s.40.

³⁵Tamtéž s. 51.

³⁶ PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 1. vyd., Praha 1993, ISBN 80-900895-4-2, s.249.

Převážná většina transportů vedla nejprve do terezínského ghetta, které bylo přestupní stanicí do některého z vyhlazovacích táborů v Polsku. I když podmínky v terezínském ghettu byly velmi těžké, podařilo se zde židům zorganizovat specifické prostředí, zcela atypické od ostatních koncentračních táborů. Stejně jako v ostatních podobných zařízeních i v Terezíně trpěli vězni hladem, nemocemi, pracovním přetížením a nejistotou hrozby přesunu do vyhlazovacích táborů, přesto se jim však povedlo zorganizovat alespoň zdání plnohodnotné společnosti ve formě tajné základní zdravotní a sociální péče, tajného vyučování, kulturních akcí (divadelní hry, koncerty) a bohoslužeb. „*Tragická historie terezínského ghetta se začala psát v listopadu 1941, kdy sem přijel první transport mužů z Prahy. Roku 1942 bylo vysídleno původní nežidovské obyvatelstvo a koncem roku už bylo v přelidněném ghettu internováno 56 717 osob, na které se vztahovaly rasové zákony. Do r. 1945 prošlo ghetttem asi 141 000 osob 53 národností z velké části Evropy (z toho 75 000 čs. občanů); 34 000 osob zde zemřelo, do vyhlazovacích táborů bylo deportováno 88 000 osob (60 000 z protektorátu), z nichž přežilo asi 3 500. Z přibližně 15 000 dětí, které prošly Terezínem, přežilo podle starších pramenů asi 100, podle novějších o něco více. Osvobození se v Terezíně dočkalo 17 239 internovaných (z toho asi 8 500 čs. občanů).*“³⁷

Počet židovských obětí této genocidy nebyl nikdy zcela přesně určen. Někteří autoři zmiňují číslo 5,8 milionů, ale jedná se pouze o odhad. Každopádně toto téma dodnes vzbuzuje velkou a poměrně kontroverzní diskuzi. Dodnes nebyly následky tohoto činu plně odčiněné a patrně už není v lidských silách je odčinit.

2.5. Židé po válce

Globální konflikt známý jako druhá světová válka skončil v Evropě 8. května 1945 kapitulací Německa. Evropa zůstala po válce zdevastovaná a zruinována po všech stránkách. Návrat do normálního života, který vedli židé před válkou, byl absolutně nemožný. Po osvobození koncentračních táborů se neměla většina židů kam vrátit. Majetek, který vlastnili před válkou, byl většinou už zabraný jinými rodinami. Většinou bylo také velmi komplikované dokazovat vlastnictví kvůli absenci všech dokumentů. Velkým traumatem byl také návrat do neúplných rodin. Radost z konce války kazil židům stesk po zemřelých členech rodiny. Někteří pamětníci zmiňují i židovský pocit viny nad tím, že na rozdíl od ostatních právě oni přežili.³⁸

³⁷ PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 1. vyd., Praha 1993, ISBN 80-900895-4-2, s. 250.

³⁸ HEITLINGEROVÁ, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu, Praha 2007, ISBN 978-80-86103-97-6, s. 35.

Někteří židé se rozhodli tuto situaci vyřešit migrací do zahraničí. Teoreticky můžeme proces migrace chápat jako možnost vyvázání se z dosavadních sociálních vazeb a utváření vazeb nových na novém místě, což mnozí židé brali jako způsob, jak se zbavit traumatu z války. Židé směřovali buď do Ameriky, kam se už před válkou přemístila velká židovská menšina, evropští židé zde mohli mít i své příbuzné. Druhý proud emigrantů směřoval do Izraele, který vyhlásil svou nezávislost 14. května 1948. Izrael je dodnes vnímán jako dovršení snah sionistů o samostatný stát, o který se snažili už od přelomu 19. století. Židé zde tvoří většinu obyvatelstva.

V osvobozeném Československu vznikla už v roce 1945 Rada židovských náboženských obcí (dále jen RŽNO). Jejím cílem bylo pomoci přeživším židům s návratem do běžného života. Angažovali se v restitucích majetku.

V únoru 1948 se spolu s poměry v Československu změnily i poměry v RŽNO. Vláda fakticky převzala moc v obci. Po roce 1948 se většina náboženských obcí v Československu postupně rozpadala. Jednak to zapříčinila asimilace židů a další vlna migrací. „*Jako celá společnost byla i židovská komunita zasažena nejvíce dvěma emigračními vlnami v letech 1948–50 (28 000 osob) a 1968–1969 (asi 6000 osob).*“³⁹ Židé byli stejně jako ostatní náboženské společnosti odsunuti na okraj společnosti a byly jim povoleny jen základní náboženské úkony, které i tak byly pod dozorem Státní bezpečnosti. Státní antisemitismus se projevoval jako boj proti sionismu a kosmopolitismu. V roce 1970 zemřel Richard Feder,⁴⁰ český rabín, který nebyl na dlouhou dobu nikým nahrazen. RŽNO sice nezanikla, ale stala se jen nástrojem politické moci, a to až do roku 1989.⁴¹

Československá socialistická republika nebyla nejvhodnějším místem k zahojení válečných traumat. Už na přelomu 50. let se zde objevily nové vlny antisemitismu spojené s politickou situací v Československu. Vzhledem k mezinárodní situaci začaly být v roce 1949 napjaté vztahy mezi Československem a státem Izrael, což zavedlo oficiálnímu vládnoucímu diskurzu první podněty k veřejné vlně antisemitismu. V 50. letech byla další oficiální vlna antisemitismu spojena s tzv. Slánského procesem. Jednalo se o vykonstruovaný monstrproces s vysokými představiteli KSČ v čele s Rudolfem Stránským. Odsouzeno tehdy bylo jedenáct lidí k trestu smrti. Všichni byli označeni za židy. V procesech byly několikrát použity protižidovské stereotypy, jako jsou ziskuchtivost či kosmopolitismus. Tyto výroky pobízely celou společnost k antisemitským předsudkům.

³⁹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 1.vyd., Praha 1993, ISBN 80-900895-4-2, s. 252.

⁴⁰ Podrobněji o Federovi v kapitole Kolínští židé v Československé republice.

⁴¹ HEITLINGEROVÁ, Alena: *Ve stínu holocaustu a komunismu*, Praha 2007, ISBN 978-80-86103-97-6, s. 30.

„Nejvážnější náboženský problém, s nimž se potýkali čeští a židovští předáci v 50. letech, byl náhlý zákaz rituální košer porážky slovenským ministerstvem potravinářského průmyslu ze dne 1. července 1954. Obdobné rozhodnutí bylo přijato o tři týdny později v Praze 20. července 1954. Nepředcházely tomu žádné konzultace s židovskými funkcionáři, ti byli o rozhodnutí prostě informováni dodatečně.“⁴² Toto nařízení vyvolalo velkou nevoli zvláště ze strany ortodoxních židů, proto bylo posléze na nátlak židovské obce odvoláno.

Většina židovských občanů byla také pod stálým policejním dozorem. Díky tomu se mnoho židů asimilovalo do českého prostředí a svého židovství se vzdalo.

V 60. letech přišlo dočasné uvolnění politické situace, což se dotklo i židů. V 70. letech se však situace vrátila do „normálních kolejí“ z hlediska komunistického režimu, což vedlo k dalším vlnám antisemitismu a židovského útisku.

⁴² HEITLINGEROVÁ, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu, Praha 2007, ISBN 978-80-86103-97-6, s. 37.

3. ŽIDÉ V KOLÍNĚ

3.1. Kolín do konce 19. století

Město Kolín se nachází ve Středočeském kraji. Ve své historii vždy těžilo ze své výhodné polohy. Nachází se v blízké vzdálenosti od Prahy a historicky významného města Kutná Hora. Město leží v úrodné polabské nížině. Zároveň se rozkládá na obou březích Labe.

Archeologické nálezy svědčí o skutečnosti, že osídlení zde bylo ještě dávno před tím, než to zachycují písemné prameny. První písemná zmínka o Kolíně pochází z roku 1261 v listině Přemysla Otakara II. Předpokládá se, že město vzniklo právě během vládnutí tohoto českého krále. Jisté však je, že opevnění Kolína vzniklo právě za Přemysla Otakara II. „*Město Kolín vzniklo v období vrcholící velké vnější (někdy nazývané německé) kolonizace království. I do Kolína přišli němečtí kolonisté, kteří měli zkušenosti se životem ve městech. Nemůžeme ovšem vyloučit ani podíl místního obyvatelstva na vzniku města. Výhodná poloha, vybraná poblíž starých obchodních cest na skalním ostrohu nad řekou Labem, byla předpokladem rozvoje města v následujících staletích.*“⁴³ Už ve 13. století také vznikla současná dominanta Kolína – chrám Sv. Bartoloměje.

Se vznikem města se formovala samostatná městská samospráva, v jejímž čele stál dědičný rychtář, který ve městě zastupoval panovníka. Výrazný rozvoj města zajistila listina Václava II. z roku 1285, „*kteřou bere měšťany v ochranu proti násilnostem šlechty.*“⁴⁴

I přes počáteční neshody s novým českým králem z Lucemburské dynastie dostal Kolín za vlády panovníků z tohoto rodu řadu práv. V Kolíně v této době převládalo německé obyvatelstvo, což určovalo jeho další historii během husitských válek. Kolínští na počátku husitské revoluce podporovali krále Zikmunda, po jeho porážce v roce 1421 však ze strachu z pomsty ze strany husitů přešli na jejich stranu. Město se pod tímto vlivem začalo počestřovat a němečtí patriciové se stáhli do roku 1427 do ústraní. V roce 1427 nabyli němečtí patricijové opět převahy a Kolín se pod jejich vedením dostal na stranu panské jednoty. V prosinci však město dobyli táborité a pražané v čele s Prokopem Holým, vyhnali zbylé Němce a dosadili zde husitskou posádku pod vedením Jana Čapka ze Sán. Tím došlo k úplnému počestření města,

⁴³ VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 1. díl, Do roku 1618, Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a, s. 9. Pro účely této bylo použito druhé vydání Vávrových Dějin s ohledem na dostupnost. První vydání vyšlo v roce 1888 u J.L. Bayera v Kolíně. Textově se od sebe tato vydání neliší, pro nové vydání bylo použito doslovný přepis vydání z roku 1888. Stejná situace platí i pro druhý díl publikace.

⁴⁴ Tamtéž s. 37

kteře zůstalo na straně táboritů až do konce husitské revoluce. Celé 15. století bylo i pro kolínské obyvatelstvo válečným obdobím.

Éra Jiřího z Poděbrad a následně i Jagellonská éra znamenala pro Kolínské několik morových ran a hospodářské problémy, zapříčiněné spory s majiteli sousedních panství.

Další významný válečný spor, který nepřímó zasáhl Kolín byla tzv. šmalkaldská válka, válečný konflikt na území Svaté říše římské z roku 1547. Český král Ferdinand I. se chtěl do tohoto konfliktu také zapojit, setkal se však s odporem českých stavů. Kolínští se tohoto protestu také živě účastnili. Ferdinand I. si nenechal tento odpor líbit a vzbouření šlechty a měst velmi záhy potrestal. Kolínští v té době přišli o všechna privilegia a svou vzpouřou museli tvrdě zaplatit ve formě obecních statků.

Celý zbytek 16. a 17. století sužovala Kolínské celá řada vojenských konfliktů. Válečná vřava se sice městu vyhnula, na rozdíl od mnohých vojenských pluků, které se v Kolíně často zdržely na náklady obyvatelstva.

Další vzpouřa Kolínských obyvatel souvisela s rokem 1618, kdy stáli na straně stavovské armády. Za tuto vzpouřu byli potrestáni odejmutím většiny práv a privilegií. Následně byl Kolín během třicetileté války vydrancován švédským vojskem. Na milost se Kolín dostal až během reformace, kdy převážně evangelické město přestoupilo na katolickou vířu. Profesor Vávra⁴⁵ ve svých *Dějínách* popisuje, že někteří obyvatelé tuto náboženskou změnu nesli s obtížemi. Zmiňuje situace, kdy obyvatelé veřejně přestoupili na katolickou vířu, vnitřně však zůstali dále evangelíky. Město svou katolickou orientaci dalo najevo přijmutím dvou jezuitů a následnou spoluprací s kutnohorskou Jezuitskou kolejí. Roku 1628 byla Kolínu vrácena veškerá jeho privilegia, k jeho symbolickému vyhlášení došlo v chrámu Sv. Bartoloměje.

Do konce 17. století se Kolín vzpamatovával z výdajů a nepříznivé situace první poloviny století. Během tohoto století postihlo Kolín několik morových ran, požárů a neúrod. Válečné události se do Kolína vrátily až během Sedmileté války. V červnu 1757 svedlo poblíž Kolína bitvu pruské a rakouské vojsko. Před samotnou bitvou pruské vojsko obsadilo Kolín a žilo zde na útraty města. Po porážce se Prusové stáhli, finanční následky jejich pobytu však Kolínští pociťovali dlouho.

V 18. století se dočkal Kolín změny v samosprávě města. Josef II. svým patentem definitivně zrušil post císařského rychtáře. Velmi důležitý patent, který zásadně změnil vliv,

⁴⁵ VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 1. díl, Do roku 1618, Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a, s. 260.

byla ústava z roku 1848, kdy bylo zrušeno poddanství. Kolín se musel vzdát vrchnostenských práv ke vsi Tři dvory, která se ze své povinnosti vyplatila.⁴⁶

V 19. století Kolín naplno využil potenciál doby a začal se zde rozvíjet průmysl i zemědělství. V roce 1843 se v Kolíně začala stavět železnice ve směru Praha – Pardubice, která též pomohla rozvoji města. Rozvoji průmyslu bude věnovaná část práce týkající se Saudkovi peřřovny. Zemědělský potenciál, pramenící z umístění v úrodné Polabské nížině, znamenal pro město a jeho nejbližší okolí velký boom v pěstování cukrové řepy a následného zpracování.

I v 19. století se Kolínu nevyhнул válečný spor – Rakousko – Pruská válka v roce 1866. V Kolíně se ubytovalo několik vojsk na účet města a jeho obyvatel. Dne 6. července se pruské vojsko vydalo z Chlumu, kde svedlo velkou bitvu s rakouským vojskem, směrem ke Kolínu, který Prusové obsadili. Jediným štěstím pro Kolínské bylo, že nestrhli most přes Labe, což Prusové ocenili tím, že Kolín ušetřili od vojenské vřavy a vojsko zde udržovalo patřičnou kázeň, takže Kolínu způsobilo jen finanční škody na nákladech na stravu.

Roku 1867 se odehrála v Rakousku velká politicko-správní změna, a to rozdělení Rakouska na Rakousko – Uhersko. V Kolíně stejně jako ve velké části českých zemí se tato událost setkala s velkým odporem.

Devatenácté století se v Kolíně neslo ve znamení rozkvětu, a to nejen průmyslového, ale i kulturního. Vznikla zde řada významných občanských spolků jako např. literární, pěvecké a okrašlovací sbory, ale i spolky sdružující sociální vrstvy jako třeba spolek vysloužilých vojáků. Místní odnože zde však měly také významné národní spolky (Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, Červený kříž).

3.2. Židé v Kolíně do konce 19. století

*„Nejstarší písemné zprávy o židovském osídlení pocházejí z období vlády Jana Lucemburského z 30., respektive 40. let 14. století. (...) V roce 1377 se v kolínských městských knihách poprvé připomínaná Židovská ulice (Platea Judeorum). Předpokládáme, že již tehdy ležela u hradeb v jihozápadní části města.“*⁴⁷ Židovskou ulici už v této době lze lokalizovat v dnešních ulicích Na Hradbách a Karolíny Světlé, kde se později zmiňuje židovské ghetto. Dodnes se tato část města v ústní tradici nazývá židovskou. Díky své výhodné lokalizaci se nejspíše rozrůstala i židovská menšina. Židy do Kolína lákala relativně snadná dostupnost Prahy

⁴⁶ VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 2. díl, Od roku 1618 do roku 1888, Praha 2015, ISBN 978-80-257-1439-3 s. 120.

⁴⁷ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 7.

a v ní největší židovské ghetto, blízkost Kutné Hory – významného a bohatého hornického města a blízkost zemských obchodních cest.

Ještě v průběhu 15. a 16. století však nebyly všechny domy v Židovské ulici výhradně majetkem židů. Profesor Vávra ve svých *Dějínách královského města Kolína nad Labem*⁴⁸ uvádí, že některé domy v této oblasti vlastnili křesťané.

Vliv na to měl také patent Ferdinanda I. o vyhnání židů ze země (1541), který postihl i kolínské židy. Roku 1549 král své nařízení odvolal a židé se směli na krátký čas do království vrátit, aby zde dokončili své finanční závazky. Vrátili se i do Kolína. „*Z neznámých dosud příčin obdrželi r. 1557 (rozuměj židé) od krále gleit, aby se mohli v zemi rok pozdržeti a své peníze, co na lichvách měli, vyupomínati; pak ale se měli ze země vystěhovati. Král sám dne 23. července 1558 z Vídně psal radě kolínské, aby židy v tom podporovala, a dne 5. prosince dal dovolení, že jest křesťanům volno opuštěné domy židovské kupovati. Však jde na rozum, že židé se svým odchodem nespěchali, kdežto městská rada je k odchodu nutila;*“⁴⁹ Židé v této době tedy prodávali své domy křesťanům, s podmínkou v kupní smlouvě, že kdyby jim byl opět dovolen pobyt v Čechách, křesťané by jim jejich domy prodali zpět. Ne všechny domy se však židům před jejich odchodem podařilo prodat – prázdné židovské domy po odchodu židů muselo posléze křesťanům prodat městské zastupitelstvo, pod jehož správou domy přešly.

Po smrti Ferdinanda I. byl židům Maximiliánem II. návrat do města (potažmo do Čech) povolen. Příchod židů do města však vyvolal mnohé spory, co se nemovitostí týkalo. Mnozí křesťané nechtěli židům jejich prodané domy vrátit. Tyto spory vyvolávaly značnou vlnu antisemitismu.⁵⁰

I přes tuto epizodu, která narušila vývoj židovského osídlení, můžeme 16. století označit jako velice perspektivní dobu. Již v roce 1512 se objevily první písemné zmínky o židovské škole, ale není pochyb, že tu podobná instituce byla už před tímto rokem. „*V roce 1598 se v Kolíně uvádí 213 domů křesťanských a 32 domů židovských.*“⁵¹ Toto číslo dělá z Kolína druhé největší židovské ghetto hned po Praze.

Za zmínku stojí také kolínská synagoga. Kdy konkrétně v Kolíně vznikla, není známo. V literatuře se připomíná několik oprav, z nich nejvýznamnější proběhla v roce 1691. Ze sakrálních židovských míst stojí za to neopomenout židovský hřbitov, který vznikl v 15. století.

⁴⁸ VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 1. díl, Do roku 1618, Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a, s.75.

⁴⁹ Tamtéž s.80.

⁵⁰ Tamtéž s. 120.

⁵¹ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, str. 9.

V současné době se považuje za nejstarší dochovaný náhrobek na tomto hřbitově ten z roku 1492.⁵² Tento starý hřbitov se využíval až do roku 1887. Poté se začal využívat nový židovský hřbitov situovaný na okraji severní části města. V současné době je hlavní dominantou nového hřbitova velký pomník, připomínající oběti holokaustu, o kterém bude podrobněji psáno v kapitole Holokaust v Kolíně.

Z židovské každodennosti v 16. století profesor Vávra zmiňuje vlastní samosprávu, školství, ale také například čtyři řezníky, kteří měli připravovat maso na košér způsob. Tento počet byl stanovený městskou radou v roce 1572 a nesměl být překročen. Za zmínění stojí i zvláštní židovská šatlava „... vystavěná na útraty samotných židů; neboť starší jejich sami prve si stýskali, že když který žid do obecné šatlavy přijde, tam prý jen obžerství se oddává, divně se chová a spíše se horší, nežli by se napravil.“⁵³

V průběhu 17. století během válečného napětí se restriktce, zavedené důsledkem častých pobytů vojsk ve městě, dotkly i židů. A to nejen odváděním financí do městské kasy, ale i vlnou antisemitismu. Zajímavostí je, že během válečných let se rozhodlo mnoho křesťanských rodin Kolín opustit a své usedlosti prodat, kvůli tomu, že Kolín ležel v lokalitě, kde se často se usazovala vojska. Z tohoto důvodu museli Kolínští platit různé daně, dávky a renty na financování pobytu těchto vojsk ve městě. Mnozí křesťané prodávali své domy pod cenou, a to i židovskému obyvatelstvu. Proto v této době nastal nárůst židovského obyvatelstva ve městě. Židé v této době byli také častými věřiteli města, které nebylo v příznivé finanční situaci. Proto byly i vztahy mezi městem a židy poměrně klidné. Změna nastala po navrácení všech privilegií městu (viz předchozí kapitola), kdy městská rada poměrně záhy našla finanční prostředky k zaplacení svých dluhů. Spory vznikaly hlavně důsledkem právního postavení židů, kteří byli v 17. století pod přímou jurisdikcí krále a všechny finanční poplatky odváděli tedy přímo jemu. Kolínští však i přesto židům ukládali různé platební povinnosti, proti čemuž se židé samozřejmě bouřili. Spory vygradovaly v roce 1629, kdy „... 30. října 1629 žalovali u královské komory, kterak prý konšelé jim ukládají neslýchané poplatky a všelijaké protivenství jim činí, takže oni židé v neděli a svátek ani pěšky ani s povozy z města nemohou a tak ve své živnosti jsou zkráceni, takže pro sebe, manželky a děti své nemají často ani na chleba, a při tom od konšelů zakoušejí žalářování a školy své pečetení. Současně zase žalovali konšelé u královské komory, že prý židé se zmohli počtem z 32 na 40 osedlých, do všech křesťanských živností sáhli (...)

⁵² PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 14.

⁵³ VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 1. díl, Do roku 1618, Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a, s. 175.

*kontribuce spravedlivě vyměřené městu neodvádějí, na vychování pomoci nedávají...*⁵⁴ Profesor Vávra zmiňuje ve svých *Dějínách* perličku, která zapříčinila další napnutí už tak dost vyhocených vztahů. Případ se týkal obecní kašny, z níž si židé mohli brát vodu. Ze strachu z moru a dalších hrozeb upozornili občané radu na to, že židé používají k nabírání této vody špinavé nádoby. Proto zavedlo město židům zvláštní stojan na vodu v židovské ulici, za který ovšem vyžadovalo další poplatky. Židé s tímto krokem nesouhlasili a vykopali si svou vlastní studnu, která se ovšem nacházela na obecním pozemku. Všechny tyto spory vyřešilo až zasedání svolané pánem Janem Václavem Gryzlem do Konárovic v roce 1631, kterého se účastnili, jak zástupci města, tak zástupci židovské menšiny.⁵⁵

Čím více roste průmyslový vliv oblasti, tím častější jsou poznámky v oficiálních dokumentech města o zvětšující se konkurenceschopnosti židů, což vedlo k nevráživosti ze strany křesťanů. Situace graduje v 19. století, kdy je Kolín plně zasažen průmyslovou revolucí. Patrně to také odráží obecnou situaci v této době, která byla popsána v úvodní kapitole. Kolínská kronika *Paměti královského města Kolína*, psaná Františkem Potůčkem⁵⁶ od roku 1886, je poměrně typickým záznamem obrazu tehdejší doby, co se židovské otázky týká.

I kolínští židé preferovali jako svůj obcovací jazyk němčinu, což vyvolávalo u kolínských občanů zvláště během éry Národního obrození nevráživost. František Potůček zmiňuje, že „... u židů vše vypočteno na kšeft.“⁵⁷ V roce 1850⁵⁸ uvedl Potůček, že v Kolíně žilo 6749 obyvatel, z toho okolo 1400 židů.⁵⁹ Do roku 1845 se dle Potůčka v židovské ulici nacházelo 53 popisných čísel. Nedá se potvrdit, že všichni obyvatelé židovského vyznání žili přímo v židovské ulici, ačkoliv to bylo podle platných nařízení nelegální. Židovská ulice byla v každém případě v polovině 19. velmi hustě zalidněná.

⁵⁴ VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 2. díl, od roku 1618 do roku 1888, Praha 2015, ISBN - 978-80-257-1439-3, s. 135.

⁵⁵ Tamtéž s. 148.

⁵⁶ Z analýzy textu lze vyvodit, že František Potůček byl český vlastenec. V textu se často objevují zprávy o činnosti mladočeské strany. Vzhledem k tomu, lze usuzovat, že byl jejich příznivce. Celý text je velmi pestrý. Kromě záznamů z jednání městské rady obsahuje kronika záznamy o počasí, záznamy o místních spolcích, jejich akcích a zasedáních. Potůček se také podrobně věnoval popisu společenského života v Kolíně. Celý text je doplněn o časté osobní komentáře a názory Františka Potůčka. V textu také zaznamenává události, které ovlivnily jeho soukromý život (smrt otce, bratra, manželky). Z těchto poznámek lze soudit, že Potůček pocházel z Přelouče a z neznámých důvodů se do Kolína přestěhoval. Patrně pracoval ve školství nebo ve státní správě.

⁵⁷ SOkA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online [Kronika města Kolína 1886 – 1900](http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/), str. 10.

⁵⁸ Potůček kroniku vedl od roku 1866. V kronice se však nachází i část, který se věnuje popisu situace minulých let. Při zpracování této části Potůček pracoval se soudobými historickými prameny.

⁵⁹ SOkA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online [Kronika města Kolína 1886 – 1900](http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/), str. 15.

Z významných dat 19. století, která byla klíčová pro židovské dějiny, uvedl tehdejší diskurz datum 1848, kdy se židé mohli začít stěhovat z ghetta po celém městě. Na rozdíl od roku 1867, který nebyl z hlediska změny židovského postavení vůbec v pramenech zmíněn.

První projevy asimilace židů lze zaznamenat už v roce 1851, kdy se snaží spojit křesťanskou a židovskou školu. Potůček neuvedl důvody, proč židé o tuto změnu usilovali. Kvůli nedostatku prostoru v křesťanské škole byl však tento požadavek zamítnut. Vlastní židovskou školu si kolínská židovská náboženská obec zachovala až do roku 1898, kdy byla oficiálním vyučovacím jazykem němčina.⁶⁰ Pro uvedení situace je dobré uvést stav židovského školství do roku 1851. „*Roku 1782 zde byla zřízena podle nařízení Josefa II. Židovská triviální škola se státním dohledem a němčinou jakožto vyučovacím jazykem. Od konce 18. století tak existovaly v Kolíně vedle sebe soukromé náboženské školy, zaměřené především na výuku hebrejštiny a studium Tóry, Mišny a židovských zákonů a zvyků, a triviální škola, kde se vyučoval zejména německý jazyk, matematika, zeměpis a etika.*“⁶¹ Až roku 1846 byly obě školy spojeny v jednu.

Městská nařízení ovlivňovala i soukromý život židů. Roku 1851 jim například také bylo nařízeno, aby vystavěli ve svých domech záchody.⁶²

Jak už bylo uvedeno, František Potůček pravděpodobně podporoval mladočeskou stranu. Jako důkaz lze vzít v potaz zápis z roku 1892. V témže roce proběhly volby. Potůček komentoval zprávu, která vyšla v *Polabanu*: „*Po obecních volbách v jaru t.r., že Židé volili se Staročechy, hlásal Polaban: „Nekupujte nic od Židů – jediný poctivý žid v Kolíně jest L. Porges“ (Volil s Mladočechy). A hle, 1. pros. na jednospřežném voze dodaného Porgesem do Grandhotelu scházela – maličkost – 9 metr. centů. Poněvadž takové nedopatření (?) mnohokrát již se přihodilo, zaplatil Porges hostinskému Kaubkovi 400 zl. odškodnění, aby od žaloby upustil.*“⁶³

I Kolínu se nevyhnula novinová antisemitská masáž. Hlavním zástupcem byly noviny *Polaban*. V roce 1893 se v Kolíně ztratila služka Marie Havlínová. Podle Michala Frankla se velmi rychle rozšířily zvěsti o židovské rituální vraždě.⁶⁴ Marie Havlínová byla posléze vytažená mrtvá z Labe. Po pitvě bylo usneseno, že na jejím těle nebyly nalezeny žádné důkazy

⁶⁰ FRANKL, Michal: Obvinění z rituální vraždy v Kolíně, Dějiny a současnost, roč. 20, č.6, Praha 1998.

⁶¹ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 20.

⁶² SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 22.

⁶³ SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 322.

⁶⁴ FRANKL, Michal: Obvinění z rituální vraždy v Kolíně, Dějiny a současnost, roč. 20, č.6, Praha 1998.

po násilí, proto se nejspíše jedná o sebevraždu. Zvědavý dav tato zpráva neuspokojila. Dle některých svědků byly na těle nalezeny bodné rány, nasvědčující vraždě.

„Místní spodina a mládež začaly již odpoledne (v den, kdy byla provedená pitva) napadat a kamenovat jednotlivé židy. Večer se shromáždila v centru Kolína na náměstí a v ulicích s největším podílem židovského obyvatelstva. Brzy byl tento dav posílen dělníky vracejícími se z práce a začal pozvolna nabírat hrozivějších forem. Městští strážníci a četnictvo jen s obtížemi obnovili ve městě pořádek.“⁶⁵

Následující den vyšla v *Polabanu* zpráva, která jen potvrzovala domněnky obyvatel o tom, že se nejedná o sebevraždu. Tento článek však neobsahoval citaci městského doktora Josefa Šíla, který se účastnil pitvy. Tato zpráva vyvolala u Kolínských další vlnu protestů, které padlo za oběť několik židovských výloh a zraněných strážníků. Následně se protižidovské vlny rozrostly do okolních vesnic. Na základě toho bylo obviněno několik demonstrantů, kteří nepokoje úmyslně vyvolávali. *„Soudní líčení s redaktorem Polabanu Josefem Hejnicem kvůli publikaci článku naznačujícího, že v případě Marie Havlínové šlo o rituální vraždu, skončilo před soudem v Kutné Hoře v listopadu 1893 osvobozením obviněného. Svou roli zde zřejmě sehrál fakt, že se jednalo o porotní soud a že většina porotců zřejmě sympatizovala s mladočeským či antisemitským hnutím.“⁶⁶*

Tuto událost zaznamenal i Potůček v kronice. Zmínil Marii Havlínovou, sirotka z Ovčár, která sloužila u židovské rodiny Brettelových. Dne 2. března roku 1893 zmizela. *„V úterý d. 11 dubna roznosla se rychlostí blesku v městě zpráva, že mlynářští chasníci u mlýna Vojt. Formánka vytáhli mrtvolu dne 2. března zmizelé služky, kterou omyli a odvezli do pitevni místnosti na hřbitov. Množství lidu nahrnulo se na hřbitov, většinou jak bývá ze zvědavosti i židovky. Mrtvola po vytažení z vody byla úplně bílá. Když však karbolou natřená byla zčervenala do ruda. Odpoledne provedena byla obdukcce a neshledáno na mrtvole žádných známek vykonaného na ní násilí. Obdukcce provedli Dr. Jos. Štěpán a Dr. Jos. Šil. Mezi lidem udržovala se domněnka ihned od zmizení dívky, že ji židé učinili násilí. Již na hřbitově došlo k prudkým hádkám mezi ženskými všech vyznání a když jedna židovka pronesla: „Jste všichni křesťané hovada a prasata, dostala pro hubu na hubu – proč tam lezla.“ Lid lékařům nevěří a sápal se po židech na potkání. Lid soudil, že děvče utraceno bylo židy, aby její krev zadělali maces (bylo to před svátky velikonoce). Dále soudil, kdyby se byla utopila, mrtvola musela by ležíc tolik neděl ve vodě v pokročilém rozkladu býti, což u Balvínové nebylo shledáno. Utopenec*

⁶⁵ FRANKL, Michal: Obvinění z rituální vraždy v Kolíně, Dějiny a současnost, roč. 20, č.6, Praha 1998.

⁶⁶ Tamtéž.

*má prý ústa otevřená, mrtvola Balvínové měla ústa uzavřena, zuby zatnuté, takže je Dr. Šil dlátém páčit musel. Utopenec má, leže delší dobu ve vodě, život nabubřený, tato mrtvola měla život zcela normální. Dále proč měla mrtvola oči krví podlité? Takové a mnohé jiné argumenty uváděl lid a když k tomu jeden neb lékaři, nováčkové, pronesli, že dívka sotva 4-5 dnů ve vodě ležela, nelze v pochybnosti míti, že lid byl u veliké míře podrážděn. Večer d.12 srotil se lid na ulicích a náměstí a počal vytloukati židům okna. (...) Celkem bylo 52 tabulí rozbito.*⁶⁷

Z tohoto popisu lze usuzovat, že situace mezi židy a křesťany byla v Kolíně už před tímto incidentem velmi napjatá. Patrně ze stejných příčin, jaké jsou uvedené v kapitole Druhá polovina 19. století – asimilace židu vs. antisemitismus. Dále Potůček pokračoval v popisu této události, avšak ne tak podrobně jako Michal Frankl ve své studii. Potůček tuto událost uchopil jako možnost, kdy mohl projevit své vlastní názory a zamyslet se nad vlivem tisku.

V Kolíně byli židé v pořadí druhým nejvíce zastoupeným náboženstvím. Při sčítání z roku 1880 se ke katolickému vyznání hlásilo 10 079 obyvatel, k židovskému vyznání 1148 obyvatel a evangelíků bylo 407.⁶⁸ V roce 1890 se ke katolickému vyznání hlásilo 11 851 obyvatel, k židovskému 1075 obyvatel a k evangelickému 639 obyvatel (s výrazně větším počtem helvétského vyznání).⁶⁹ Je zajímavé sledovat, jak za 10 let narostl počet obyvatel, ale i to, jak se měnil poměr jednotlivých náboženských skupin. Nabízí se zde možnost hlubší analýzy, zvláště co se týká případných konverzí mezi židy a katolíky. Vzhledem k době lze předpokládat, že náboženské přestupy v tomto směru existovaly⁷⁰. Čísla jsou tu uvedená, jen pro nastínění situace. Úbytek lidí židovského náboženství mohl též souviset s židovskými migračními vlnami, které jsou popsány v první kapitole.

O skutečnosti, že židé odcházeli z Kolína, svědčí okolnost, že v okolí Kolína postupně vznikal větší počet náboženských židovských obcí. Po vydání říšského zákona č. 57 ze dne 21. března 1890 byl tento počet redukován. Židovské náboženské obce se staly územními jednotkami a každý žid musel příslušet k té náboženské obci, v jejímž obvodu měl své bydliště. V Kolíně byla zřízená náboženská obec. V roce 1896 byly schváleny stanovy Israelitské obce náboženské v Kolíně. Tento úřad zajišťoval židům výuku náboženství, košér porážky, staral se o chod synagogy, zajišťoval místo rabína.⁷¹

⁶⁷ SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 333-334.

⁶⁸ Tamtéž str. 268.

⁶⁹ Tamtéž str. 285.

⁷⁰ Analýza by vyžadovala práci s knihami náboženských přestupů a tematicky by byla velmi rozsáhlá. Proto ji v této práci nebude věnována pozornost.

⁷¹ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 27.

Jak zde bylo uvedeno, text Františka Potůčka je velmi často doplněn o osobní poznámky a komentáře. V jednom takovém komentáři u zápisu z roku 1894 se zabýval nemravností a zkažeností mládeže. Odsuzoval konzumní společnost v tehdejší slova smyslu a lkal nad snahou lidí zbohatnout za každou cenu: „*Lid osvojuje si zásady židovské – za každou cenu zbohatnouti i nezřídka slyšeti lze průpovídku: „miluj svého bližního, kde můžeš, bližni ho!*“⁷²

Potůček se kromě fungování zájmových uskupení v Kolíně věnoval i náboženským skupinám. Jednou z nich byla i Českožidovská národní beseda v Kolíně, která vznikla pod vlivem podobně cílených skupin a hnutí v Praze. V lednu 1895 několik nadšenců českožidovské myšlenky utvořilo přípravný výbor. Mezi členy tohoto výboru jsou zmíněni i Ludvík Singer a Max Saudek. Náplň kolínského spolku a pražských spolků se v mnohém střetávaly. Českožidovská národnostní beseda si stanovila jako jeden ze svých cílů šíření českého národního vědomí mezi židovské obyvatelstvo a pořádala pro tyto účely různé akce a přednášky. „*(Beseda) pořádala řadu přednášek s vlasteneckou a naučnou tematikou pro širokou veřejnost. Některé z nich pojednávaly o místě Židů v moderní společnosti.*“⁷³ Ladislav Jouza zmiňuje např. přednášku Maxe Poppera – O asimilaci židů nebo přednášku JUDr. Alfréda Meisnera – O otázce židovské ve světle proudů moderních. Ustanovující schůze besedy se uskutečnila 17. března 1895. Stejně jako pražská hnutí tohoto typu Českožidovská národní beseda v Kolíně poukazyvala na časté používání němčiny u židovského obyvatelstva. Beseda například chtěla doposud německy psané židovské matriky vést v češtině či prosadit výuku češtiny v německojazyčné židovské škole.

Potůček asimilační snahy židů přesto neoceňoval v dostatečné míře.⁷⁴ Zmiňuje zde situaci, kdy židé pro zachování své školy přestali posílat své děti do obecné městské školy. „*Z takového manevru zřejmě vysvítá, že židům v národnostním ohledu vůbec věřit toho nejmenšího - Žid ostane židem!*“⁷⁵

Co se týká snah Besedy ohledně židovské školy, byly částečně dovršeny v roce 1898, kdy byla židovská náboženská škola zrušena. „*(...) Na jejím místě vytvořena jazyková a*

⁷² SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 369.

⁷³ JOUZA, Ladislav: Ke vzniku Českožidovské národní besedy v Kolíně in ZUBÍKOVÁ, Klára (edd.): Židovská obec v Kolíně 1848 – 1953, Kolín 2008, ISBN 978-80-86879-19-2, s. 33.

⁷⁴ Z Potůčkových zápisů je zřejmé, že jeho vztah k židům je negativní. Čím více se letopočet přibližuje konci století, tím ostřejší jsou v kronice jeho útoky proti židům. Lze se jen domnívat, jak moc jeho postoje odráží názory křesťanského obyvatelstva, zda-li jde o názory jednotlivce a jak moc jsou ovlivněny dobovou náladou. Potůček těžce nesl proměnu židovského obyvatelstva. S nelibostí zmiňoval, že se židé ujímali různých pozic (novináři, politici, průmyslníci, advokáti, lékaři) s.518: „...zkrátka hledí vše do svých rukou přivést a celý svět křesťanský sobě úplně podmaniti.“

⁷⁵ SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 448.

*náboženská škola, ve které byli židovští žáci, kteří navštěvovali české veřejné školy, vyučování hebrejštině a němčině.*⁷⁶ Z toho, co zmiňuje Potůček, se lze domnívat, že se otázkami židovského vzdělávacího systému zaobíralo i městské zastupitelstvo, které židovské náboženské obci navrhovalo zrušení dosavadní židovské školy.

Roku 1897 čechožidovské snahy pokračovaly – 18. srpna rabín Pdr. Rafael Gugenheimer kázal v synagoze česky. Potůček upozorňoval, že to bylo poprvé po více než 300 letech. Do té doby byla pro tyto účely používána němčina.⁷⁷

Z Potůčkovy kroniky lze usuzovat, že asimilační snahy kolínských židů měly stejný průběh, jak je popsáno v první kapitole. Po polenských vraždách činnost Českožidovské národní besedy v Kolíně ustala. Jako reakce na události spojené s hilsneriádou vznikla v roce 1900 i v Kolíně místní odnož spolku Sion. Členem byl například také kolínský rodák JUDr. Ludvík Singer, který se později stal hlasitým kritikem čechožidovských asimilačních snah.

Čím blíže se letopočet blížil k přelomu století, tím více se i v Potůčkově kronice objevovaly negativní a zaujaté zprávy o židech. „*V zemích koruny české stávající rafinérie jsou výhradně v rukou židovských a ty mezi sebou utvořily kartel na utváření a kupování surového a prodeje rafinovaného cukru. (...) Kdo shrabuje ten zisk z pěstování řípy a z výroby surového cukru? Opět jen židé. Židé. Židé zmocnili se nejen obchodu ale i novin – veřejného mínění, politiky, průmyslu; vrhli se na advokacii, vykořisťují lékařství, tlačí se do úřadů a ještě dále – zkrátka hledí vše do svých rukou přivést a celý svět křesťanský sobě úplně podmaniti*“⁷⁸ Jako příklad uvedl Potůček kolínský pivovar. Za ostatní obory můžeme zmínit třeba rodinu Petschekových, která začínala v Kolíně s finančním podnikáním a povedlo se jí prosadit se v Čechách, ale i v Německu v několika významných odvětvích. Další významné jméno původně kolínských rodin byli Fischerové, kteří v Kolíně vlastnili a provozovali továrnu na rafinování a lisování řepkového oleje. Výčet podnikatelsky úspěšných židovských rodin přelomu století byl velký a reprezentoval téměř všechna průmyslová odvětví.

V záznamu z roku 1899 se Potůček zaobíral dvěma významnými židovskými procesy. Zatímco francouzský proces s Dreyfusem zmiňoval jen velmi letmo, Hilsnerovu proces se věnoval podrobně. Dá se očekávat, že v Kolíně vzhledem k velkému zastoupení židovského

⁷⁶ JOUZA, Ladislav: Ke vzniku Českožidovské národní besedy v Kolíně in ZUBÍKOVÁ, Klára (edd.) - Židovská obec v Kolíně 1848 – 1953, Kolín 2008, ISBN 978-80-86879-19-2, s. 33.

⁷⁷ SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 440.

⁷⁸ SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 517.

obyvatelstva vzbudil velké ohlasy. Vliv na to měl i fakt, že se proces s Hilsnerem odehrával v nedaleké Kutné Hoře. Potůček byl svědkem samotného soudního líčení, protože ho v kronice podrobně popisuje. Stojí za to zmínit, že se při popisu této události Potůček vyvaroval svých antisemitských poznámek a komentářů, které se v kronice v předcházejících zápisech vyskytují. Za to se tvrdě opíral do samotného Leopolda Hilsnera, kterého nazývá „*surovým člověkem, otupělých citů – byl hlídačem mrtvol – od mladí lenoch, ale přec se chtěl šatit a dobře mít. K tomu matka živa jsouc od almužny, nemohla mu mnoho poskytnout, proto přemýšlel, jak by k penězům přišel. Započal kšeft s křesťanskou krví.*“⁷⁹ I když Potůček na židy přímo neútočil, jeho protižidovský postoj je i z tohoto zápisu zjevný. Později se v zápise zaobíral židovskými rituálními vraždami. Přepisoval do kroniky antisemitistické výroky nejen proti židům, ale i proti Talmudu. Nejspíše pod vlivem tisku se zaobíral i historií rituálních vražd. Velmi často při této příležitosti citoval práce Augusta Rohlinga⁸⁰ I v této části se objevilo jen minimum osobních komentářů a názorů Františka Potůčka. Stojí také za povšimnutí, že se Potůček věnoval interpretaci této situace v Čechách a inspiroval se pravděpodobně postojem tisku k této události, ale vůbec nemluví o tom, jak hilsneriáda probíhala v Kolíně samotném. Zmiňoval též profesora Masaryka a jeho přesvědčení o Hilsnerově nevině. Tyto názory označoval „*(...) za výraz mozku šilence, ale ne normálního mozku zdravého.*“⁸¹

V Kolíně hilsneriádu přebila patrně smrt Hynka Krause, židovského lékaře, který byl u občanů velmi oblíbený pro svou vstřícnou povahu a zásluhy. Chudé občany léčil zdarma.

V roce 1900 zmínil Potůček opět výsledky sčítání lidu. Z 15 024 obyvatel udalo příslušnost k Mojžíšově víře 796 obyvatel. Nejvíce zastoupení byli katolíci. Na rozdíl od minulých tabulek zde lze najít i obyvatele hlásící se k pravoslavné víře a lidi bez víry. Židé byli stále ještě nejvíce zastoupení v části U Hradeb.⁸² V této tabulce také stojí za povšimnutí příslušnost k obcovacímu jazyku. Němčinu jako obcovací řeč uvedlo v roce 1900 pouze 15 obyvatel. Vzhledem k tomu, že většina židů byla v této době bilingvní, dá se jen spekulovat,

⁷⁹ SOkA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 652.

⁸⁰ August Rohling (1839 – 1931) - Poslanec říšské rady, jeden v předních představitelů antisemitismu v Rakousku – Uhersku. Zaobíral se tématy jako jsou rituální vraždy, rozebíral Talmud. Kromě židovského náboženství kritizoval také protestantské církve. Jeho práce později inspirovali Adolfa Hitlera. [August Rohling <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/12807-rohling-august> 9.7.2017 v 17:39].

⁸¹ SOkA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/>, s. 698.

⁸² Nyní ulice Na Hradbách.

jestli bylo přihlášení k češtině zvláště u židů pouze společenským kalkulem či opravdovým vnitřním přesvědčením.⁸³

Rokem 1900 kronika končí, další kronika zachycující události ve městě začíná rokem 1918. Kronika Františka Potůčka je pro regionální kolínské dějiny přelomu století nedoceněný zdroj informací. Kromě faktických informací zachycuje i soudobý diskurz. Pro tyto účely je zajímavé porovnat velké dějiny židovského národa popsané v první kapitole s událostmi konkrétního místa. Z dosavadních informací lze usoudit, že vývoj židů v kolínských reáliích se nijak zásadně od vývoje popsaného v první kapitole neliší. Samozřejmě pro rozsáhlé závěry by bylo zapotřebí sledovat i jiné zdroje např. novinové články. V Potůčkovi jsou jasně znatelné jeho názory a postoje.

Vývoj židů v Kolíně pokračoval i v novém století ve znamení průmyslového rozkvětu a vlivu hnutí Sion (Zion).

3.3. *Kolínská židovská komunita v Československé republice*

Období po první světové válce bylo v Kolíně pevně spjato se jménem nového kolínského rabína PhDr. Richarda Federa, který působil v Kolíně od roku 1917. Předtím působil jako rabín v Kojetíně, Roudnici a Lounech. Narodil se v roce 1875 ve Václavicích u Benešova. Jeho rodiče patřili ke generaci, která se z ghetta přestěhovala na venkov, kde byla v dennodenním styku s českými obyvateli, tudíž byli výrazně asimilováni v českém prostředí. Vzhledem k tomu, že v době Federova mládí gradoval spor mezi českými a německými židy, je zajímavé zmínit jeho vztah k němčině. Ve Václavicích navštěvoval vesnickou trojtřídku, kde se vyučovalo v češtině, poté začal docházet do německo-židovské školy do Benešova. Situaci popisoval ve svých pamětech takto: „*Já neuměl jediného slova německy a pan Oberlehrer Königsberg mne posadil do II. třídy a nevěnoval mi nejmenší pozornost. Hlavní věcí bylo, že jsem přinesl každého prvního zlatku. Nudil jsem se hrozně a zival jsem při vyučování na celé kolo. Po čtvrt roce jsem se dopálil, prohlásil jsem, že se na pana učitele s odpuštěním vykašlu a že se budu německy učit sám. Z učebnice češtiny pro německé školy učil jsem se německým slovíčkům a za několik dnů znal jsem číslovky a hlásil jsem se již při počtech, potom i při zeměpise a z jara jsem již držel krok s ostatními žáky.*“⁸⁴ Jeho působení v Kolíně bylo spjato s rozvojem židovské náboženské obce. Kromě rabínských činností učil na zdejší obchodní akademii němčinu a obchodní korespondenci. Aktivně se zapojoval do společenského života

⁸³ SOkA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> str. 714.

⁸⁴ FEDER, Richard: Život a odkaz, Praha 1973, Ústřední církevní nakladatelství, str. 16.

města. Je k dispozici mnoho materiálu od pamětníků, kteří vzpomínají na Federa jako na laskavou a respektovanou osobu. Vzpomínky pamětníků zpracovala mimo jiné například Zuzana Peterová v knize *Rabín Feder*.⁸⁵ Rabín Feder se v Kolíně věnoval také publikační činnosti. Zpracoval několik učebnic hebrejštiny a řadu teoretických pojednání o historii kolínských židů. Za zmínku stojí pojednání *Dějiny Židů v Kolíně*⁸⁶, které sice představuje kolínské židovské dějiny velmi stručně, ale plně se v nich odráží diskurz autora. Mimo jiné v této studii uvedl Feder též některé členy rodiny Saudků. Doktor Feder se zabýval také judaismem z teoretického hlediska a jeho vztahem k dalším monoteistickým náboženstvím. I v Kolíně navazoval přátelské vztahy s představiteli ostatních náboženství. Právě zde rabína Federa zastihla nacistická okupace a nucený deport do Terezína. V terezínském gettu vykonával funkci rabína. Během transportů na východ přišel o celou svou rodinu. Po jeho návratu do Kolína židovská obec téměř neexistovala. Počet židů, kteří se po válce vrátili, byl tak nízký, že si Kolín nemusel udržovat vlastního rabína. Feder ve svých vzpomínkách také poukazoval na velký počet židů, kteří se po návratu z koncentračních táborů zřekli své víry. Po válce se snažil náboženskou obec obnovit. Inicioval vznik památníku obětem holocaustu, který stojí na novém kolínském židovském hřbitově a jsou tam uvedena jména všech židovských obětí. Po válce napsal Feder knihu o holocaustu – *Židovská otázka - dějství poslední*. V roce 1953 se Richard Feder přestěhoval do Brna, kde převzal funkci oblastního rabína moravskoslezského. V roce 1961 byl jmenován do funkce vrchního rabína pro české země. I přes možnost odstěhovat se do Prahy, zůstal Feder v Brně až do své smrti 17. listopadu 1960. Jak už bylo řečeno, po jeho smrti nebyl do funkce vrchního rabína pro české země nikdo až do roku 1989 jmenován.

Co se týká událostí každodenního života, v městské kronice od roku 1918⁸⁷ lze najít jen minimum zmínek o vztahu židů a dalších obyvatel. Zajímavé byly události spojené s vyhlášením nového státu. V souvislosti s židy se o nich sice kronika nezmiňuje, ale podle studie Vladimíra Srba – *Vznik Československa a kolínský pogrom*⁸⁸ se lze dozvědět, že v souvislosti s vyhlášením nového státu se objevily v Kolíně silné antisemitské nálady. Stejně jako na celém území nové republiky se i v Kolíně objevily radostné davové akce, lidé oslavovali

⁸⁵ PETEROVÁ, Zuzana: *Rabín Feder*, Praha 2004, ISBN 80-86103-78-1. 166 s.

⁸⁶ FEDER, Richard: *Dějiny židů v Kolíně*, S.I., s.n., 19—a.

⁸⁷ SoKa Kolín, *Kronika města Kolína 1918 – 1923*, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1918-1923/> 23.7. 2017 v 15:00.

⁸⁸ SRB, Václav: *Vznik Československa a kolínský pogrom* in ZUBÍKOVÁ, Klára (edd.): *Židovská obec v Kolíně 1848 – 1953*, Kolín 2008, ISBN 978-80-86879-19-2.

novou republiku, strhávali a ničili rakouské symboly. V prosinci 1918 se však stala událost, která se neblaze zapsala do historie města.

„Vzhledem k neexistenci kolínských „Němců“ či „Rakušanů“ se středem zájmů českého „vlasteneckého“ obyvatelstva stali Židé. (...) 17. prosince mezi devátou a desátou hodinou dopolední se v ulicích města objevilo větší množství občanů Kolína i jiných obcí. Kolem desáté hodiny se začali lidé formovat v menší bojovné skupiny, které započaly drancovat obchody, především židovských obchodníků. Výtržnostem, které měly typický ráz pogromu, se snažila zabránit především kolínská policie, ale i část místního vojska.“⁸⁹

Při této akci nedošlo ke ztrátám na životech, škody byly jen materiální. Podle Srba se však tato situace odrazila ve výsledku sčítání obyvatel z roku 1921, kdy se většina židů bála přiznat svou židovskou národnost. Jedná se však jen o jeho domněnku nad výsledkem sčítání. Podle záznamů v městské kronice se hlásilo 16 015 občanů k národnosti české, 39 k německé, 32 k židovské a 11 k jiné. Výsledky sčítání s ohledem na náboženství byly:⁹⁰

Římskokatolická církev	8 268
Československá církev husitská	4 311
evangelíci	983
židé	482
Bez vyznání	2 123

V roce 1918 jsou v kronice zmíněni haličští židovští uprchlíci, kteří patrně vadili místním občanům, protože ti žádali Okresní národní výbor, aby tyto židy vypověděl z města. V kronice lze nalézt i zmínku z roku 1919 o vztahu čechožidů a sionistů: „23.3. Svaz českých pokrokových židů pořádal jako protiklad ke schůzi sionistické schůzi u Karla IV. Prvním řečníkem byl dr. Ed. Lederer z Jině. Hradce, po něm redaktor Židovských Zpráv z Prahy, Emil Waldstein.“⁹¹

Až do roku 1938 se vztahy židů a kolínských občanů patrně neustále zlepšovaly. V kronikách z této doby nelze nalézt žádné další vyhrocené spory mezi těmito dvěma skupinami obyvatel. Židé se stali plnohodnotnými občany města.

⁸⁹ SRB, Václav: Vznik Československa a kolínský pogrom in ZUBÍKOVÁ, Klára (edd.): Židovská obec v Kolíně 1848 – 1953, Kolín 2008, ISBN 978-80-86879-19-2.

⁹⁰ SoKa Kolín, Kronika města Kolína 1918 – 1923, s. 156, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1918-1923/> 23.7. 2017 v 15:00.

⁹¹ SoKa Kolín, Kronika města Kolína 1918 – 1923, s. 62, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1918-1923/> 23.7. 2017 v 15:00.

3.4. *Holokaust v Kolíně*

Židovská opatření spojená s nacistickou okupací se nevyhnula ani Kolínu. Stejně jako v celém Protektorátu museli i kolínští židé začít nosit žlutou hvězdu. Stejně jako v celém Protektorátu byli židé postupně pomocí příkazů a nařízení ostrakizováni ze společnosti. Měli například pevně vyhrazenou dobu, kdy směli nakupovat, museli odevzdat své rádio přijímače, nesměli si kupovat noviny, nesměli vycházet po stanovené večerní hodině. Bylo vyhrazeno mnoho míst, kam židé nesměli chodit vůbec. Byly jim zavřeny synagogy a zakázány jejich bohoslužby. Těchto nařízení bylo mnoho. Rabín Feder je popisuje ve své již zmíněné knize *Židovská tragédie - dějství poslední*. V této vzpomínkové knize uvádí kromě faktů i osobní zážitky, vzpomínky a zkušenosti z této doby.

Židé v této době začali zakládat různé vystěhovalecké spolky, které se snažily o povolení k vystěhování co největšího počtu židů za hranice. „*I my, kolínští židé, založili jsme podobné vystěhovalecké komitě a získali jsme v kratičké době 600 členů. Naším úmyslem bylo založiti na rozdíl od systému farmářského někde za mořem velikou vesnici, ve které bychom jako kolektiv pěstovali vedle polního hospodářství a vedle dobytčářství, včelařství, ovocnářství, zelinářství také domácí průmysl. Měli jsme ve svých řadách všechny druhy řemeslníků, ale i muže, kteří dovedli kondensovati mléko, konservovati ovoce a zeleninu, vydělávati kůže, vyráběti líh a likéry, plésti punčochy a svetry, zhotovovati prádlo všeho druhu a oděvy.*“⁹²

Tento spolek žádal vlády Velké Británie a Francie o povolení a vyhrazení prostoru v některé z jejich kolonií. S francouzskou vládou například jednali o možnosti tímto způsobem kolonizovat Francouzskou Guineu nebo Novou Kaledonii. Sdružení získalo doporučení od významných soudobých organizací jako byly Young Men's Christian Association (YMCA) nebo skaut. Bohužel ani v jednom případě neuspěli a jejich žádosti byly ze strany francouzské a britské vlády odmítnuty.

I z Kolína byly vypraveny transporty do Terezína. Celkem odjely tři, do nichž byli zařazeni židé z celého oberlandrátu, který měl v Kolíně sídlo. „*Třemi z Kolína vypravenými transporty odjelo 2 202 židů z celého oberlandrátu, z toho se konce války nedožilo 2 068 lidí (dle Terezínské pamětní knihy, podle Federa /1950/ - 2 098). (...) Po válce se do Kolína vrátilo jen 69 osob*“⁹³

⁹² FEDER, Richard: *Židovská tragédie: Dějství poslední*, Lusk Kolín 1947, s. 16.

⁹³ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: *Moje město Kolín: Židé v Kolíně*, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 45 .

Židé se zapojili i do protinacistických domácích odbojů. Za všechny spolky můžeme zmínit například Petiční výbor Věrní zůstaneme, který působil v Praze, více o něm bude uvedeno v kapitole týkající se Jiřiny Pickové (dcery Gisely Pickové). O tom, že by přímo v Kolíně působil nějaký podobný spolek nejsou žádné zprávy. Několika kolínským židům se podařilo z Protektorátu utéct, aby se mohli přidat k zahraničním armádám.

Jak už bylo řečeno, do Kolína se po válce vrátil jen zlomek původní židovské populace. Činnost Židovské náboženské obce se povedlo obnovit jen s velkými obtížemi a spíše symbolicky. I u kolínských židů se objevilo poválečné odmítání víry, jak to bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Richard Feder v knize Zuzany Peterové⁹⁴ uvedl, že byl občas problémem provádět pravidelné bohoslužby, protože se stávalo, že do synagogy nepřišlo dostatečné množství dospělých mužů.

„V roce 1946 došlo k novému stanovení obvodů židovských náboženských obcí. Součástí kolínské se staly i zaniklé židovské náboženské obce v Čáslavi, Habrech, Golčově Jeníkově, Novém Bydžově, Kutné Hoře, Uhlířských Janovicích, Ledči nad Sázavou, Světlé nad Sázavou, Dolních Kralovicích, Havlíčkově Brodě, Polné, Humpolci a Chlumci nad Cidlinou. I po zredukování počtu židovských náboženských obcí nebylo možné, aby každá měla svého rabína. Proto vzniká v roce 1948 oblastní rabinát pro židovské náboženské obce v Kolíně, Hradci Králové, Pardubicích, Poděbradech a Jihlavě. Oblastním rabinem se stává kolínský rabín PhDr. Richard Feder.“⁹⁵

V roce 1950 byl v Kolíně na novém židovském hřbitově odhalen velký pomník židovským obětem. Hřbitov stejně jako synagoga musely být nejprve obnoveny po leteckých náletech. Na všem nesl velké zásluhy rabín Feder.

I přes veškeré snahy Židovská náboženská obec v Kolíně roku 1953 zanikla. V Kolíně poté působil do konce 70. let jen synagogální sbor.⁹⁶

⁹⁴ PETEROVÁ, Zuzana: Rabín Feder, Praha 2004, ISBN 80-86103-78-1, s. 85.

⁹⁵ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 72.

⁹⁶ Tamtéž s. 73

4. PRŮMYSL V KOLÍNĚ NA PŘELOMU STOLETÍ

4.1. Stručný přehled průmyslu v Kolíně na přelomu století

Jak už bylo několikrát řečeno, Kolín těžil z výhodného postavení blízko Kutné Hory a Prahy. Ve středověku zásoboval horní město Kutná Hora dřevem, které se do Kolína po Labi plavilo. Vodoplavba byla v Kolíně důležitá až do prvních zásahů kvůli splavnosti a regulaci řeky. Kromě řeky využíval Kolín také svou výhodnou polohu pro zemědělství, které bylo důležitým zdrojem příjmu. Kolín jako vrchnostenské město vlastnil několik vsí. Jak v literatuře, tak i v pramenech se zmiňují okolní vesnice jako jsou Tři Dvory, Velim, Křechoř, Polepy, Štítary... Kolín byl také závislý na svých právech a privilegiích udělených od panovníka. Poslední důležitá věc, která ovlivňovala po staletí obchod a průmysl v Kolíně, byla blízkost zemských stezek. Velmi často je zmiňovaná Vídeňská stezka, která spojovala Prahu a Vídeň, a procházela Kolínem.

Židé se na průmyslu a obchodu podíleli také. Stejně jako všude jinde se věnovali převážně obchodu a finančnictví. Najdeme však i židy řemeslníky a též ve službách. Josefínské reformy měly vliv i na rozkvět židovského průmyslu. Židé po těchto reformách měli snazší přístup do Kutné Hory, kde sice v této době již těžba stříbra neprobíhala, ale i přes to to se jednalo o významné tržní a obchodní město.

Všechn tento potenciál Kolín naplno využil až s příchodem nových trendů v 19. století a tzv. průmyslové revoluce. Velký potenciál Kolín odhalil v zemědělství s nástupem řepařské éry, která otevřela Kolínu potravinářský a posléze i chemický průmysl.

Za zmínku stojí několik významných kolínských židovských rodin. První továrenský podnik v Kolíně založil v roce 1852 na Kutnohorském předměstí Ignác Selikovský. Továrna se věnovala ručnímu rafinování oleje. Kvůli finančním problémům musel továrnu prodat židovské rodině Fischerů.⁹⁷

Továrna Draslovka, která je dodnes v provozu, byla založená v 60. letech 19. století. U jejího vzniku stálo jméno kolínského žida – Josefa Weissberga.⁹⁸

Mezi významné kolínské podnikatelské rodiny patřili Fischerové, kteří vlastnili již zmíněnou továrnu na výrobu rafinovaného oleje.⁹⁹ Další žid Leopold Feldman založil v roce

⁹⁷ JOUZA, Ladislav: Historie a současnost podnikání na Kolínsku, Pardubice, Městské knihy, 1999, s.30.

⁹⁸ Tamtéž s. 45.

⁹⁹ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 37;

1857 v Kolíně obuvnickou dílu, kterou jeho syn Zikmund posléze rozšířil na obuvnickou továrnu.

V Kolíně bylo možné ve druhé polovině 19. století a v období první republiky židy podnikající v dámské konfekci a výrobě dětských výbaviček, galanterii, kuchyňském zboží, textilu pohostinství, železářství, zlatnictví a potravinářství. Z potravinářského průmyslu stojí za zmínku tzv. Velimská káva, kterou produkovala továrna rodiny Glaserů. Věnovala se kávovým náhražkám a cukrovinkám.¹⁰⁰

Za zmínku stojí ještě židovská rodina Mandelíků, která mimo jiné v nedalekých obcích Ratboř a Bečváry vlastnila cukrovary, ve správě měla cukrovar zámucký. Členové této rodiny byli ve správních radách Akciového parního mlýna nebo továrny na plechové a kovové zboží. Z působení této rodiny se v Ratboři dochovala tzv. Kotěrova vila, rodinné sídlo Mandelíků, které bylo vystavěno podle návrhu významného českého architekta Jana Kotěry.¹⁰¹

Ze stručného výčtu lze soudit, že židé se možnostmi, které jim poskytla doba druhé poloviny 19. století až do první světové války, chopili v oblasti průmyslu velmi usilovně.

4.2. *Saudkova peřovna*

Saudkova peřovna patřila k menším podnikům v Kolíně, přesto je v literatuře i pramenech zmiňována. Podnik se Saudkovým jménem se vyskytoval v Kolíně už v roce 1835, kdy působil v Židovské ulici. Lze se však domnívat, že obchod existoval už dříve. Malý krámk pod jménem J. Saudek se věnoval převážně obchodu se střížným zbožím a kožešnictví. Postupně byl obchod s textiliemi nahrazován výkupem a čištěním peří, až tato aktivita zcela převládala. Kožešnictví bylo ještě v 19. století bráno jako doplňková služba, která se vykonávala pouze v určitých částech roku. Zpočátku byly na čištění peří využívány ženy, později však lidské ruce nahradily speciální stroje na čištění peří.¹⁰²

Někdy v polovině 19. století Izák Saudek vymyslel vlastní stroj, který mu pomáhal peří čistit rychleji a efektivněji. Po Izáku Saudkovi zdědili podnik jeho synové – Vilém a Josef. Během doby, kdy vedli podnik, se jim povedlo expandovat do Německa, kde založili filiálku. O obchod v Lipsku se staral Josef a jeho syn Max.¹⁰³ Do Lipska se přesunula velká část rodiny Josefa Saudka. Z Německa převzala továrna spoustu soudobých trendů v průmyslu a byla

¹⁰⁰ PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: *Moje město Kolín: Židé v Kolíně*, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, s. 33.

¹⁰¹ JOUZA, Ladislav: *Historie a současnost podnikání na Kolínsku*, Pardubice, Městské knihy, 1999, s.50.

¹⁰² Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, Stručné dějiny firmy sestavené Maxem Saudkem.

¹⁰³ Rodinné vztahy Saudků budou vysvětleny v kapitole Rodina Saudků v Kolíně.

ovlivněná konkurencí víc než její kolínská filiálka. Takže v i Kolíně se v prvních desetiletích 20. století začaly objevovat nové stroje na plnění peří do pytlů a nové postupy při čištění peří. V Lipsku posléze převzal vedení firmy po svém otci Max Saudek.¹⁰⁴

V této době také továrna přesídlila z Židovské ulice na Kutnohorské předměstí, továrny byly zároveň elektrizované. Kolínskou továrnu vedl Vilém Saudek.

Otokar Štorch – Marien ve své vzpomínkové knize Ohňostroj uvádí: „*Starý pan Saudek patřil ke kolínské podnikatelské elitě a jeho tvář s bílým kaisbártem pod tvrdým hnědým kloboukem patří v mé paměti k oněm, jež budily respekt a na něž se nezapomíná.*“¹⁰⁵

Vilém Saudek měl se svou ženou Růženu sedm dětí. Saudek původně zamýšlel, že peřovnu po něm převezme jeho syn Robert (nar. 1880), který byl k tomuto účelu původně i vzděláván. I když byla rodina Saudků bilingvní, Robert Saudek se musel na otcovo přání věnovat studiu němčiny. Studoval na obchodní akademii v Praze. Po studiích začal cestovat. Obchod po svém otci nikdy nepřebíral. Robert Saudek se stal významným grafologem a spisovatelem, začal pracovat pro Československé ministerstvo zahraničí.¹⁰⁶ Vedení podniku musel Vilém Saudek v roce 1927 předat svému zeti Arnoštu Bauerovi, který se oženil se Saudkovou dcerou Martou.

Na chod továrny měla vliv první světová válka. Lipská továrna musela být během války na několik let zavřená, protože její mužští zaměstnanci museli narukovat do války. Lze se domnívat, že podobně na tom byla i její kolínská filiálka. Po válce byla lipská továrna otevřená, i když sám Max Saudek ve svých vzpomínkách zmiňuje, že jim vysoká německá inflace způsobovala značné potíže. Po válce zřídili Saudkové další 3 nové filiálky – ve Vídni, v Budapešti a v Kasselu.¹⁰⁷ „*V Kolíně bylo zaměstnáno asi 40 dělníků, 2 skladníci a 7 kancelářských sil.*“¹⁰⁸

V roce 1935 popisuje František Straka Židovskou kolínskou ulici a mimo jiné uvádí: „*Věrnými obyvateli židovské ulice byli podomní obchodníci s peřím, kterým se říkalo hauzírníci. Chodili po vesnicích, kde kupovali peří, které pak prodávali do zdejší továrny J. Saudka. Na venkově se těšili oblibě pro svou spravedlnost a slušné jednání. Měli své rajóny a hospodyně též čekaly na „svého“ pěráka. Ti se v pondělí rozloučili se svou rodinou a vydali se*

¹⁰⁴ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 -1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, Stručné dějiny firmy sestavené Maxem Saudkem.

¹⁰⁵ ŠTORCH – MARIEN, Otokar: Ohňostroj: Paměti nakladatele Aventina, Praha 1969, s.221.

¹⁰⁶ ŠŤASTNÁ, Michaela: Robert Saudek – grafolog a spisovatel (Projekt výstavy). Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 84 s., Bakalářská práce.

¹⁰⁷ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, Stručné dějiny firmy sestavené Maxem Saudkem.

¹⁰⁸ Tamtéž.

na obchůzku. Neměl-li některý z nich dost peněz na nákup peří, šel k Eliáši Fischerovi, který mu půjčil rád, a to i bezúrokově. V pátek k večeru se zase navraceli do svých domovů a odevzdali půjčené peníze, jež utržili U Saudků. (...) Nejznámější z péřáků byl Eduard Bergman, malý, tlustý, a velice hodný člověk, který se dlouhá léta pečlivě staral o svého nemocného bratra Jindřicha. (...) Toto zaměstnání v Kolíně později zcela zaniklo, neboť obchodníci si byli vědomi svízelnosti živnosti a dali své syny vyučiti nějakému lepšímu povolání nebo je poslali na studie.¹⁰⁹

Po válce se povedlo podnik znovu rozjet a dosáhnout ještě většího obratu než před válkou. Světová hospodářská krize 30. let však vpadla i do Evropy a Československa.

„Rok 1930 znamenal pro firmu velký pokles. V Německu byly potíže devisové, tamní odběratelé kupovali raději doma, kde těchto potíží nebylo. V Rakousku bylo v našem oboru u odběratelů mnoho úpadků následkem zavedení vysokého cla na spracované zboží. Zakládali se tam továrny, které v cizině nakupovaly syrové peří, nepodléhající clu, samy je zpracovaly a mohly tudíž mnohem levněji ve své zemi prodávati. I do Spojených států severoamerických nemohli jsme z téže příčiny dodávati. Firma musila provoz omeziti a zrušiti své čtyři filiálky. Věnovala se teď výhradně prodeji v tuzemsku a propustila větší počet dělníků a kancelářských sil. Nastalo také náhlé snížení cen zboží, čímž zásoby zboží byly znehodnoceny; místo toho vzniklo firmě mnoho ztrát tím, že ji odběratelé nemohli namnoze dostáti svým závazkům.“¹¹⁰

Z těchto důvodů se rozhodl Arnošt Bauer firmu opustit. Vedení společnosti tak zůstalo na Maxi Saudkovi. Z celosvětového úpadku hospodářství se Saudkova peřovna nikdy nevzpamatovala. Po odtržení Sudet a osamostatnění Slovenska v roce 1938 ztratila firma další místa odbytu pro své zboží. Definitivní tečku za historií Saudkovi peřovny udělala arizace a nacistické nařízení z roku 1940, kdy musely všechny židovské podniky ukončit svou činnost. Více se o tomto nařízení je zmíněno v kapitole Období Šoa. Dne 22. ledna 1941 firma J. Saudek a synové na zpracování peří v Kolíně zaniká.¹¹¹

Pozemky, kde se továrna v Kolíně nacházela, byly v roce 1945 předány do opatrovnictví prof. Rudolfovi Saudkovi, bratru Maxe Saudka, dokud se Max Saudek sám osobně nepřihlásí nebo nebude prohlášený za mrtvého. V roce 1946 profesor Saudek jednal s úřady jako dědic za Maxe Saudka, který byl prohlášen za mrtvého, o vyjmutí pozemků z národní správy. Jednání

¹⁰⁹ STRAKA, František: Židovská ulice v Kolíně in Věstník klubu čs. Turistů odbor v Kolíně, vlastivědný sborník středního Polabí XII, Kolín 1935, s. 35.

¹¹⁰ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, Stručné dějiny firmy sestavené Maxem Saudkem.

¹¹¹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, Stručné dějiny firmy sestavené Maxem Saudkem.

prováděl společně s Františkem Bauerem, dědicem Marty Bauerové, která zemřela v koncentračním táboře. Pro úplnost je nutné dodat, že Marta Bauerová majetek zdědila po svém manželovi Arnoštu Bauerovi, který zemřel v únoru 1941.¹¹² Jak profesor Saudek s pozemkem a pozůstalostí naložil není známo. Dá se předpokládat, že mu byl pozemek během pozemkové reformy vyvlastněn.

¹¹² Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi, Stručné dějiny firmy sestavené Maxem Saudkem.

5. RODINA SAUDKŮ V KOLÍNĚ

Jak už bylo uvedeno rodina Saudků se v Kolíně vyskytovala minimálně již od roku 1835. V kolínských Knihách židovských familiantů lze najít několik Saudků, stejně tak jako tak židovské matriky narozených mluví o několika rodinných větvích Saudků.

Pátrání po předcích rodiny Saudků by bylo velmi obtížné. Vzhledem k časovému ohraničení práce zde budou zmíněni dva bratři - Vilém a Josef Saudkovi. Vilém Saudek se narodil 24. ledna 1846,¹¹³ jeho Josef bratr o šest let dříve 6. 3 1840. Rodiče bratrů byli Izák Saudek a Ráchel Kowanitz. Datum narození obou bratrů je v tomto případě důležité zmínit, protože oba bratři patřili do první generace, která už nebyla ovlivněná familiantskými zákony. Díky tomu se mohli oba dva oženit, založit rodinu a přitom zůstat v Kolíně.

5.1. Vilém Saudek

Rodina Saudků bydlela v roce 1846 době ještě v Židovské ulici číslo popisné 11. O otci Viléma Saudka Izákovi, se lze dopátrat, že to byl židovský kolínský familiant a obchodník, syn Emanuela Saudka a Johany Bröschel. Matka Viléma Ráchel byla dcerou Wolfa Kowanitze, taktéž obchodníka, a Anny Plautové.

O životě a vzdělání Viléma Saudka není nic známo. Podle data narození jejich prvorozeného syna a soudobých tradic lze předpokládat, že se někdy v roce 1874 nebo 1875¹¹⁴ se oženil s Růženou Jamnitz, která se narodila 20. srpna 1842. Saudkovi žili v Kouřimské ulici č.p. 9. Společně měli sedm dětí:

- Ignác¹¹⁵
- Berta¹¹⁶
- Laura¹¹⁷

¹¹³ Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1842 – 1864 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1095&reproId=37959> 23. 7. 2017.

¹¹⁴ Tento údaj je však nedohledatelný v židovských kolínských matrikách oddaných. Jedno z možných vysvětlení souvisí s neúplností židovských matrik. Původní židovské matriky byly zničeny během druhé světové války.

¹¹⁵ Ignác se narodil 16.6. 1875. [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=44850> 23. 7. 2017].

¹¹⁶ Berta se narodila 31. 3. v 1877. [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=45073> 23. 7. 2017].

¹¹⁷ Laura se narodila 23.11. 1878. [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=45287> 23. 7. 2017].

- Robert ¹¹⁸
- Paul ¹¹⁹
- Gisela ¹²⁰
- Marta ¹²¹

O Růženě a Vilémovi lze dohledat jen minimum informací. Doktor Feder zminil Růženu Saudkovou jako členku Spolku židovských žen a dívek.¹²² Spolek se zabýval finanční podporou chudých vrstev židovské společnosti, a to nejen v Kolíně. Růžená Saudková byla jedna z vedoucích osob tohoto spolku. Vilém Saudek byl zmiňován pouze ve spojitosti s pejšovnou. Gisela Saudková zmínila své rodiče ve svém románovém deníku, o kterém bude řeč později v kapitole Deník židovské dívky. Gisa své rodiče popisuje jako velmi konzervativně smýšlející. Lze se pouze dohadovat, zda je to literární fikce nebo vliv změny diskurzu, ve které byli vychováni Vilém s Růženou a Gisa se svými sourozenci. Mezi možná vysvětlení patří i generační spory mezi rodiči a jejich dětmi.

Růžena Saudková zemřela 11. června 1922. Její manžel Vilém zemřel 24. dubna 1932. oba jsou pohřbeni na novém kolínském hřbitově v Kolíně.

Mnohem více informací existuje o sourozencích Gisely Saudkové. Kromě Berty a Paula jsou známa alespoň některá životní data všech sourozenců Saudkových.

5.1.1. Ignác Saudek

Ignác (někdy uváděn česky Hynek) navštěvoval kolínské gymnázium. Poté studoval medicínu v Praze, ve Vídni a dalších evropských městech. Je důležité připomenout, že Ignác a jeho generace byli první, kteří se mohli plně zapojit do společnosti, nezažili segregaci v ghettech, měli všechna práva totožná se zbytkem nežidovské společnosti. V této době bylo mezi židy velmi prestižní posílat své děti studovat vysoké školy. Saudkovi plně tento potenciál využili. Ignác Saudek se během své studijní cesty stal lodním lékařem a procestoval část světa.

¹¹⁸ Robert se narodil 21. 4. 1880 [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i)

<http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=45457> 23. 7. 2017].

¹¹⁹ Paul se narodil 9. 1. 1882 [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i)

<http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=45629> 23. 7. 2017].

¹²⁰ Gisela se narodila 21. 2. 1883 [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i)

<http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=45717> 23. 7. 2017].

¹²¹ Marta se narodila 20. 5. 1885 [Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i)

<http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=45919> 23. 7. 2017].

¹²² FEDER, Richard: Dějiny židů v Kolíně, S.I., s.n., 19—a.

Po svém návratu po dvou letech se usadil v Brně, kde začal provozovat svou dermatologickou a kosmetickou lékařskou praxi. Zemřel náhle 7. června 1930 ve vlaku cestou do Vídně. V jeho nekrologu, publikovaném v *Lidových novinách* 7. 6. 1930, se psalo: „*Dr. Saudek byl znamenitým odborníkem. Ale nebyl jednostranný, ba naopak, mnohostrannost byla jeho přední a charakteristickou známkou. Jeho dobrá pověst jako lékaře byla odůvodněna jeho stálým studiem a zdokonalováním. Sleduje pečlivě literaturu lékařskou vůbec a dermatologickou zvláště (...) Psal do českých, francouzských a německých časopisů odborných (...) Vedle mnoha vědeckých pojednání vydal dr. Saudek knihu o kosmetice (německy u Teubnera v Lipsku, česky ve sbírce >Vševěd< u Piši v Brně 1926). Na kongresech ve Varšavě a ve Vídni vystoupil jako referent, pro kodaňský sjezd měl již referát přichystaný. (...) Měl veliký zájem o filosofii, dějiny výtvarného umění, literaturu a ve všech těchto oborech získal si rozsáhlých vědomostí. (...) Budiž konečně vzpomenu, že dr. Saudek upřímně lnul k českožidovství, že však svého mínění nikomu nevnucoval a měl pochopení i pro jiné směry v židovstvu; tato jeho snášenlivost zjednala mu přátel ve všech vrstvách židovských bez rozdílu smýšlení.*“¹²³

Richard Feder zmínil ve svých *Dějínách* Ignáce Saudka v kapitole kolínští židé ve světě: „*V Kolíně se narodil a nabyl prvního vzdělání grafolog Robert Saudek, jeho bratr lékař a spisovatel Ignác Saudek (zemřel v Brně) a jeho sestra spisovatelka Giza Picková – Saudková.*“¹²⁴

5.1.2. Laura Saudková Singerová

Laura Saudková se vdala za Ludvíka Singra, hlavního představitele sionistického hnutí, který zde byl už několikrát zmíněn. Laura Saudková – Singerová byla jediná ze svých sourozenců, která přežila holokaust. Do koncentračního tábora v Terezíně odjela stejným transportem jako její sestra Gisa. O jejím dalším pobytu v terezínském ghettu nelze nalézt další informace. V pozůstalosti Rudolfa Saudka se nachází dopis od Laury, datovaný do roku 1949. V tomto dopise z Kolína Saudkovi psala: „*Já jsem zdravá a poměrně dosti výkonná, ale nepřicházím do klidu.*“¹²⁵ Dále se s dopise zmínila o problémech, které musela řešit s bývalými zaměstnanci rodinné peřovny. Týkali se jistého zaměstnance, který měl k dispozici byt, jež vlastnila peřovna ještě před arizací. Laura řešila s tamějším národním výborem, novým majitelem peřovny, možnost tuto smlouvu nadále prodloužit. O výsledcích těchto jednání se

¹²³ O.D.: Dr. Ignác Saudek in: LIDOVÉ NOVINY, ISSN 1802-6265, Ročník 38, číslo: 287, datum vydání: 7. 6. 1930, [Dostupné online <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:8b577030-966c-11dc-89c1-000d606f5dc6?page=uuid:110c6e30-8c4d-11dc-b78b-000d606f5dc6> 23. 7. 2017 v 17:00].

¹²⁴ FEDER, Richard: Dějiny židů v Kolíně, S.I., s.n., 19--.

¹²⁵ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i.č.26 Korespondence soukromá s různými osobami, Dopis Laury Singerové ze dne 8. 12. 1949

nedochovaly žádné zprávy. Toto je poslední zpráva, kterou lze o Lauře najít, o jejím dalším působení v Kolíně se bohužel žádné další informace nedochovaly. Zemřela dne 12. 2. 1965. Pohřbená je na novém kolínském židovském hřbitově, ve stejném hrobě jako její rodiče.

Za zmínku stojí vnučka Laury Singerové Hana Bořkovcová, rozená Knappová.¹²⁶, která byla v roce 1943 deportovaná do Terezína, následně poté do Osvětimi. Z Osvětimi se v roce 1945 i se svou matkou Renatou Knappovou roz. Singerovou (1905 – 1971) vrátila na rozdíl od jejího otce Viktora Knappa (1893 – 1944) a bratra Michala (1930 – 1944). O tomto zážitku napsala Hana Bořkovcová několik autobiografických knih. Tyto knihy budou podrobněji zmíněné v kapitole Gisa Saudková – v díle jiných autorů. Ve svých vzpomínkách Hana totiž několikrát zmiňuje Gisu a její děti Jiřinu a Pavla.

5.1.3. Robert Saudek

Robert Saudek byl významný český grafolog a spisovatel, který bohužel zůstal v kolínských dějinách nedocenený.¹²⁷ V Kolíně Saudek navštěvoval české gymnázium. Zdroje o tom, jak dlouho kolínské gymnázium studoval, se rozcházejí. Gymnázium však podle školní ročenky nedostudoval. Některé zdroje uvádějí, že po studiu v Kolíně začal studovat v Ústí nad Labem. Poté se zdroje opět scházejí v tom, že začal Robert Saudek na popud otce studovat německou Obchodní akademii v Praze, kterou ukončil 10.9.1897 třetím ročníkem. Po ukončení středoškolských studií se odebral do ciziny a žil dva roky v Paříži, kde také hospitoval na Sorbonně. Později se odebral do Londýna. V roce 1903 se usadil v Berlíně.¹²⁸ Zde počala jeho literární činnost. Mezi jeho nejvýznamnější literární díla patří román s grafologickou tematikou *Diplomati*.¹²⁹ Román věnoval autor své sestře Gise. Kromě toho se Saudek věnoval dramatické tvorbě.

Roku 1915 se Saudek odebral do Haagu, kde se stal redaktorem tehdy ještě poměrně malé tiskové agentury Hollandsch Niebureau. Během krátké doby se stal šéfredaktorem tohoto ústavu, který pod jeho vedením nabyl rychlé mezinárodní důležitosti, a byl silným činitelem

¹²⁶ Hana Bořkovcová, roz. Knappová – (1927 – 2009) česká spisovatelka známá svou tvorbou pro děti (např. knihy – Cizí holka, My tři cvoci). Jak už bylo řečeno v roce 1943 byla deportovaná s celou rodinou do Terezína, později do Osvětimi. Se svou matkou se v roce 1945 vrátila do Prahy. Její otec a bratr se stali obětmi holokaustu. Tato životní zkušenosti jí inspirovala k napsání několika autobiografických knih (např. Soukromý rozhovor (Praha 2004) nebo posmrtně vydaná Píšu a sešit mi leží na kolenou (Praha, 2011) Po válce konvertovala ke křesťanství. Publikovat začala v roce 1964.

¹²⁷ ŠŤASTNÁ, Michaela: Robert Saudek – grafolog a spisovatel (Projekt výstavy). Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 84 s., Bakalářská práce.

¹²⁸ DONATH, Oskar: Židé a židovství v české literatuře 19. století. Díl II, Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné, Brno 1930, s. 227.

¹²⁹ SAUDEK, Robert: *Diplomati*, 1. vyd., Fr. Borový, Praha 1921, 472 s., vyšlo v edici Žatva.

zpravodajské výměnné služby mezi americkým a evropským kontinentem. V této době nabízel také Saudek své služby českým vlastencům, avšak pro tehdejší obtíže způsobované ve Vídni nedošlo k praktickému ujednání, nýbrž jen k tomu, že Saudek pro svou kancelář vyreklamoval z vojenské služby českého politika, který krátkou dobu pracoval v jeho kanceláři. Z Haagu se pak odebral do Paříže.¹³⁰

Po vyhlášení samostatnosti Československa nabídl Saudek své služby vládě Československé republiky a převzal zpravodajství západoevropských zemí včetně Německa, takže jím řízené kanceláře obstarávaly zprávy pro Československou tiskovou kancelář (dále jen ČTK). Od 1. prosince 1918 do února 1920 tyto služby obstarával pro všechny český tisk. Také zajišťoval šíření zpráv ČTK v holandském tisku. Robert Saudek byl též činným při zařízení bezdrátové telegrafické stanice pro tiskovou službu z Prahy.¹³¹

Od roku 1921 pracoval Robert Saudek jako smluvní úředník Ministerstva zahraničí Československé republiky. Od roku 1921 působil na vyslanectví v Haagu, v roce 1922 přesídlil na vyslanectví do Berlína. Pro zajímavost zde pobíral plat 3 000 Kč. V roce 1924 se Saudek přesunul na vyslanectví do Anglie, konkrétně do Londýna. Ve službách ministerstva působil v Londýně do roku 1931, kdy na vlastní žádost rozvázal s ministerstvem pracovní vztah.¹³² V Londýně však zůstal až do své smrti v roce 1935. Zemřel 15. dubna 1935. Pohřeb se konal o 3 dny později v Londýně.¹³³

Za zmínku stojí též Saudkova grafologická kariéra. Není konkrétně známo, jakým způsobem a kdy se ke studiu grafologie dostal. Je však autorem několika děl o grafologii:

- *Vědecká grafologie: psychologie písma* (1. vyd 1925, 2. vyd. 2000)
- *Experimentální grafologie* (česky 1928, německy 1929)
- *Zločin v písmě: grafologie v soudní síni* (1933)

Jeho grafologické knihy vyšly v německém, anglickém, holandském a francouzském, překladu.

¹³⁰ Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Uložené spisy dle ročníků 1926, Osobní spis Roberta Saudka, bez i.č. Robert Saudek narozený v 21. dubna 1880.

¹³¹ ŠŤASTNÁ, Michaela: Robert Saudek – grafolog a spisovatel (Projekt výstavy). Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 84 s., Bakalářská práce.

¹³² Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Uložené spisy dle ročníků 1926, Osobní spis Roberta Saudka, bez i.č. Robert Saudek narozený v 21. dubna 1880.

¹³³ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Laurin, Arne (vl. jménem Arnošt Lustig) Korespondence přijatá, vlastní, S Robertem Saudkem, kopie článku z Večerního Českého slova 16.4.1930

5.1.4. Marta Saudková – Bauerová

O Martě Saudkové není známo mnoho informací. V Kolíně se provdala za Arnošta Bauera, který později převzal rodinnou peřovnu, (viz kapitola Saudkova peřovna). Marta patrně celý život strávila v Kolíně. Po smrti Richarda Picka, manžela Gisy Saudkové, se Gisela přestěhovala zpět do Kolína právě k Martě (detailně v Kapitole Gisela Sauková - Picková). O jejím manželovi Arnoštovi se zmiňuje městská kronika v roce 1923, kdy „17. března Ženský židovský podporovací spolek pořádal v sokolovně večer aktovek za hojně účasti obecnstva, za režie Arnošta Bauera, továrníka.“¹³⁴ Lze předpokládat, že Marta Bauerová byla členkou Ženského židovského podporovacího spolku. Jak už bylo uvedeno, Arnošt Bauer se ve 30. letech 20. století vzdal podílu v peřovně, zemřel v únoru 1941. Marta Bauerová zemřela v koncentračním táboře. Podle dostupných zdrojů měli jednoho syna Františka, který válku přežil. Podařilo se mu utéct z Protektorátu a přidal se do zahraniční armády (podrobnosti bohužel nejsou známy). Po válce se František Bauer přestěhoval do Severního Irsku.

5.2. Josef Saudek

O rodině Josefa Saudka existuje mnohem méně informací než o rodině Viléma. Lze to přisuzovat faktu, že část života strávila jeho rodina v zahraničí.

Z pramenů¹³⁵ vyplývá, že se narodil 6. 3. 1840. Oženil se s Henriettou (Jindřiškou) Strenitzovou z Mladé Boleslavi. Otec Jindřišky byl obchodník Salomon Strenitz, matka se jmenovala Pepi Petchová. Josef s rodinou se na čas odstěhovali do Lipska, aby zde spravovali filiálku peřovny. V roce 1907 se přestěhoval Josef společně se svou manželkou a dcerou Olgou do Prahy¹³⁶

Josef s Jindřiškou měli minimálně čtyři děti.

- Max¹³⁷

¹³⁴ SoKa Kolín, Kronika města Kolína 1918 – 1923, str. 227, dostupné online <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1918-1923/> 23.7. 2017.

¹³⁵ Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1840 – 43 (i), <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1094&reproId=36028> 23. 7. 2017.

¹³⁶ Digitalizované pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství (konskripce) 1850 – 1915, Saudek Josef 1940, <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=015408bde76d2a0c8f83f9d5c8637384890af8dbead8b535c53fe8962a802d73&action=image&record=21> 23. 7. 2017,

¹³⁷ Max se narodil 13. 7. 1872 Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reproId=44453> 23.7. 2017.

- Emil ¹³⁸
- Rudolf ¹³⁹
- Olga ¹⁴⁰

O sourozencích Rudolfa Saudka je k dispozici jen minimum informací.

5.2.1. *Max Saudek*

Max Saudek se stal pokračovatelem rodinné tradice a po otci převzal starost o pejřovnu (viz kapitola Saudkova pejřovna). Při pobytu v Lipsku si našel manželku Němku. Později se společně odstěhovali do Kolína, kde se Max aktivně věnoval čechožidovskému hnutí. Max Saudek měl minimálně jednu dceru Helenu.

Max Saudek i jeho dcera Helena Voglová roz. Saudková zemřeli v roce 1943 v koncentračním táboře. Oba byli oficiálně úřady prohlášeni za mrtvé roku 1946. V této inventární složce¹⁴¹ je zmíněno jméno Ing. Otto Vogla. Předpokládá se, že to byl manžel Heleny. Stejně jako ona zemřel nejspíš v některém z koncentračních táborů. Úředně prohlášený za mrtvého byl v roce 1947.¹⁴²

5.2.2. *Emil Saudek*

O Emilovi bohužel nelze dohledat žádná fakta. V některých zdrojích informací bývá pokládán za otce významného českého překladatele Erika Adolfa Saudka, který proslul svými překlady Shakespearova díla. Tato informace se bohužel nedá ověřit.

5.2.3. *Olga Saudková Slatkesová*

O Olze Saudkové je známo, že se vdala 21. srpna 1910 za finančního komisaře Arnolda Slatkese. V roce 1911 lze nalézt její jméno, jméno jejího manžela a jejich syna Viktora

¹³⁸ Emil se narodil 16. 7. 1975 Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i), <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reprold=44850> 23. 7. 2017.

¹³⁹ Rudolf se narodil 28. 10. 1880 Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reprold=45479> 23. 7. 2017.

¹⁴⁰ Olga se narodila 15. 3. 1886 Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 31 Korespondence ve věci prohlášení za mrtva Viktora Slatkese (synovce R. S.) a Olgy Slatkesové, roz. Saudkové (sestry R.S)

¹⁴¹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi

¹⁴² Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 30 Pozůstalostní řízení po Maxi Saudkovi

v Pobytových přihláškách pražského ředitelství.¹⁴³ Olga byla 6. 9. 1943 deportovaná z rasových důvodů do Terezína. Odtud byla odvezena transportem D1 1908 do Osvětimi. Zde se o ní ztrácí zprávy. Dochovaly se zprávy, že lidé z tohoto transportu byli usmrceni. Je tedy velmi pravděpodobné, že Olga zde zemřela také. V roce 1946 byla Ministerstvem ochrany sociální práce Československé republiky prohlášena za mrtvou. Stejný osud potkal i jejího syna Viktora. O Arnoldovi žádné informace nejsou k dispozici.¹⁴⁴

¹⁴³ Digitalizované pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství (konskripce) 1850 – 1914 – Slatkes Arnold (1876)

<http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=015408bde76d2a0c8f83f9d5c8637384890af8dbead8b535c53fe8962a802d73&action=image&record=5> 23. 7. 2017 v 18:00

¹⁴⁴ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 31 Korespondence ve věci prohlášení za mrtva Viktora Slatkese (synovce R. S.) a Olgy Slatkesové, roz. Saudkové (sestry R.S)

6. RUDOLF SAUDEK

6.1. *Základní biografické údaje*

Rudolf Saudek byl akademický malíř, grafik, překladatel, který se proslavil hlavně tvorbou bust. Před válkou působil hlavně v zahraničí, převážně v Německu. Po válce se usadil v Praze, stal se členem Svazu Československých výtvarných umělců, a dál se věnoval převážně sochařské tvorbě.

Narodil se v Kolíně 21. října 1880. V roce 1893 začal navštěvovat tamější reálné gymnázium. Za zmínku stojí, že už v té době bylo možné navštěvovat na gymnáziu hodiny mojžíšského náboženství. Vyučovacím jazykem na škola byla čeština. Kromě toho studoval francouzštinu a latinu. Němčinu si Rudolf zvolil jako volitelný předmět. Saudek mluvil plyně česky a německy (Saudekové byli bilingvní rodina). Při dalších studiích si osvojil itaštinu, francouzštinu i angličtinu. Za úsměvné lze považovat skutečnost, že akademický malíř byl ve svém prvním roce na gymnáziu z hodin kreslení klasifikován známkou dobrý.¹⁴⁵ S ohledem na fakt, že se Saudek několikrát stěhoval a s ohledem na pobyt v terezínském ghettu, se bohužel v jeho pozůstalosti nedochovaly žádné dokumenty přibližující nám jeho život v Kolíně.

Po gymnáziu začal studovat Obchodní akademii v Praze. Poté pracoval na čas v peřovně. Od roku 1904 žil v Lipsku, kde absolvoval Akademii výtvarných umění (1904 - 1908) u profesora Lenherta.¹⁴⁶ Poté studoval ve Florencii (1909 – 1910) u profesora Garadossiho a v Paříži.¹⁴⁷ Kvůli nedostatku ego-dokumentů z této doby není zcela jasné, jak k tomuto obratu došlo. Ví se jen, že Saudekův talent byl objeven během léčby po těžké nespecifikované nemoci. V Lipsku zůstal a tvořil až do roku 1937, kdy mu byla oficiálně z rasových důvodů zakázána činnost.¹⁴⁸ Svou dílnu musel po 25 letech práce opustit. Veškerý majetek a dílo mu bylo úředně zabaveno. Opět kvůli absenci ego-dokumentů z této doby nelze říct, zda byl ve 30. letech terčem antisemitských nálad, případně jak jednotlivé útoky vypadaly. Z dochované korespondence se lze dozvědět, že byl však činný v první polovině 30. let. Lze předpokládat, že po zákazu činnosti se Saudek přestěhoval do Prahy. Odtud byl 8. února

¹⁴⁵ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 1 Vysvědčení reálného gymnázia v Kolíně.

¹⁴⁶ Adolf Lehnert (1862 – 1948) – významný německý sochař a akademický profesor, na Královské umělecké akademii v Lipsku nejprve studoval u dalšího významného německého sochaře Melchiora zur Straßena, poté se do Lipska vrátil, aby tam zahájil svou pedagogickou kariéru. Lehnert byl jedním z nejvýznamnějších představitelů historismu. Jeho umělecká díla byla vystavená například v Novoměstské radnici v Lipsku. Byl oceňovaný jako portrétista. [Adolf Lehnert https://de.wikipedia.org/wiki/Adolf_Lehnert 25. 8. 2017].

¹⁴⁷ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 35 Korespondence oficiální – S ministerstvy, úřady, NV, pojišťovny.

¹⁴⁸ Tamtéž.

roku 1942 deportován transportem W136 do terezínského ghetta. Zde zůstal až do konce války.¹⁴⁹ Deportům do vyhlazovacích táborů se nejspíše vyhnul díky svému povolání. V Terezíně vedl pracovní skupinu sochařství a keramiky.¹⁵⁰ Byl nucen vytvářet sochy pro vysoké nacistické funkcionáře. Záběr na Rudolfa Saudka, tvořícího v terezínském ghettu, se mihne i v dokumentu *Transport z ráje*, který nacisté nafilmovali v roce 1944. Ukazuje nahranou realitu terezínského ghetta. V roce 1965 se Československá televize tomuto dokumentu věnovala ve svém pořadu *Zvědavá kamera*¹⁵¹. Profesor Saudek zde komentuje své vystoupení v nacistickém dokumentu. „*Právo nebylo žádné – byl jenom rozkaz, ta socha, u které jsem byl filmován, měla být ozdobou bazénu, tu jsem dělal na rozkaz velitele SS v Terezíně Rohma.*“¹⁵²

Z Terezína odešel 30. května 1945 (respektive 1. června 1945).¹⁵³ Vrátil se do Prahy, kde mu byl přidělen byt po Němcích. Zdravotně na tom byl velmi špatně, po návratu vážil pouhých 47 kilogramů. Z celé rodinné větve Josefa Saudka byl Rudolf Saudek a jeho neteř Hanka (viz v kapitole Rudolf Saudek – emigrace do Argentiny) jediní, kteří přežili holokaust. Ze Saudkovi poválečné korespondence se lze dozvědět, že v koncentračních táborech zemřelo 12 členů Saudkovi rodiny. Po válce se stal členem Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po politických obětech nacismu a fašismu v Praze.

Po válce měl Rudolf Saudek v úmyslu emigrovat. I když dostal povolení k pobytu v Argentině, rozhodl na nakonec zůstat a tvořit v Praze. Zde žil s omezeným množstvím finančních prostředků. Byl přijat do Svazu československých výtvarných umělců. Protože nebyl politicky činný, nevyjadřoval se k aktuální politické situaci, bylo mu umožněno, aby byl umělcem na volné noze. Saudek byl svobodný a bezdětný. Zemřel v Praze 19. července 1965 ve věku nedožitých 85 let.

¹⁴⁹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 35 Korespondence oficiální – S ministerstvy, úřady, NV, pojišťovny.

¹⁵⁰ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 8 Materiály týkající se pobytu R.S. v Terezíně.

¹⁵¹ V dokumentu se mluví o Erichovi Saudkovi. Vše nasvědčuje tomu, že se jedná buď o omyl scénáristy nebo o úmyslnou chybu. V Saudkově pozůstalosti totiž lze nalézt pozvánku na sledování tohoto dokumentu s poděkováním za spolupráci. Zároveň tam také lze nalézt dopis od Hany Toušové, která napsala Saudkovi reakci na dokument. Byla totiž také jednou z přeživších z terezínského tábora stejně jako Saudek. V dopise vzpomíná na pobyt i na samotného Rudolfa Saudka.

¹⁵² Archiv České televize Praha – Správa programových fondů, 65/564 Scénář Zvědavá kamera: Film za půldruhého milionu švýcarských franků; samotný dokument se v Archivu České televize nedochoval.

¹⁵³ V tomto údaji se prameny neshodují.

6.2. Rudolf Saudek – emigrace do Argentiny

Jak už bylo uvedeno, Rudolf Saudek se po skončení druhé světové války rozhodl k emigraci. Cílovou destinací, kterou si zvolil, měla být Argentina. Jak už také bylo řečeno výše, po válce byla migrace židů do ciziny poměrně častý jev. Snažili se tím vymanit z neutěšených poválečných poměrů, zmenšit tím stesk po zesnulých blízkých a hledali tam nové možnosti a prostředí, kde by nebyli stigmatizováni zkušenostmi z koncentračních táborů. Konkrétní důvody, proč se Saudek rozhodl k emigraci, bohužel nelze zjistit. Dá se však předpokládat, že jeho rozhodnutí souviselo s důvody, které brali jako příčinu k emigraci i další přeživší židé.

Argentina byla poměrně mladou přistěhovaleckou zemí. První Češi přišli do této země už na konci 19. století. Migrace Čechoslováků do Argentiny byla rozdělena do několika větších významných vln. Poslední větší vlna přistěhovalců (nejen židů) z Československa přišla do Argentiny v letech těsně po druhé světové válce.¹⁵⁴

„Podle statistik Mezinárodní organizace pro uprchlíky IRO (International Refugee Organization) z ČSR mezi 2. červencem 1947 a 31. prosincem 1951 emigrovalo celkem 34 450 osob, z nichž bylo prostřednictvím IRO repatriováno 3226 lidí. Z toho většina (více než dvě třetiny) po lednu 1949. Z těchto celkem 34 450 emigrantů přišlo do celé celé středoamerické oblasti včetně Mexika a karibských ostrovů 29, do Ekvádoru 41, do Uruguaye 54, do Kolumbie 57, do Bolívie 98, do Paraguaye 134, do Peru 148, do Argentiny 603, do Venezuely 816, do Brazílie 1499, do Chile 289, zatímco třeba do Austrálie 9884, do USA 8057, do Kanady 5916 a do Izraele 1960 emigrantů z ČSR.“¹⁵⁵

V roce 1947 měl Saudek všechny potřebné doklady k legálnímu výjezdu a pobytu v zahraničí k dispozici. V jeho pozůstalosti lze nalézt výzvu k vyzvednutí všech potřebných víz: *„Generální konsulát republiky Argentiny Vám oznamuje, že máte povoleno od Argentinských úřadu přistěhovati se do země. Dostavte se proto za účelem obdržení visa osobně na tento Generální konsulát s platným cestovním pasem a ostatními dokumenty.“¹⁵⁶*

Přesto se však nakonec rozhodl v Československu zůstat. Na obálce dopisu od Franka Lichtensteina, se kterým si ohledně svého vystěhování se dopisoval, lze nalézt poznámku

¹⁵⁴ Argentina – o českých krajanech, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-argentina_o_ceskych_krajanech.html 16.5.2016.

¹⁵⁵ JIRÁNEK, Jiří, BARTEČEK, Ivo – Češi a Slováci v Chile ve 20. století, Olomouc 2013, ISBN – 978 -80-244-3443-8 s.178.

¹⁵⁶ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i.č. 29 Korespondence s F. Lichtensteinem, Denver (Colorado), ve věci vystěhování (1947 – 1951).

psanou Saudkovou rukou: „Po návratu z Komenského chtěl jsem odjet, zůstal jsem však přes visa a affidavit v milované Praze. Modeloval jsem Zd. Nejedlého pro Smetanovo muzeum.“¹⁵⁷

V pozůstalosti Rudolfa Saudka se nachází několik dopisů s jedinou přeživší osobou jeho rodiny, označovanou jako neteř Hanka, která se v roce 1947 rozhodla emigrovat právě do Argentiny.¹⁵⁸ Důvody jejího rozhodnutí nejsou známy. Stejně tak nelze dohledat a potvrdit, zda si Saudek a Hanka zařizovali společně žádosti k výjezdu.

Ohledně Hanky Salzerové a jejího příbuzenského vztahu s Rudolfem Saudkem existuje několik otazníků. Hanka oslovuje Saudka ve svých dopisech drahý strýčku. V dopisech se Saudek také podepisuje Tvůj strýček Rudolf a Hanku nazývá neteří. V dnešním slova smyslu lze chápat, že Hanka byla dcerou některého ze Saudkových sourozenců. Z dosud uvedených informací lze vydedukovat, že Rudolf Saudek měl minimálně tři sourozence. Vzhledem k tomu, že mezi nimi byly velké věkové rozdíly a s ohledem na soudobé tradice se lze domnívat, že Saudek mohl mít sourozenců více. Bohužel je však nelze dohledat, proto není možné ani dopátrat případný rodinný vztah. Rudolf Saudek byl celý život svobodný, tudíž varianta, že by byla Hanka příbuzná se Saudkem ze strany jeho manželky, také není možná. Další indicií k určení rodinného vztahu, může být dopis z 5.zář 1945,¹⁵⁹ kdy se zmiňuje o tetě Pickové, která měla syna Otu – jedná se nejspíše o Gisu Saudkovou – Pickovou¹⁶⁰, sestřenicí Rudolfa Saudka.

„Co se týče tety Pickové, je to pravděpodobně ona. Měla syna Ottu – nevím, jestli se nenechal předělat jméno. Ottovi může dnes být asi 28 až 29 roků. V Poděbradech by měla být tetina sestra, která má ale zcela české jméno. Teta u ní asi v roce 1936 bydlela.“¹⁶¹

Rodiče Gisy Pickové – Saudkové – Vilém a Růžena Saudkovi měli dohromady sedm dětí. Je tedy možné hledat příbuzenský vztah i v této části velké rodiny Saudků. Skutečný rodinný vztah mezi Hankou a Rudolfem Saudkem z dostupných informací zjistit nelze.

Rudolf Saudek uvádí Hanku jako svou jedinou rodinnou přeživší příbuznou. Po roce 1947, kdy Hanka emigrovala do Argentiny a Rudolf Saudek se rozhodl zůstat v Československu, se tyto dva už nikdy osobně nepotkali. V roce 1958 Hanka Rudolfovi psala:

¹⁵⁷ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i.č. 29 Korespondence s F. Lichtensteinem, Denver (Colorado), ve věci vystěhování (1947 – 1951).

¹⁵⁸ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, Buenos Aires.

¹⁵⁹ Archiv Židovského muzea, Praha, fond: Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, Buenos Aires dopis z 5. září 1945.

¹⁶⁰ I zde je však chyba – Gisela Picková – Saudková měla dvě děti – Jiřinu a Pavla. Věk Pavla/Oty zde však sedí. Zprávy, že by některá ze sester Gisy Pickové – Saudkové bydlela v Poděbrad, však nelze potvrdit.

¹⁶¹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, Buenos Aires dopis z 5. září 1945.

„Můj drahý – doufám, že Jsi zdrav a naprosto vše v pořádku! Vzpomínám na Tebe stále a stále, a tak ráda bych Tě zase jednou viděla! Představ si strýčku, že je to 20. července 10 let!!! Nikdy bych byla sama nevěřila, že to tak dlouho vydržím nevidět Vás všechny a Prahu!!!“¹⁶²

V roce 1961 se Hanka se svým manželem vydala na okružní cestu do Evropy na dovolenou. Z korespondence víme, že Hanka plánovala zastávku v Praze, která však z politických důvodů nevyšla. Hanka proto část své dovolené strávila ve Vídni, kde na svého strýčka čekala.

„Psala jsem Ti dopis ještě z dovolené rychle, zda – li Ti nebylo možno si obstarat papíry a dojet za námi alespoň do Vídně!!!!!! Píši dnes znovu, protože jsem dosud nedostala od tebe odpověď. Doufám také, že Anka, Milena dostaly moje dopejsky a balíčky. Prosím Tě strýčku pokus se o tom, abys mohl přijet, zda – li to Tobě nejde, tedy alespoň Mileně, Ance Hance, Honzovi Š.??? Původně jsem myslela, že bude možno vzít let přes Vás tam, ale bohužel to nejde. Byl by to býval jenom přelet s event. přestávkou na tankování benzínu, ale myslela jsem si alespoň něco. Dá Bůh, příště pojedu, budu mít už papíry a vezmu také haranty s sebou a potom přijedu k Vám...“¹⁶³

V pozůstalosti se nachází kopie žádosti o povolení pro Saudka vycestovat do Vídně. Dále se tam nachází odvolání k prezidentu republiky a odpověď kanceláře prezidenta republiky, že žádost byla přednesena k prezidentu republiky.¹⁶⁴

V odvolání psal: „Dovoluji se podati odvolání na Vaše sdělení z 11. května 1961 o vydání čs. cestovního dokladu do Rakouska. Připojuji ještě údaje své žádosti ze dne 15. března 1961. Adresa mé neteře Eriky Salzrové z Buenos Aires jest ve Vídni 9, Rooseveltplatz 15. jest jediná z mých příbuzných – bylo jich 12, která nebyla zaplynována. O sobě bych se zmínil, že jsem řádným členem Svazu čs. Výtvarných umělců. Modeloval jsem akademika Zdeňka Nejedlého pro Smetanovo muzeum v Praze, F. X. Šaldu pro galerii v Liberci (...).“¹⁶⁵

Rudolf Saudek měl být informován o výsledku. Odpověď se v pozůstalosti nenachází, ale z dopisů se lze dozvědět, že Saudek do Vídně nepřijel

¹⁶² Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, dopis z 17.7.1958.

¹⁶³ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, dopis 22.3.1961.

¹⁶⁴ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem.

¹⁶⁵ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, , Rudolf (1883 – 1965) i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, Kopie odvolání, ministerstvo zahraničních věcí, 17. března 1961.

a jinou příležitost k setkání se se svou neteří už Rudolf Saudek nedostal. Řadí se tím k početné skupině rodin, které navždy rozdělila železná opona.

6.3. *Sochař Rudolf Saudek*

Není mnoho informací o studiích Rudolfa Saudeka na uměleckých akademiích. Stejně tak neexistuje ani mnoho informací o jeho sochařských začátcích. Z různých zmínek v jeho korespondenci se lze dozvědět, že se specializoval hlavně na busty významných osobností.

6.3.1. *Před válkou v Německu*

Poprvé se o Rudolfovi Saudekovi jako o sochaři začalo v jeho korespondenci mluvit v roce 1912. Bohužel se dopise není uvedeno, o jakou sochu jednalo, ani pro koho byla zhotovena. V témže roce Saudek tvořil bustu Friedricha Nietzscheho pro muzeum v Lipsku. S Nietzsche se později dostal až do Paříže. V Německu též tvořil busty Richarda Wagnera pro Muzeum Richarda Wagnera, sochu filosofa Schopenhauera pro státní knihovnu, Ibsena pro divadlo činohry a sochu Barucha Spinozy pro Filozofickou fakultu v Haagu. Pro Britské muzeum vytvořil dva lepty – Danteho a Smetanu.¹⁶⁶

Na přelomu 20. a 30. let pracoval na bustě profesora Tomáše G. Masaryka. Je autorem busty Otokara Březiny, která je umístěná v univerzitní knihovně v Brně. Není jasné, kdy na Březinovi pracoval, ale předpokládá se, že to muselo být ve 30. letech. Těmto dvěma osobnostem vytvořil pomníky – Masarykovi v Rožnově pod Radhoštěm a Březinovi v Telči.

Za zmínku stojí rok 1930, kdy Saudek vyhrál první místo za provedení sochy Beethovena pro operu v Lipsku.¹⁶⁷

V roce 1938 spolupracoval s Baťovými závody a s Československým výstavním výborem¹⁶⁸ při tvorbě expozice umístěné na Světové výstavě v New Yorku roku 1939. Saudek pro tuto výstavu připravoval skici dvou figurín a jejich zmenšený model. Ve smlouvě, která se

¹⁶⁶ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp.

¹⁶⁷ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp.

¹⁶⁸ I když v roce 1938/1939 Československo už oficiálně neexistovalo. Jednalo se o neobvyklý úkaz, kdy byl na výstavě zastoupen stát, který už oficiálně neexistoval. Protože se však výstavy připravují s velkým předstihem, začala příprava na tuto výstavu v roce 1936. Velkou zásluhu na tom měli i členové výboru, kteří ještě před okupací převedli všechny finance a materiál na Čechoslováky žijící v Americe, kteří se tudíž nemuseli řídit rozkazy z Německa. [Historie světových výstav (rozhovor Milanem Hlavačkou, ředitelem Ústavu českých dějin při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, a Jaroslav Haladou, který se věnuje historii světových výstav) <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1447575-historie-svetovych-vystav> 20.8. 2017 v 12:30].

dochovala v pozůstalosti,¹⁶⁹ si výbor vyhrazuje právo případně skici nevybrat nebo zadání figurín v reálné velikosti podle Saudkova návrhu zadat jinému autorovi. Protože zbytek konverzace v pozůstalosti chybí, nelze s přesností říct, zda byly Saudkovy návrhy schváleny a realizovány. S jistotou ale lze říct, že pro tuto výstavu připravil dvanáct figur českých králů, básníků a skladatelů. Pracoval na tvorbě hlav a dalších viditelných částí, používal tvrdý vosk. Těla byla poté zakrytá dobovými úbory. Jednalo se o postavy Přemysla Oráče a kněžny Libuše, knížete Svatopluka, Přemysla Otakara II., Karla IV, Jiřího z Poděbrad, Jana Žižky, Valdštejna, Jesenského, Komenského, Karla Havlíčka, Antonína Dvořáka a Boženy Němcové. Velký úspěch měla hlavně postava Přemysla Oráče, což by se dalo svést na dobu, kdy sochy vznikly a případné národní povzbuzení. V novinách se při této události mluvilo o Saudkově dlouhém pobytu v zahraničí, vyzdvihovali jeho český původ.¹⁷⁰

Mezi lety 1912 – 1933 vystavoval svá díla na pravidelných výstavách v Lipsku.

6.3.2. Po válce v Československu

Po válce se stal Rudolf Saudek členem Svazu československých umělců, což mu umožňovalo se po roce 1948 dále věnovat své tvorbě. I přes zdravotní komplikace, které mu způsobovaly mnohé těžkosti při práci, tvořil téměř až do své smrti. Po válce ve svých dopisech často zmiňuje bustu Zdeňka Nejedlého¹⁷¹, kterou tvořil pro tehdejší vládnoucí režim. V žádosti o zvýšení svého důchodu v roce 1961 například píše: „*Mistr ak. Zdeněk Nejedlý mně lask. seděl modelem pro Smetanovo muzeum.*“¹⁷²

Mezi jeho práce se v této době také řadí například mramorová socha W. A. Mozarta, kterou zhotovil pro Mozartovo muzeum v Praze na Bertramce. Mozart se v Saudkově práci vyskytoval několikrát – v roce 1956 například připravoval Mozartovu bustu pro výstavu Mozart

¹⁶⁹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp.

¹⁷⁰ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 67 – Výstřižky o R. S. a otištěné reprodukce jeho děl.

¹⁷¹ Zdeněk Nejedlý – český historik, muzikolog, politik. Po roce 1945 zastával mnohé významné funkce ve vládě za strany KSČ, po roce 1948 zastával funkci ministra školství a národní osvěty. Od roku 1947 byl předsedou Československé akademie věd a umění, později jen Československé akademie věd. V socialistickém Československu byl jednou z nejvýznamnějších akademických a kulturních osob, co se vliv týká. Jeho poválečné práce už však nebyly akademickou obcí přijaty jako hodnotné [Zdeněk Nejedlý http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_nejedlyz_01.php 20.8. 2017 v 13:00].

¹⁷² Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i.č. 35 Korespondence oficiální s ministerstvy, úřady, NV, pojišťovnami.

v Praze pořádanou nakladatelstvím Melantrich.¹⁷³ Ještě před válkou Saudek připravoval bustu F. X. Šaldy, k této osobnosti se vrátil i po válce. Tato socha byla určena pro galerii v Liberci. Zajímavostí je, že v roce 1940 poslal Saudek portrét F. X. Šaldy do Kolína svým sestřenicím Martě Bauerové a Gise Pickové. Obě sestry byly tímto darem velmi nadšené. Gisa Rudolfovi děkuje slovy: „ (...) čekalo mne doma překvapení, které mi způsobilo velikou radost a uvedlo mne do povznesené nálady (...) na stolku stálo poprsí FXŠ, mého nejvzácnějšího zesnulého přítele. Děkuji ti mnohokrát za tu práci, krásnou a ušlechtilou v pojetí (...) že mám tak čistou radost z tohoto tvého díla, to Ti může být zárukou, že se Ti ta práce povedla. Neboť Šaldu jsem dobře znala a jeho přátelství se těšila třicet let.“¹⁷⁴ V roce 1951 připravoval několik návrhů výzdoby Pinkasovy synagogy v Praze pro Státní židovské muzeum.

V 50. letech ubylo Rudolfu Saudkovi zakázek. V roce 1951 však vystavoval své busty F. X. Šaldy a Z. Nejedlého v Praze ve výstavní síni Spolku pracovníků v umění a ve vědě Purkyně.¹⁷⁵

Kromě sochařství se Saudek celý život věnoval i grafice. V roce 1959 nabídl Československému ministerstvu školství na výstavu grafiky významných osobností, jakými byli Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, Leoš Janáček, Dante, Fjodor Michajlovič Dostojevský nebo Johannes Brahms.¹⁷⁶ Mnohem významnější byl však cyklus leptů k Danteho *Božské komedii*. U tohoto cyklu leptů není známo přesné datum vzniku, lze předpokládat, že vzniklo v předválečném období.¹⁷⁷

6.3.3. Rudolf Saudek a komunistický režim

Rudolf Saudek se v žádném ze svých dochovaných dopisů nevyjadřoval k soudobým politickým poměrům, tudíž nejsou známy jeho názory na politickou situaci v Československu po roce 1948. V této době se stal zcela závislým na státní moci. Nutno podotknout, že v roce 1948 bylo Saudkovi 68 let a měl podlomené zdraví díky pobytu v koncentračním táboře.

¹⁷³ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp.

¹⁷⁴ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965) i.č. 26 Korespondence soukromá s různými osobami, dopis Gisy Saudkové – Pickové ze dne 4.10. 1940.

¹⁷⁵ Spolek pracovníků v umění a ve vědě Purkyně (1928 – 1956) – sdružoval zástupce ze všech kulturních oblastí, především výtvarného umění. Výstavní síň, kde spolek pořádal různé výstavy, sídlil v Praze v ulici Na Příkopech. [Spolek pracovníků v umění a ve vědě Purkyně, https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolek_pracovn%C3%ADk%C5%AF_v_um%C4%9Bn%C3%AD_a_ve_v%C4%9Bd%C4%9B_Purkyn%C4%9B 20.8.2017 v 13:30].

¹⁷⁶ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp. Koncept dopisu Ministerstvu školství a kultury ze dne 10. 8. 1959.

¹⁷⁷ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp.

V jeho pozůstalosti se dají dohledat materiály zmiňující Saudkovu tíživou finanční situaci.¹⁷⁸ V této době měl sice už nárok na státní penzi. Její výše mu však na pokrytí životních nákladů nestačila, což mohl být jeden z důvodů, proč se snažil až do sklonku svého života tvořit. V pozůstalosti se dochovalo několik žádostí o mimořádné existenční dávky. Zároveň se i několikrát obrátil na RŽNO s prosbou o finanční pomoc. Kvůli podlomenému zdraví byl Saudkovi doporučován pobyt v lázních. Několikrát se proto vydal v průběhu 50. let do Poděbrad. V pozůstalosti se nachází několik dopisů se žádostmi, které zmiňují špatný zdravotní stav a potřebu pobytu ke zotavení, které by mu umožnilo dále se věnovat umělecké činnosti, na které byl finančně závislý.¹⁷⁹

V těchto žádostech stojí za povšimnutí způsob, jakým se po roce 1948 prezentoval. V této době sám sebe už neuváděl jako autora busty T. G. Masaryka, přestával zmiňovat Barucha Spinozu, Mozarta i Beethovena. V téměř každém dopisu naopak zmiňoval Zdeňka Nejedlého a jeho busty, F. X. Šaldu, Smetanu a zcela bezvýznamnou leptu Husa.

Ve své žádosti o povolení k vycestování do Lipska v roce 1953, kam jel kvůli pracovní nabídce, píše: „... *Prosím, aby mě provedení tohoto pomníku – z uměleckých i existenčních důvodů bylo umožněné. Jsem politicky úplně spolehlivý a nemyslím na nic jiného než ve své vlasti žít a pracovat.*“¹⁸⁰ Do Lipska odjet mohl. Byla to jeho poslední zahraniční cesta.

I když se k politickým situacím nevyjadřoval, z tohoto způsobu prezentace je jasné, že si byl vědom kádrových požadavků doby a bral je při své komunikaci plně v potaz.

Stejně jako k politickým situacím se Saudek nevyjadřoval ani k náboženským záležitostem. S ohledem na požadavky doby k náboženské příslušnosti (viz kapitola židé po válce) lze předpokládat, že Saudek v této době omezil všechny projevy svého židovství. Nelze však s přesností určit, jestli se jednalo jen o taktické omezení, nebo se stejně jako velká část židů po válce své víry zřekl i z osobního vnitřního hlediska. Indicií k určení toho vztahu může být koncept dopisu, který psal Hance Salzerové: „*Já věřím v Boha, v jeho grandiosní zákonitosti našeho světa. Klaním se pod hvězdným nebem nade mnou a obdivuju všechny ty zázraky, které ním jeho tvůrčí duch daroval. (Vědu, umění, hudbu a.s.) Bůh nás někdy zkouší. Želu následuje jas – v tomto u v našich – nepředstavitelném, novém životě. Dalo by se tisíce knih*

¹⁷⁸ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 35 Korespondence oficiální – S ministerstvy, úřady, NV, pojišťovnami.

¹⁷⁹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 36 Korespondence oficiální – S Radou ŽNO, ŽNOP, redakcí Věstníku, s Židovským muzeem.

¹⁸⁰ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 35 Korespondence oficiální – S ministerstvy, úřady, NV, pojišťovnami – dopis pro Ministerstvo zahraničních věcí, rok 1953.

o tom psát. *Svaté písmo je jednou z nich.*¹⁸¹ Z této citace se lze domnívat, že se Rudolf Saudek své židovské víry vnitřně nikdy zcela nezřekl.

Členem náboženské obce však zůstal až do své smrti. Náboženská obec ho několikrát finančně podpořila a poměrně pravidelně ho zmiňovala ve svém věstníku jako svého člena - významného sochaře, a to nejen během jeho života, ale i po smrti. „*Před 40 lety 19. 7. 1965, zemřel v Praze sochař a grafik RUDOLF SAUDEK. Narodil se v Kolíně před téměř 125 lety, 21.10. 1880. (...) V r. 1942 byl deportován do terezínského ghetta, kde vedl pracovní skupinu keramiky a sochařství. Je autorem řady sochařských portrétů historických osobností, známé jsou jeho rytiny k Dantově Božské komedii.*“¹⁸²

6.4. Rudolf Saudek: další kulturně – umělecké aktivity

Kromě sochařství se Saudek věnoval spisovatelské a překladatelské činnosti. Snažil se prosadit jako autor divadelních her. Kromě toho publikoval i odborné statě.

Divadelní hry vznikly během pobytu v Německu. V jeho pozůstalosti najdeme hry *Ideale und Sinne. Schauspiel in 4 Akten* (Ideály a smysly, podívaná ve 4 aktech; nedatováno), *Die Hörned des Moses* (Rohy Mojžíšovi; nedatováno); *Das Schiller-Geschichten Buch* (Oslňující kniha příběhů; nedatováno).¹⁸³ Z jeho korespondence je známo, že zkoušel jednu z těchto her nabídnout Královskému německému národnímu divadlu, aby ji zdramatizovali. Bohužel hra byla odmítnuta se slovy: „*Čistě poetický a lyrický podtext díla rozvine svůj vliv jen při přesné citaci, zatímco pro jevištní provedení vyžaduje ostřejší a napjatější jednání, jednodušší a méně květnatou mluvu.*“¹⁸⁴ Zda-li se Saudkovi povedlo dostat jinou svou hru na divadelní prkna není známo.

Rudolf Saudek se věnoval i překladům. Jako příklad může být uveden překlad díla Václav Hollar: *Kresby* (1958).

¹⁸¹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 28 Korespondence s Hankou Salzer, neteří, a jejím manželem Fritzem, koncept Saudkova dopisu z roku 1965.

¹⁸² PĚKNÝ, Tomáš: Kalendárium in: ROŠ CHODEŠ: Věstník Židovských náboženských obcí v českých zemích a na Slovensku, ISSN 12107468, roč. 67, vyd. 5765 červenec 2005, str.18.

¹⁸³ HANKOVÁ, Monika: Saudek, Rudolf (1883 – 1965) Inventář, Archiv Židovského muzea, Praha 2003.

¹⁸⁴ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 34 Korespondence oficiální – S kulturními institucemi, nakladatelstvími, muzei atp., volný překlad dopisu s Königl. Deutschen Landestheaters.

6.4.1. Rudolf Saudek: Čtu v lidské tváři

Přednáška *Čtu v lidské tváři* je jedna z mála kompletních Saudkových přednášek, která se nám v jeho pozůstalosti dochovala¹⁸⁵. Datuje se do roku 1931. Není známo, zda-li byla někde přednášena nebo publikována. Práce se dochovala v češtině.

Jako portrétista a autor velkého množství bust v ní Saudek popisoval svůj pohled na lidský obličej. V kraniologickém popisu lebky se dají vysledovat známky frenologie, věnuje se zde i rasovým rozdílům.

Saudek ve své práci říkal: „*Srovnáním mnoha lebek lze stanovit, že určité hrboly na lebce jsou sídlem talentů a sklonů. (...) Lidé, kteří sedí sochaři jako modely, představují se mu hned svými tvary obličeje a lebky a on zkoumá, do které z hlavních skupin by je zařadil.*“¹⁸⁶

Saudek určoval lidské vlastnosti nejen s ohledem na tvar lebky, ale i podle tvarů nosu, úst a brady. Například lidi s vysokým čelem, měkkými ústy a štíhlými údy řadil do skupiny učenců, básníků a hudebníků. Podle Saudka například i tvar nosu svědčil o povaze: „*Lidé se silně zahnutým nosem jsou lidé pohybu, zvláště agresivní pak ti, jejichž nos vybíhá z čela jako zobák jeřába, takový nos měl Bedřich Veliký a jiní. Lidé se širokým nosem buldoga jsou houževnatí, jsou to lidé vůle, kdo má nos ploský bude zpravidla, shoduje-li se s tím i útvar čela a úst, trpné a odevzdané povahy.*“¹⁸⁷ Stejným způsobem pokračoval s analýzou tvaru úst, čela a brady.

Ve studii se odkazoval na známá umělecká díla. Například o slavném obraze *Sixtinské Madony* od Raffaela Santiho se zmínil o jednom zajímavém faktu. „*Ale sotva pozorovatelné šilhání může způsobiti zasněný, světu ztracený výraz – jak je tomu u Raffaelovy Sixtinské Madonny*“¹⁸⁸

Na závěr své studie ukázal svá teoretická zjištění na konkrétních osobnostech. „*Březina – Náš básník Březina, zadumaný mystik, svými velkýma očima zahleděný do záhad světa i do vlastního nitra, odvrácený od všednosti života. Jeho básně jsou hymny nesmírní hloubky a nadzemského vytržení. Nemáme však dost klidu, abychom se do nich zahloubali, jak to vyžadují. (...) Smetana – s širokým čelem hudebníka. Pozorujeme jemné přechody tvarů jeho úzkého obličeje, zkrátka hudba i v tazích jeho oduševnělé tváře.*“

¹⁸⁵ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 46 Čtu v lidské tváři.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

*Dvořák – s okrouhlou otevřenou živelnou tváří. Za tím jeho oblým širokým muzikantským čelem se rodila všechna ta skvělá hudba, která spolu s hudbou Smetanovou proslavila náš národ v celém světě.*¹⁸⁹

Saudek v této práci nabídl zajímavý pohled na část své práce. Vědecká hodnota této studie je však zpochybnitelná. Studie neobsahuje všechny náležitosti odborného textu. Mimo jiné se v ní Saudek zabýval jen osobnostmi, které důvěrné znal a byly mu modely pro jeho práci. V současné době je tato studie cenná jen díky tomu, že nám odhaluje zákulisí a mentalitu Saudkovy práce.

¹⁸⁹ Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i. č. 46 Čtu v lidské tváři.

7. GISELA SAUDKOVÁ - PICKOVÁ

7.1. Základní biografické údaje

Gisela Saudková – Picková byla česká spisovatelka, překladatelka a novinářka. Její nejznámější a jediné publikované spisovatelské dílo je kniha *Hovory s Otakarem Březinou*. Zemřela v koncentračním táboře v roce 1943 ve věku 60 let.

Gisela Saudková se narodila 21. února 1883 v Kolíně.¹⁹⁰ Zde navštěvovala měšťanskou školu, později studovala patrně soukromě v Praze, kde se mimo jiné setkávala s mnoha významnými osobnostmi. Poté se vrátila zpět do Kolína, kde se věnovala překladatelství. Roku 1909 vyšel její německý překlad souboru povídek *Milenky* od Růženy Svobodové.

V roce 1911 se vdala za Richarda Picka a přestěhovala se s ním do moravských Jaroměřic nad Rokytnou, kde byl její manžel zaměstnaný jako zvěrolékař. Richard Pick se narodil 25. října v Třešti u Jihlavy. Od roku 1907 působil v Jaroměřicích. Během první světové války sloužil v Rakousko - Uherské armádě jako zvěrolékař.¹⁹¹

Právě v Jaroměřicích se Gisela osobně seznámila a začala se blíže a pravidelně stýkat s Otakarem Březinou. Setkání a rozhovory s ním si zaznamenávala. Později podle těchto poznámek vydala knihu *Hovory s Otakarem Březinou*. V Jaroměřicích přišla díky Březinovi do styku s mnoha významnými osobnostmi kulturní československé sféry. Za všechny lze zmínit například Františka Xavera Šaldu¹⁹², Arne Laurina, Jaroslava Kvapila¹⁹³ nebo Otokara Fischera, s nimiž si později pravidelně dopisovala.¹⁹⁴

V pozůstalosti F. X. Šaldy¹⁹⁵ se dochovalo 16 dopisů, které Šaldovi Gisela psala. Gisa se pravidelně vyjadřovala velmi obdivně k Šaldovi, ať už v *Hovorech s Otakarem Březinou* nebo v rukopise svého románového deníku. Z jejich korespondence lze vypožorovat, že jejich vztah byl velmi přátelský. Gisa s ním ve své korespondenci řešila nejen pracovní záležitosti, ale například se ho velmi často ptala na jeho zdraví, vyjadřovala se k jeho dílu, komentovala

¹⁹⁰ Digitální badatelna Národního archivu, Židovské matriky, Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i) <http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1096&reprold=45717> 23. 7. 2017.

¹⁹¹ ZEJDA, Radovan: Jaroměřice nad Rokytnou, kulturní II, Třebíč 2007, ISBN 978-80-7268-457-1.s.149.

¹⁹² František Xaver Šalda (1867 – 1937) – významný český literární kritik a novinář, autor Manifestu České moderny, bývá považován za zakladatele moderní české literární kritiky. Jeho nejvýznamnější dílo je soubor úvah o literární kritice *Boje o zítřek* (1905). [František Xaver Šalda v datech <http://fxsalda.ff.cuni.cz/welcome.php?MenuID=1&Detail=1&ItemID=1> 20. 8. 2017 v 15:00].

¹⁹³ Jaroslav Kvapil (1868 – 1950) – významný český básník, dramatik, autor operních libret a divadelní režisér, působil mnoho let v Národním divadle a v pražském Divadle na Vinohradech jako divadelní režisér a libretista. [Jaroslav Kvapil <http://www.narodni-divadlo.cz/cs/umelec/jaroslav-kvapil-1> 20. 8. 2017 v 15:00].

¹⁹⁴ ZEJDA, Radovan: Jaroměřice nad Rokytnou, kulturní II, Třebíč 2007, ISBN 978-80-7268-457-1.s. 149

¹⁹⁵ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Šalda, František Xaver (1899 – 1959), Korespondence osobní přijatá s Giselou Saudkovou – Pickovou.

jeho poznámky ke svému dílu. Podle dopisů se také často stýkali v Praze. Gisa ho také zvala do Kolína. Z korespondence lze vyzorovat, že se Šalda znal také se sestrou Gisy Saudkové Martou Bauerovou, se kterou si zřejmě také dopisoval. Tato korespondence se však nedochovala.

V Jaroměřicích nad Rokytnou byla Gisa společensky činná, působila v například v místním Sokole a pořádala literárně poznávací akce.¹⁹⁶ Byla členkou politické strany Národní demokracie a působila jako tajemnice místní buňky této strany.¹⁹⁷

V roce 1912 se Gisele a Richardovi narodila v Jaroměřicích dcera Jiřina, konkrétně 11. dubna. O čtyři roky později se jim v Praze narodil syn Pavel (22. listopadu 1916).¹⁹⁸

V roce 1924 Richard Pick onemocněl, léčil se s nespecifikovanou nemocí v Tatranské Poljance. Na začátku roku 1925 Gisa ovdověla, když Richard Pick zemřel 31. ledna ve Vídni. Pohřben byl na židovském hřbitově v Moravských Budějovicích. Na jeho pomníku je mimo jiné nápis: „Zvěrolékař Richard Pick, občan jaroměřický – Jeho ruce byly věrny až do západu slunce“. Ještě téhož roku prodala Gisa jejich vilu a odstěhovala se společně s dětmi zpět do Kolína k sestře Martě. Do Jaroměřic se však pravidelně vracela.

Gisa v roce 1928 vyhrála Grabowskiho cenu za svou hru *Za denním chlebem*. V dopise, který psal její bratr Robert Saudek Arne Laurinovi, se o této skutečnosti zmínil a žádal Laurina o radu: „Víte, jaký jsem ignorant, jde -li o naše domácí poměry. Sestra Gisa Picková – Saudková se mne ptá o radu, a přesto nevím nikoho, kdo by měl podrobné znalosti podobných otázek, byl bych Vám povděčen, kdyby jste jí laskavě do Kolína napsal několika slovy odpověď na její dotaz. Dostalo se jí ceny Grabowskiho za kus „Za denním chlebem“ Jde tu, pokud vím, o cenu polského šlechtice, kde ji věnoval na dramatině současného života českého nebo slovanského. Sestra se mě táže, co teď s kusem (...) Mně se zdá, že by nemohlo být příliš obtížné dostat za těchto okolností hru na divadlo. Hru ovšem neznám“¹⁹⁹ Z další korespondence víme, že hru k divadelnímu zpracování nabízela, byla však odmítnuta.

V Kolíně začala Gisa pracovat na administrativní pozici v rodinné Saudkově peřovně, a to až do roku 1934, kdy dostala výpověď, jak uvádí její dcera Jiřina v dopise své kamarádce Jarmile.²⁰⁰ Důvodem výpovědi byla nastupující Světová finanční krize, kdy továrna kvůli nedostatku zakázek snižovala náklady na provoz. Jejím stálým příjmem zůstala v této době

¹⁹⁶ ZEJDA, Radovan: Jaroměřice nad Rokytnou, kulturní II, Třebíč 2007, ISBN 978-80-7268-457-1. s. 149.

¹⁹⁷ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: Hovory s Otokarem Březinou, S.V.U. Mánes 1929.

¹⁹⁸ ZEJDA, Radovan: Jaroměřice nad Rokytnou, kulturní II, Třebíč 2007, ISBN 978-80-7268-457-1. s. 150.

¹⁹⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Laurin Arne (vl. jménem Arnošt Lusting)(1865 – 1939), Korespondence přijatá, s R. Saudkem; dopis z 9. prosince 1929.

²⁰⁰ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Osobní pozůstalosti 004 Jiřina Picková, složka 00010.

penze po manželovi. I v Kolíně se navíc věnovala publicistické a překladatelské činnosti. U sestry Marty bydlela Gisa až do roku 1942, kdy musela společně s dalšími kolínskými židy nastoupit do transportu směrem do Terezína. Jak už bylo popsáno v předchozích kapitolách, terezínský koncentrační tábor byl zcela atypický svou atmosférou. Konaly se zde různé tajné kulturní akce, do kterých se Gisa Saudková – Picková také zapojovala. Rabín Feder ve své *Poslední tragédii* na Gisu Saudkovou vzpomínal slovy: „*Tklivou vzpomínku věnuji vám, paní Gizo Picková – Saudková, vy nadšená ctitelko Březinova a velká kulturní pracovnice! Ani v Terezíně nerezavělo vaše pero. Napsala jste hru pro židovské děti. Už jste rozdala úlohy, už jste konala první zkoušky, už jste mně pozvala na premiéru, když vás náhle z vaší plodné činnosti odvolali a do polských mučírén poslali. Nespatriła jste již svou hru na jevišti a my také ne.*“²⁰¹ Tato divadelní hra se bohužel nedochovala.

Z terezínského ghetta byla v prosinci roku 1943 deportovaná společně se synem Pavlem do vyhlazovacího tábora Auschwitz - Birkenau (Osvětim - Březinka). Zde se zprávy o jejím dalším osudu ztrácí.²⁰² S ohledem na datum transportu se lze domnívat, že byla převezená do tzv. „rodinného tábora“.²⁰³ I přesto se však s největší pravděpodobností konce roku 1943 nedožila.

Stejný osud potkal jejího syna Pavla. Dcera Jiřina byla uvězněná jako politický vězeň a členka protinacistického odboje. Konce války se také nedožila.

7.2. Pickova vila v Jaroměřicích

Richard a Gisa Pickovi se zapsali také do urbanistické stránky Jaroměřic nad Rokytnou. V roce 1921 si nechali v Jaroměřicích postavit vilu podle návrhu významného pražského architekta Pavla Janáka.²⁰⁴ Není zcela známo, jak se Pickovi s Janákem seznámili. Podle návrhu tohoto architekta však vznikla velkolepá budova v kubistickém slohu. V roce 1922 stavbu zrealizoval místní stavitel Antonín Dlouhý.

²⁰¹ FEDER, Richard: Židovská tragédie: Dějství poslední, Lusk Kolín 1947, s. 156.

²⁰² ZEJDA, Radovan: Jaroměřice nad Rokytnou, kulturní II, Třebíč 2007, ISBN 978-80-7268-457-1. s.150.

²⁰³ Terezínský rodinný tábor v Osvětimi – Birkenau – byl speciální transport židů poslaných do Osvětimi v září 1943. Zde se dočkali „zvláštního zaházení“ např. nebyli vyholeni a rozdělení do různých sekcí, ale zůstali pohromadě jako „rodina“ V prosinci 1943 byli to tohoto tábora z Terezína přivezeny další transporty. [Terezínský rodinný tábor v Osvětimi – Birkenau (1943) na webových stránkách <http://www.holocaust.cz/dejiny/udalosti/terezinsky-rodinny-tabor-v-osvetimi-birkenau-1943/> 12.8. 2017 v 17:00].

²⁰⁴ Pavel Janák (1882 – 1956) – český významný architekt, jeden z představitelů české moderny v architektuře. Spolupracoval například na projektech s Janem Kotěrou nebo Josefem Gočárem. Mezi jeho vlastní významné projekty patří například urbanistické řešení osady Baba v Praze nebo budova pardubického krematoria.

„(...) styl pozdního českého kubismu, zde byl zvýrazněn folkloristickou barevností dekorativních prvků. Ty se skládaly u plastických motivů šambrán, lizén a říms. Dům má hlavní průčelí obráceno do zahrady, do níž je přístup středovou otevřenou arkádovou lodžii. V patře nad lodžii je umístěn balkon. Fasáda byla prolomena zdvojenými dvoudílnými okny.“²⁰⁵

Kubistické motivy na fasádě byly pro vilu typické a vyvolávaly rozdílné ohlasy u veřejnosti. Například Březina se k fasádě vyjádřil: „A pokud se té fačady týče, toho už musí takový zákazník umělci dopřát, když mu vytvoří pěkný a pohodlný byt, aby si na fačadě zahýřil po svém.“²⁰⁶ Březinův odstup je z této citace zřejmý.

Po smrti Richarda Picka Gisela vilu prodala. Ve druhé polovině 20. století vila ztratila svůj typický kubistický ráz. Výrazná fasáda s kubistickými motivy barevností byla strhnutá a nahrazená obyčejnou šedou fasádou. Změnily se i další prvky. Vila slavného architekta Pavla Janáka dnes vypadá jako úplně běžný dům. Nachází se v Jiráskově ulici číslo popisné 168. Pickova vila je nejvýznamnější dochovanou památkou moderní architektury v Jaroměřicích nad Rokytnou.

7.3. Gisa Saudková spisovatelka

Gisa Saudková – Picková byla celý život literárně činná. Jejím jediným autorským publikovaným dílem byla kniha *Hovory s Otakarem Březinou*. Zbytek její literární tvorby se dochoval v rukopisech. Jedná se o divadelní hry: *Pan okresní školní inspektor Marhold*, *Za denním chlebem* (za tuto hru obdržela v roce 1928 Grabowskiho cenu), *Pane šéfa Ve starobním útulku*. V její pozůstalosti lze nalézt též její románový *Deník židovské dívky (1897 – 1910)*.²⁰⁷ Její díla jsou typická velkou mírou autobiografických prvků. V dílech se věnovala mimo jiné problematice židovství, ženské otázce a vlastenectví.

7.3.1. *Deník židovské dívky (1897 – 1910)*

Tento román je cenný tím, že popisuje židovsko–křesťanské poměry přelomu století, včetně antisemitských nálad; možnosti, které se otevíraly této „první volné“ židovské generaci, ale i otázky ženského postavení přelomu století. Z toho důvodu lze tento deníkový román považovat za nejcenější Gisino literární dílo. Rukopis románu *Deník židovské*

²⁰⁵ SEDLÁK, Jan: Slavné vily kraje Vysočina, Foibos 2008, ISBN 978-80-87073-10-0.

²⁰⁶ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otakarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929, s. 121.

²⁰⁷ Tyto hry najdeme v pozůstalosti Gisely Pickové - Saudkové v Archivu Regionálního muzea v Kolíně, fond: Saudková – Picková Gisela.

*dívky 1897 - 1910*²⁰⁸ pojednává o dospívání židovské dívky a obsahuje spoustu autobiografických prvků. V románu se také objevuje spousta reálných událostí. Přesto nelze s přesností určit, co je realita a co jen literární fikce.

V románu byla použita rámcová kompozice - Selma, manželka lékaře, který byl právě kdesi na frontě během první světové války, si četla ve svém deníku, aby zapomněla na starosti o manžela a na svou osamělost. Rámcový příběh byl napsaný v *er-formě*, pro samotné deníkové zápisky autorka použila *ich-formu*. V románu lze nalézt postavy, které připomínají reálné členy rodiny Saudků. Pan Dub, Selmin otec, byl významný židovský továrník (zde lze vidět jasné zpodobnění s Vilémem Saudkem). Matka byla velmi noblesní židovská žena v domácnosti, která se angažovala v různých spolcích (postava inspirovaná Růženou Saudkovou). Pravidelně jsou na stránkách deníku také zmiňováni bratři Vilém a Ota – patrně Ignác a Robert Saudkovi. Kvůli zachování autorských reálií díla, se bude o autorce deníkových zápisů mluvit jako o Selmě Dubové. Jak už bylo uvedeno, Selmu z rukopisu a Gisu Saudkovou –Pickovou pojilo mnoho společných rysů. Rukopis bohužel nelze s přesností datovat, přesto se lze domnívat, že vznikl někdy po roce 1918, protože se v ději románu promítají autobiografické události, které se odehrály v životě Gisy Pickové po roce 1918.

V úvodních zápisech deníku Selma porovnávala poměry v židovské škole a v katolické měšťance. V měšťance byly poměry podle Selmy velmi přísné, byla zde velmi důrazná kázeňská nařízení. Přesto byla výuka mnohem rozmanitější než ve škole židovské. Selma zde popisovala rozdíly i v náplni výuky – zatímco v židovské škole se kladl důraz na počty, předměty dějepis a zeměpis zde vyučovány nebyly. Tento nedostatek bylo velmi obtížné při přechodu do měšťanky dohnat. Zde se Selma setkala s prvními projevy antisemitismu – katoličtí spolužáci jí nazývali židovkou, tou samou rasou, která ukřižovala Ježíše Krista. Zároveň se zde však Selma seznámila blíže s katolickým náboženstvím. Oceňovala na něm zpodobnění Pána Boha v podobě kříže a svatých. Sama v židovství v této době postrádala reálný objekt, ke kterému by se mohla modlit. Abstraktní obraz Boha, který se v židovském náboženství nezobrazuje. Jí jako dítěti nestačil, právě z toho důvodu, že si pod tímto pojmem neuměla nic představit. Ve škole se setkala s katolickými duchovními, kteří na ní udělali dojem. Ve škole si všimla rozdílů mezi tím, jak mluvily její katolické spolužačky a jak se vyjadřovala ona sama. Ostrakismus kvůli svému původu zažívala v měšťance i ze strany vyučujících: *„Učitelka Vondeková mne týrá, a vůbec nás židovky. V sobotu mi poručí, abych zvedla ze země papírek. A hned v zápětí dělá, jako by se zarazila: „Odpusť Dubová, já vždycky zapomenu, že*

²⁰⁸ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla *Deník židovské dívky 1897 – 1910*.

vy v sobotu nic neděláte“ (...) *Děvčata si to zprvu nedovedla vysvětlit, je jim na nás také všelicos divné, jako nám bylo na nich. Anča se mne ptala, jestli to je pravda, že ani papírek nesmíme zvednout. Tak jsem ji řekla, že to jen rabíni a jejich paničky nesmějí. Já bych nejraději v sobotu i psala, ale ostatní židovky by se na mě dívaly jako na zrádkyni.*“²⁰⁹

Zajímavý je popis události, kdy se celá třída musela zúčastnit pohřbu katolické spolužačky. Zde lze vidět velké mentální rozdíly v chápání smrti. Selma například nechápala, proč všichni katolíci na pohřbu brečí a jsou smutní, když pro ně smrt představuje vykoupení do ráje. Pohřební obřad probíhal v chrámu, který autorka pochopila jako spojení mezi životem a smrtí, samotný obřad vnímala jako návrat do starých časů, například do středověku. Při samotném obřadu žáci zpívali pohřební katolické písně, Selma jen otvírala pusy, aby nevypadala nepatřičně. Měšťanku navštěvovali žáci všech sociálních vrstev – s nižší sociálně postavenou vrstvou se zde Selma setkala poprvé.

Díky zápiskům v deníku se lze dozvědět i podrobnosti z židovské mentality. Selma zde například zmínila úzké vazby mezi českými židy a Vídní. Poukazovala na prestiž, že bratr Vilém (patrně pseudonym pro Ignáce Saudka) studoval ve Vídni medicínu namísto v Praze. Patrně se zde projevil vliv předchozích generací, které byly plně poněmčené, a s ohledem na vlastní zkušenosti považovaly německé věci za kvalitní. Selma zmínila, že když někdo vážně onemocněl, povolával se lékař z Vídně, matka nosila vídeňské šaty – to vše bylo synonymem kvality a vysokého sociálního postavení. Nehledě na to, že prý na pražské univerzitě studovala spousta Čechů. Vídeň také nabízela podle židovské mentality více kulturního vyžití než Praha. Bratra Viléma, který vídeňské možnosti popisoval s nadšením, označovala Selma jako „beznárodního“, i přesto však Vilém oceňoval česká hudební díla a další české věci, které ve Vídni zvládly prorazit a sklidily úspěch.

V deníku je také popsáno, jak probíhaly v židovské rodině oslavy křesťanských svátků. Selma zde popisovala, že si například Štědrý den připomínali. Sice neměli vánoční stromeček, ale její matka připravila pro křesťanské služebné dárky. Ty si navíc směly naservírovat slavnostní večeři. U Dubů se sešla celá rodina u společného jídla. Dorazili i sourozenci, kteří studovali v Praze a ve Vídni. Při těchto společných večeřích se řešilo mimo jiné i postavení Čechů a židů: „*Ota, když slyšel tatínka tak mluvit, začal ho přemlouvat: „Tobě by tatí, nejlíp slušelo, kdybys se přidal k židovskému národnímu hnutí.“ Ale tatínek se rozčertil: „To by ještě scházelo, abychom jim sami ukazovali, kam nás mají vyhnat. Přiznat se sám, že sem nepatřím.*“

²⁰⁹ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910, s. 18.

*Já jsem tu stejně doma jako druhý, třetí. Naše rodina zde žije přes tři sta let.*²¹⁰ Je nutné připomenout, že bratr Ota pravděpodobně představoval bratra Gisy Roberta Saudka, který studoval na přelomu století v Praze. V této době zde vrcholily snahy o zformování sionistického hnutí. Robert Saudek byl touto vlnou zájmu o sionismus patrně v Praze zasažen. Též Ota se v *Deníku* hlásil k sionismu, studoval hebrejštinu a staré židovské spisy.

Další zajímavý vyobrazení židovské mentality přinesl popis oslav císařových narozenin. Podle tohoto popisu se v židovské synagoze sloužila zvláštní bohoslužba na počest Františka Josefa, které se zúčastnili i nežidovští zástupci samosprávy města. Tato bohoslužba byla spojená s první česky kázanou bohoslužbou zdejšího německy mluvícího rabína. Zde je důležité připomenout, že v Kolíně v roce 1897 vedl rabín Pdr. Rafael Gugenheimer první česky kázanou bohoslužbu po více než 300 letech. Opět se lze domnívat, nakolik je tento deníkový zápis inspirovaný touto událostí. Autorka se dále v deníku podivila nad skutečností, že modlitby, které se používaly k uctění Pána Boha, byly při této příležitosti použity k uctění císaře. V tomto zápise zmiňovala křesťanské stereotypy té doby: všichni židé mluvili německy a sympatizovali s „tím zlým císařem, který si myslel, že Čechy zdědil a mohl si s nimi dělat, co chce“. Proti těmto stereotypům se autorka ostře vymezovala.²¹¹ Přesto později upozornila na skutečnost, že její židovská kamarádka nechodila do židovské školy a nejspíš ani nemluvila německy. Podivovala se nad touto situací. Selma však také odsuzovala svou matku, protože se nikdy pořádně nenaučila česky. Bilingvismus k židům přelomu století patřil a židé ho považovali podle svého názoru za „normální“.

Po ukončení měšťanky si Selma pohrávala s myšlenkou pokračovat ve studiu na pražském dívčím gymnáziu Minerva.²¹² Kvůli rodinným tradicím se však Selma musela vzdělávat doma sama. „*A tatínek na to: „Takový muž se ještě nenarodil, který by chtěl chytřejší ženu, než je on sám.“ Výsledek těchto úvah je, že na Minervu není pomyšlení.*“²¹³ Podle soudobých zvyků musela být Selma vychovávána tak, aby dovedla vést spokojenou domácnost a byla oporou svému muži. Selma byla však v této době ovlivněná názory feminismu a s těmito tradicemi zásadně nesouhlasila. „*A já se tedy mám dávat vychovávat pro muže, kterého neznám, který bude bůh ví jaký. Ale on nebude žádný. Což pak já se budu musí jednou odhodlat, jít prostě*

²¹⁰ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910, s. 25.

²¹¹ Více Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910, s. 47.

²¹² Dívčí gymnázium Minerva vzniklo v roce 1890 díky Elišce Krásnohorské a bylo prvním vzdělávacím institutem svého druhu ve střední Evropě.

²¹³ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910, s. 51.

*za mužem, být jeho ženou... Ale kdepak! Oni počítají s něčím, co nikdy nebude a nemůže být.*²¹⁴

I přes tyto názory se později muži stali jedním z jejích hlavních témat. Na stránkách svého deníku později podrobně popisovala, s jakými muži se začala stýkat. Nutno podotknout, že podle deníku měla se všemi muži poměr čistě intelektuální, diskutovala s nimi nad literaturou, politikou a například i nad židovstvím. V románu se objevili čtyři muži, kteří se o Selmu Dubovou ucházeli, což dodává dílu ten pravý románový charakter. Selma tyto muže odmítla. Na konci románu byla pod velkým tlakem ze strany rodičů. Podle jejich názoru Selma překročila věk, kdy se slušné dívky vdávaly. Její poslední nápadník Karel dostal na konci románu pracovní místo v malé vesnici na Moravě, kam se s ním Selma po svatbě odstěhovala. Změnu prostředí považovala jako vysvobození z neustálého nátlaku městské společnosti na dodržování soudobých zvyků. V *Deníku* je k těmto zápisům připsán letopočet 1910.

I přes názory pana Duba, začala Selma navštěvovat přednášky na filozofické fakultě v Praze. Už od začátku bylo její studium podceňováno kvůli nedostatku předchozího vzdělání. V deníku zmiňovala Selma přednášky profesorů Masaryka, Drtiny, Hostinského, Čády či Krejčího, které si nechala zapsat. I v této době se setkávala při každodenních situacích s antisemitismem. Popsala například situaci, kdy se spolužačkou vybíraly látku na šaty. Spolužačka i přes to, že se jí jedna vybraná látka líbila, odmítla si ji „od žida“ koupit. Selma se s těmito situacemi těžko vyrovnávala. V Praze se Selma pohybovala ve společnosti intelektuálů a vzdělanců. Zde si začala vztah se ženatým mužem. Pan Dub následně další studia a pobyt v Praze Selmě zakázal

Velmi zajímavě se Selma vyjadřovala ve svém deníku k otázce vlastenectví u židů a k hilsneriádě: „*Tenhle Ervín Fuchs! Chce prý vystoupit z židovského náboženství a změnit si i rodinné jméno. On je vášnivý český nacional. Jde si přímou cestou za dokonalým splynutím s českých národem. Skoro mu závidím tu odhodlanost, tu jistotu a přímost, s jakou si vykročil k vytčenému a pevně pojatému cíli. A přece se s ním nemohu ani v tomto předsevzetí shodnout. Je v tom jistě něco nezdravého, křečovitého, upřílišněného, něco, co přemlouvá sama sebe. (...)* V lásce žida k některému národu pak do jisté míry vždycky přeběhlík, bývá jistá vášnivost. (...) Prý ani ten Masaryk, když hájil Hilsnera, nebyl takový, jakého si jej židé představovali; jen pro pravdu a spravedlnost zanícený. Chtěl si prý opatřit sluch, byl do té doby v Čechách přezírán,, byl považován za Němce a ze msty chtěl ponižit Čechy. Chtěl ukázat, jak jsou zaostalí, nezáleželo mu na tom, že je ostouzí před světem, chtěl si prý získat i židy, protože je o nich

²¹⁴ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910, s.52.

rozšířená báj, že jsou mocní ve světě.“²¹⁵ Stojí za povšimnutí, s jakým odstupem se vyjadřovala k úplnému asimilování do české společnosti. Jak už bylo výše uvedeno, datum vzniku rukopisu není znám. Lze předpokládat, že vznikl po roce 1918. Je důležité připomenout, že v této době Masaryk plně sympatizoval se sionisty a snahy čechožidů o asimilaci kritizoval, což se setkávalo s negativními ohlasy zejména u asimilantů. Nelze s přesností určit, nakolik zde mluvila Gisa přímo za sebe, přesto je zde znát jistý odstup a kritika prezidenta, což by plně odpovídalo jejímu příslušnictví k čechožidovské skupině. V další části textu Selma rozebírala možnost úplné asimilace a přijetí křesťanství. Zabývala se zde možností být pokřtěn, aniž by člověk věřil v křesťanství. Zvažovala, co se na pokřtěných židech změní, když nepřijmou křesťanství i duchovně. Podle jejího názoru nezáleželo ani tak na křtu, ale na vzpomínkách a tradicích, které byly člověku dány jeho předky. Podle jejího názoru zůstal i pokřtěný žid stále židem, protože mu chyběly vzpomínky a prožití křesťanských tradic, které mu nepředali jeho rodiče. Stejně tak se později vymezovala proti označení náš židovský národ.

Spojení mezi Gisou a Selmou lze vypořádat v románu i díky postavě Františka Xavera Šaldy. Z dochované korespondence je známo, že si Gisa Saudková F. X. Šaldy nesmírně vážila a obdivovala ho. Selma Dubová věnovala F. X. Šaldovi několik stránek svého deníku.

Další skutečnost, která Gisu a Selmu spojovala, byli jejich bratři – Selmin bratr Vilém se odstěhoval do Brna a žádal Selmu, aby mu zařídila ordinaci a byt. V Brně gradoval spor mezi Čechy a Němci. Každý nově příchozí lékař se musel nechat zapsat buď do České lékařské komory nebo do Německé lékařské komory. Vilém Dub, který se i v Brně plně přiznával ke svému židovství a který se do Brna přestěhoval z Vídně, se k Selminu překvapení nechal zapsat do komory české. Brno popisovala Selma jako jedno z center sionistického myšlení. Její bratr Ota zde kvůli tomu také nějaký čas pobýval. Zde je nutné připomenout, že Ignác Saudek měl v Brně svou lékařskou ordinaci a byl jedním z nejvýznamnějších brněnských čechožidů.

Selma popsala Kolín jako město plné možností, sportovního a kulturního vyžití. Zmiňovala zde různé zájmové spolky, kluby, sportovní kroužky jako například židovský tenisový klub, jehož byla sama členkou. Z deníku se také lze dozvědět, jak byla Selma vzdělaná, sečtělá a jaký měla kulturní přehled a zájem se vzdělávat. Kromě literatury se zabývala filozofií, výtvarným uměním, divadlem, psychologií a politickými událostmi. Díky bratrovi Otovi a Rafaelovi Sternovi (jednomu z jejích nápadníků) získala přehled v sionistických myšlenkách, věnovala se také okrajově architektuře a křesťanství.

²¹⁵ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910,, s. 62.

Jak už bylo uvedeno, z rukopisu je naprosto nezjistitelné, co byly reálné vzpomínky Gisely Saudkové a co literární fikce. Z některých zmíněných reálií se lze domnívat, že se Gisa Saudková při psaní tohoto díla inspirovala svým dětstvím. Nelze však odhadnout do jaké míry. I přes to tento román poskytuje cennou sociologickou sondu do židovské rodiny přelomu století. Tematicky je toto literární dílo v české beletrii jedinečné. Jak už bylo řečeno, z tohoto důvodu ho lze považovat za to nejcennější, co Gisa Saudková – Picková napsala.

7.3.2. *Divadelní hra Za denním chlebem a další dramata*

Stejně jako u předchozího díla, ani u divadelní hry *Za denním chlebem* není známo datum vzniku. Jak už bylo několikrát řečeno, tato divadelní hra je významná díky faktu, že za ní Gisa Saudková – Picková získala v roce 1928 Grabowskiho cenu.²¹⁶ Hru sama autorka nazvala vesnickým dramatem o třech dějstvích.

Hlavními tématy hry byla sociální nerovnost a venkovská každodennost nižší sociální vrstvy. Divadelní hra se odehrávala v blíže neurčené moravské vesnici a vyprávěla příběh pajmámy Petrové a jejich šesti dětí. Pajmáma „dře jak kůň“, jak sama o sobě v průběhu hry několikrát řekla, aby zaopatřila všechny své děti. Hra je psaná v nářečí, mísí se zde hanácký dialekt s moravskoslovenským. Nelze určit, do jaké míry se jedná o stylizaci a do jaké míry o neznalost tématu.

Pajmáma Petrová se v knize zadlužila, aby si její syn se svou nevěstou mohli koupit nový dům. Její mladší syn začal pracovat na výhodném úřednickém postu s pravidelnou měsíční výplatou. Díky tomu si mohl dovolit splácet pajmámě nový vysněný sporák. Pajmáma pracovala u rodiny doktorů, aby sobě a své rodině vydělala na živobytí. Synovu svatební hostinu kvůli tomu opustila v nejlepším, aby mohla u doktorů uklidit na oslavu narozenin pana doktora. Jejím dětem to nebylo milé. Po práci šla na úkor rodiny na sokolský ples, aby se zde bavila. Sama však popsala, že přímo na ples kvůli společnosti, která tam byla nešla, ale celou dobu trávila v zákulisí plesu, kde se velmi dobře bavila ve společnosti sobě rovných. Ráno po svém návratu zjistila, že jí někdo otrávil husu, vina padla na sousedku. Nad mrtvou husou se sešly všechny děti.

„Pajm.: Pro to kanálio člověk be zapomňól, jaké je dnes velké den pro dům Petrůj! Žanek a

²¹⁶ Cena, kterou vyhlašoval polský filantrop Ludwik Grabowski. Oceňovala díla, která byla inspirovaná slovanským životem.

Němka se stěhuj do svýho, máma jim k tomo dopomohla! Barák mám zadlužené, to je pravda, ňák bolo, ňák bude – Ferdik snad take postopí.“²¹⁷

Nejmladší syn Ferdík však přinesl zprávu, že byl z úřednického místa propuštěn a že nezvládne matčin vysněný sporák dál splácet. Starší syn Žanek přišel s dopis, ve kterém se psalo o jejich sestře, která se provdala do severních Čechách. Sestra byla na pokraji psychického zhroucení a již dvakrát se pokusila o sebevraždu. Jediná možnost, jak jí pomoci souvisela se změnou prostředí. Starší syn se vydal na cestu, aby sestru a její děti přivezl do matčina domu.

„Žanek: A jak vy to všechno utáhnete?

Pajm. /s trpkým úsměvem/: No dyť víš: jak ten kůň!“²¹⁸

S těmito slovy se pajmáma opět vydala k doktorům, aby zde zastala všechny povinnosti a zvládla zabezpečit rodinu.

V dramatu byly vykreslené rozdíly mezi chudou a vysokou společenskou vesnickou třídou, objevily se zde předsudky, se kterými se musela rodina Petrová vypořádat. Zároveň se ve hře objevil také národnostní problém, když si nejstarší syn přivedl domů Němku, se kterou se v průběhu hry oženil. Matka se proti tomu ostře vymezila. Nakonec se nechala obměkčit, až když zjistila že Greta je ještě na nižší sociální úrovni než oni samy. Přesto si odstup udržovala celou dobu, synovu nevěstu nazývala „tou Němkou“.

Z autobiografických prvků, které Gisa Saudková do díla promítla, je zde potřeba zmínit Sokol. Pajmáma i její děti byly členové Sokola a pravidelně zde hledaly možnost odreagování.

Jak už bylo uvedeno, Gisa se po roce 1928 snažila tuto hru dostat na divadelní prkna. V jednom ze svých dopisů F. X. Šaldovi psala o této hře: „*Kodíček*²¹⁹ totiž říkal v těchto dnech bratrovi /Robertovi/, že kus přijmou asi jen výjimečně, ačkoliv není celovečerní a budou musiti přibrat aktovku.“²²⁰ I přes to, že se za hru přimlouvali Arne Laurin, F. X. Šalda a Jindřich Vodák²²¹ se hra na divadelní prkna nikdy nedostala. Gisa Saudková – Picková psala Arne Laurinovi: „*Kodíček mi píše doslova: „Nyní, kdy o prázdninách chystáme program příští sezony, uvažoval jsem znovu o možnosti, bylo-li by možno Váš kus příští rok zahrát. Má jistou*

²¹⁷ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis divadelní hry Za denním chlebem, s. 52.

²¹⁸ Tamtéž s. 55.

²¹⁹ Gisa má nejspíše na mysli Josefa Kodíčka (1892 – 1954) – divadelní režisér a dramaturg, který působil v letech 1927 – 1930 v Divadle na Vinohradech společně s Karlem Čapkem. Kromě toho také věnoval divadelní publicistice a kritice. [Kodíček, Josef http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Kod%C3%AD%C4%8Dek_Josef 25. 8. 2017].

²²⁰ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Šalda, František Xaver (1899 – 1959), korespondence přijatá osobní, s Giselou Pickovou – Saudkovou, dopis z 8. února 1929.

²²¹ Jindřich Vodák (1867 – 1940) – český divadelní kritik, novinář. Svě divadelní kritiky publikoval například v týdeníku Jevišťe, v Literárních listech, Rozhledech, v literárním časopise Novina. [HOMOLOVÁ, Květa a kol: Čeští spisovatelé 19. a 20. století, Praha 1982, s.183].

*bezprostřednost a svěžest, které by bylo škoda nechat zapadnout. Avšak konečný můj soud, je přece jen ten, že se dílo Vaše na velkou scénu nehodí. Jest málo dramatické, není v něm přímá zápletk a jest spíše scénickým obrazem hrdinčina pracovitého, statečného a do nemožnosti obětavého charakteru, než dramatem. Doufám, že dílo není Vaše poslední a že s Vaším rukopisem zase shledám.“ Víte, pane šéfredaktore, ono je to pohodlnější a méně riskantní: zamítnout než hrát. Ale my, ubozí divadelní autoři!*²²² Se svými ostatními divadelními hrami Gisa však svůj pokus neopakovala. Všechny hry byly totiž stylisticky velmi podobné.

Divadelní hra *Ve starobním útulku* například pojednává o generačních sporech a rozdílech třebíčské židovské rodiny. Po smrti svého manžela se paní Goldmannová odebrala na svou vlastní žádost do starobního útulku v Jihlavě. Tam jí přijela navštívit vnučka Jitka, která řešila osobní milostné problémy. U babičky hledala radu a pochopení, které u své vlastní matky nenalezla.

*„Jitka: Tedy – ale nevím /váhá/ - tedy: člověk kráčí t.j. rozvíjí se do květu, do plodu, odhazuje ponenáhlu pyl i okvěti i slupku, až zbude holým jádrem, tak jak u z holého jádra vyšel. Kmetství a jinošství tedy jsou jedno. /oživne/ Podívejte se, je to jistě hloupé, že to sem řadím. Ale já si s babičkou skutečně lépe si rozumíme než s maminkou. Maminka /směje se/ patrně má přes jádro ještě celou tvrdou skořápku středních let. Kdežto babička už to vše odhodila, je prostá zralá rozumí a odpouští.“*²²³ Právě ve starobinci potkala Jitka idealistického sochaře Merhauta, se kterým se velmi sblížila. Díky tomuto vztahu se chtěla vyhnout vlastní plánované svatbě s mužem, kterého ji vybrali rodiče. Na hrobem své babičky si od rodičů vyprosila volnost a svolení ke vztahu se sochařem.

Ve hře Gisa zmínila i soudobé problémy, například vztah němčiny a češtiny u židů nebo komunismus. *„Jitka: Promiňte pane redaktore, ale mě se zdá, že komunistickému zřízení by musel předcházet ten převrat v duších, o který usiluje pan Merhaut. A v tom nezdár dnešních pokusů o komunismus, že ten převrat v duších nepředcházet. Vejkruta: No, má slečna v tom pravdu. A já bych ještě dodal, že v Rusku komunismus proto byl přece alespoň jakž takž možný, že tam lid většinou ještě z toho Merhautova poklidu nevyšel. Ze sceleného idylismu měl ke komunismu blízko.“*²²⁴

Tato hra, podobně jako hra *Za denním chlebem*, nemá zápletku, jedná se o konverzační drama. I zde lze nalézt jisté autobiografické prvky, ale není jich tolik, jako u ostatních

²²² Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Laurin, Arne (vl. jménem Arnošt Lustig)(1865 – 1939), Korespondence přijatá, osobní – s Giselou Saudkovou – Pickovou.

²²³ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis divadelní hry *Ve starobním útulku* s. 34.

²²⁴ Tamtéž s. 45.

Giseliných děl. Gisa zde například využila svou znalost Třebíče, který leží v blízkosti Jaroměřic nad Rokytnou.

Dramata *Za denním chlebem* a *Ze starobního útulku* se dají z literárního hlediska klasifikovat jako tragédie. Opakem těchto her je komedie *Pane šéfe*, kterou Gisa napsala pod pseudonymem Karel Vávra.²²⁵ Co ji k tomuto kroku vedlo, nelze z přesností určit.

Tato divadelní hra se odehrávala ve středně velkém závodě na zpracování a barvení kůží ve městě nedaleko Prahy. Hlavními postavami jsou „Starý pán“, židovský obchodník první generace, a jeho synovec „Pan šéf“, žid Alfréd Kellermann. Ani u této hry nelze určit dobu vzniku. S ohledem na to, že Gisela ve hře zmínila německou hospodářskou krizi a Hitlera, lze předpokládat, že tato hra vznikla ve 30. letech 20. století.

Stejně jako hry *Za denním chlebem* a *Ze starobního útulku* neobsahovala hra *Pane šéfe* žádnou zápletku a jednalo se spíše o konverzační drama. Hlavním motivem díla byl generační spor mezi Starým pánem a Panem šéfem. Starý pán předal svému synovci vedení rodinného podniku, který ale vlivem hospodářské krize a špatného vedení začal krachovat. Díky novým nařízením se zpřísnilo a prodražilo obchodování s Německem:

„Pan šéf: Co se mi může stát, pane Wagner? Já to nechám bejt starostí Rossemann a Kienzel, jak mu zaplatí, no ne? Taková solidní firma!

Skladník: Pane šéf, v Německu dneska mají zákony, který zapovídají bejt solidní. Co si počnete, když Hitler nedovolí, aby nám zaplatili, když nemáme povolení lifrovat?

Pan šéf: To Hitler neudělá!

Skladník: on si už trouf' na víc, pane Alfred!“²²⁶

I přes špatnou finanční situaci ve firmě si Alfréd Kellermann vyplatil mimořádnou finanční prémii a odjel s manželkou na dovolenou do Egypta. Po návratu musel dát podnik do zástavy, potřeboval k tomu však povolení svého strýčka, který byl stále formálním majitelem. Strýček to odmítl:

„Starý pán: Žádný narážky! Já to říkám docela jasně, Ten krejcar, kterej se v obchodě vydělá, patří v první řadě tomu obchodu a ne tobě! Ten obchod ho potřebuje. Pro sebe ho vydělal. V dobrých časech ho potřebuj, aby se moh' rozšiřovat, a ve špatnejch, aby je přečkal. To byla moje radost, dát tomu obchodu, čeho mu bylo třeba a vidět, jak rostl a jak se rozmáhal.

Pan šéf: A bejvaly za tý doby daně jako jsou dnes? Daně ubíjejí obchod a jak se říká: sociální břemena!

²²⁵ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis divadelní hry *Pane šéfe*.

²²⁶ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis divadelní hry *Pane šéfe*, s. 33.

Starý pán: Však ten stát z toho taky nemá rozum, zrovna tak jako vy mladý. Taky je mladej a nezkušenej... a požívačnej, a taky si myslí, že ten obchod vydělává jen na ně.“²²⁷

Podnik propustil téměř všechny zaměstnance a bylo s ním vedeno insolvenční řízení. Celá situace vyvrcholila pracovním úrazem dlouhodobého pracovníka Havrdy, který se díky finanční kompenzaci za úraz vzmohl a společně se synem, který také ve firmě pracoval, založili svou vlastní továrnu. Od Kellermana si postupně kupovali materiál a staré stroje. V poslední scéně nabídl Havrda mladší Kellermanovi stejnou pracovní pozici ve své firmě, jako zastával on v továrně. Kellermann by mohl třídit poštu, ale jen pod podmínkou, že se naučí českou abecedu.

Tato hra není komedií v pravém slova smyslu, dala by spíše označit za parodii. Gisa zde parodovala židovský stereotyp hloupého a ziskuchtivého žida, který kvůli své nenasytosti přivedl do krachu celý podnik. Kellermana zde označila jako pokryteckého panáka, který neuměl pořádně česky a dbal na staré německé tradice, díky čemuž nakonec přišel sám na mizinu. Ve hře lze vypožorovat srovnání mezi první generací židů a jejich dětmi. První generace, která zde byla zastoupená starým pánem, přistupovala ke všem odměnám, jako k něčemu, co je potřeba si tvrdě odpracovat. Generace zastoupená Kellermanem brala odměny už jako samozřejmou věc.

Stejně jako u ostatních her, nelze ani u této určit, kde končí literární fikce a zda-li se Gisa nechala při psaní inspirovat skutečnými reáliemi a svými vzpomínkami. Autobiografické prvky jsou však zřetelné i u této divadelní hry.

Divadelní tvorbu Gisely Saudkové – Pickové lze ve stručnosti shrnout do několika bodů. Jak je vidět na předcházejícím rozboru jejich vybraných dramát, všechny hry postrádají zápletku, jde v nich spíše o zachycení situace. Z tohoto důvodu nebyla patrně nikdy zinscenována na divadelním jevišti. Ve všech dílech jsou znatelné autobiografické prvky. Ve všech zde rozebraných dílech se řeší národnostní spory. Díla jsou svým způsobem tematicky jedinečná a v tom lze spatřit jejich přínos.

7.3.3. *Hovory s Otokarem Březinou*

Jak už zde bylo zmíněno, nejvýznamnějším dílem Gisy Pickové - Saudkové a také jediným vydaným je kniha *Hovory s Otokarem Březinou*.²²⁸ Tato kniha je cenná díky skutečnosti, že přináší názory významného českého básníka. Lze zde najít i odraz soudobého diskurzu a informace o samotné autorce.

²²⁷ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis divadelní hry Pane šéfe, s. 43.

²²⁸ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929.

Kniha vznikla z poznámek, které si Gisa zapisovala během návštěv u Březiny. Úryvky z hovorů jsou přímými citacemi. Ne vždy se Pickové povedlo zachytit rozhovor úplně, proto se v některých případech jedná jen o jednotlivé myšlenky, které nejsou propojené. Březinovy myšlenky bývají často vytržené z kontextu.

Kniha je psaná formou deníkových zápisů. Gisa Saudková – Picková se stýkala s Březinou od roku 1914, v této době také začala zaznamenávat jeho myšlenky. Do té doby ho vidala zřídka jen při oficiálních příležitostech. Březinu navštěvoval do roku 1914 blíže jen Richard Pick. V knize Gisela uvedla, že ji Březina začal navštěvovat na žádost jejího manžela v roce 1914, tedy v době, kdy musel Richard Pick narukovat do armády jako vojenský zvěrolékař.²²⁹ Gisa v této době pobývala v Jaroměřicích sama s malou dcerkou.

Gisela později i její manžel, vedli s Březinou diskuze nad různými tématy. Velmi často se věnovali srovnání německého a českého národa a mentality. Velmi často se zamýšleli ještě v průběhu let 1914 – 1917 nad potenciálním vznikem samostatného českého státu. Od roku 1918 se začala v debatách velmi často objevovat jména Tomáše G. Masaryka a Karla Kramáře. Po roce 1918 začali společně při svých debatách rozebírat nové téma, a to postavení Československa v zahraniční politice. Na politické scéně velmi často debatovali nad událostmi spojenými s politickou stranou Národní demokracie, jež byli všichni členy. Díky tomu často zmiňovali Marxe, socialismus a komunismus, proti nimž se vymezovali.

Nejvíce se však spolu Gisa Saudková a Otokar Březina bavili nad soudobou kulturní situací. Často debatovali nad články v tisku, zejména v *Tribuně* a *Lidových novinách*. Pravidelně si také hodnotili přečtená literární díla, ať už česká nebo zahraniční, v tomto případě převážně německy psaná.

Z těchto rozhovorů lze vypožorovat, jak byla Gisa v této oblasti vzdělaná, sečtělá a jaký měla kulturní a společenský rozhled. Velmi často nabízela „Mistrovi“, jak Březinu v celé knize nazývala, zahraniční knihy, zejména tedy německé, ale i francouzské.

V knize se lze díky detailům dozvědět i mnohé o Gisině životě. Při čtení nezůstane bez zájmu, že i přes židovské vyznání se u Picků slavily katolické svátky například Vánoce nebo Velikonoce. Potvrzuje to domněnku, že Pickovi patřili do skupiny čechožidů a snažili se o asimilaci do české společnosti. Ani z korespondence, ani z žádných jiných dochovaných materiálů nelze zjistit, jak moc Gisa Saudková praktikovala židovské zvyky a náboženské tradice.

²²⁹ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: Hovory s Otokarem Březinou, S.V.U. Mánes 1929, s.372.

Z *Hovorů* lze jistit, že do Jaroměřic za Gisou pravidelně jezdili členové její rodiny - brněnský bratr lékař Ignác Saudek i sestra Marta Bauerová. Březina se také vyjádřil k úmrtí Růženy Saudkové. Gisa Saudková – Picková jeho myšlenku v *Hovorech* parafrázuje: „Zmínil se o mé nedávno zemřelé matce a pravil: „Vaše matka, o které jste mi napsala, že se dovedla do posledních dnů těšit ze života – to je umění.“²³⁰

Ve svých debatách také několikrát narazili na knihu Roberta Saudka *Diplomati*,²³¹ kterou vydal v roce 1921. Román věnoval Robert Saudek své sestře Gise. Hlavní postavou grafologického románu *Diplomati* byla česká vlastenka Marie Psancová, která pracovala jako sekretářka vyslance v Haagu hraběte Haniballa de Galla. Gall ji mimo jiné učil grafologii. Celý román se odehrával v průběhu první světové války. Marie Psancová se v románu i přes své nižší sociální postavení pohybovala ve vysoké společnosti s grácií a glancem. Typická byla její pravdomluvnost a upřímnost. Na konci románu odešla z Haagu, chtěla se přidat k profesorovi Masarykovi a šířit vlastenecké uvědomění.

V *Hovorech* se Gisa zmínila o Březinově reakci na tento román: „Mistr knihu zevrubně rozebírá, praví o ní, že je tak napínavá, že on, který románů celkem nečte, četl ji bez přerušení dlouho do noci. Chválí spoustu reálných fakt, která jsou bratrovi běžná, milieu zajímavý a nápad vůbec originální. „Tak se mi zdá, jakoby pan bratr byl v té hrdince vykreslil do jisté míry Vás, vidíte, a tak nezajdete také beze stopy. Ta Psancová má něco z vaší statečnosti hocha eřeba, cosi v jistém smyslu mužného. Kráčí životem bez té obyčejné změkčilosti, rozcitlivělosti, čistá a obrácená před sebe. Ta žena se zasvěcuje dílu.“²³²

Bratr Robert Saudek v Jaroměřicích Gisu nejspíše nikdy nenavštívil, ale vše nasvědčuje tomu, že si pravidelně dopisovali. Lze se jen domnívat, nakolik se nechal Saudek při psaní *Diplomatů* inspirovat svou sestrou. Nemíjí vyloučeno také, že Březinovo přirovnání Saudkové a Psancové byla jen společenská zdvořilost a lichotka.

7.3.3.1. Gisa Saudková, Otokar Březina a otázka židovství

Vztah Otokara Březiny k židovství byl velmi rozporuplný. Sám byl katolického vyznání. Jiří Hanuš ve studii *Povaha antijudaismu u katolických intelektuálů první poloviny 20. století*²³³ upozornil na některé Březinovy antisemitské výroky, které zaznamenal Jakub

²³⁰ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929, s.230.

²³¹ SAUDEK, Robert: *Diplomati*, 1. vyd., Fr. Borový, Praha 1921, 472 s., vyšlo v edici Žatva.

²³² SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929, s. 90.

²³³ HANUŠ, Jiří: *Povaha antijudaismu u katolických intelektuálů první poloviny 20. století* in: VYDRA, Zbyněk (edd.): *Protijidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*, Pardubice 2007, ISBN 978-80-7194-948-0.

Deml ve své knize *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*²³⁴. Hanuš ve své studii upozornil na skutečnost, že Březina představoval vzor pro katolickou generaci, do níž se právě Deml řadil. S ohledem na tento fakt, je pravděpodobné, že Deml Březinovy výroky upravil, případně vytrhl z kontextu, aby odpovídaly diskurzu, pro který byla kniha určená (katolicismu). Nicméně Březinovy výroky v této knize byly antisemitské a upozorňovaly na rasovou odlišnost, respektive rasový antisemitismus.

„My Židům přejeme všeho rozvoje a zdaru (...), ale to neznamena, že se jim musíme poddat! Naopak my se jim musíme bránit, jich se vystříhat, jich nenásledovat! A to není žádný antisemitismus! To je naše povinnost! (...) Židé nepracovali na naší křesťanské kultuře, a proto ji nenávidí a usilují ji zničit! Tak mi řekl v lednu 1927 Otokar Březina a dodal: Byli k ní lhostejní, ale ona je se všech stran tísní, oni ji vidí, slyší, cítí, všude píchá je do očí; proto nemohou k ní být lhostejní, musí ji buď přijmout, anebo pronásledovat! (...) když jsem mu řekl, co jsem slyšel, že totiž učitelka Antonie Svobodová²³⁵, křesťanka, míní se odstěhovat se svou přítelkyní Židovkou z Jaroměřic do Kolína a tam s ní do smrti žít, Březina zbledl, zděsil se a pravil: Z toho může být jenom neštěstí, to nemůže skončit dobře! Mezi námi a mezi Židy je propast, která se nedá ničím překlenout! Ani ne láskou!“²³⁶

Jak už bylo uvedeno, Deml si mohl výrok upravit, aby se více hodil do jeho literárního konceptu. Přesto tento výrok ukazuje, že Březina vnímal Gisu Pickovou – Saudkovou jako židovku a trpěl určitými židovskými předsudky.

Důkaz, že si Deml skutečně některé události zkresloval, najdeme v Gisině dopise F. X. Šaldovi, kde se Gisa vyjadřila k Březinově vztahu ke katolicismu: *„Podle mého soudu měl Březina ke katolicismu stejný odstup jako ke všem jiným kulturním epochám, projevům, ideám. (...) Pamatuji se, že Mistr byl jednou do nejvyšší míry rozezlen, že o něm Deml napsal, že ho viděl klečeti v kostele. Nikdy prý nic takového nebylo.“²³⁷*

Deml ve svém *Svědectví* přímo Gisu Pickovou také zminil, a to v souvislosti s jejím působením v jaroměřickém Sokole. Podle nařízení Československé obce sokolské museli

²³⁴ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, Plejada – Praha 1931.

²³⁵ Antonie Svobodová byla přítelkyní Gisely Pickové – Saudkové. V *Hovorech s Otokarem Březinou* ji Gisa několikrát zmiňuje, pravidelně společně chodily Březinu navštěvovat. Se Svobodovou Březina v *Hovorech* často vedl diskuze nad pedagogickými tématy, které Gisa zaznamenávala. Po roce 1925 při svých návštěvách v Jaroměřicích pobývala Gisa právě u Antonie Svobodové. Jiřina a Pavel Pickovi u Antonie Svobodové trávili společně prázdniny, jak se Jiřina několikrát zmiňuje ve své korespondenci. Antonie Svobodová se později přestěhovala do Pardubic. Zde patrně také spolupracovala s odbojem.

²³⁶ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, Plejada – Praha 1931, s. 426.

²³⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Šalda, František Xaver (1899 – 1959), korespondence přijatá osobní s Gisou Pickovou – Saudkovou.

všichni členové vystoupit z církve.²³⁸ Deml sokolskou schůzi, kde se o tomto nařízení jednalo, popisuje takto: „*Bratr starosta, klempíř Krula, zahájil jednání asi těmito slovy: „Když my máme vystoupit z církve katolické, vyzývám vás, sestro Picková, abyste vy vystoupila z církve židovské, poněvadž vy jí nevěříte!“ Ale sestra Picková odpověděla rozhodně a pevně, že z náboženství Mojžíšova nevystoupí. „Proč?“ ptá se bratr Krula. „To bych neměla charakter!“ řekla setra Picková, Židovka, která potom byla po několik let vzdělavatelkou²³⁹ jaroměřické jednoty „Sokol“ a psávala články do župního věstníku sokolského.“²⁴⁰ Z této citace byl cítit jistý Demlův odstup k židům, který je třeba brát v zřetel při posuzování jeho a Březinových výroků ve *Svědectví*.*

V *Hovorech* se Gisa s Březinou k tématu židovství také několikrát dostali. K sionismu například Březina podle Gisy řekl: „*Nepřehlížím mravně obrodné stránky sionismu a vážím si jí. Ale chápal bych, kdyby sionisté stavěli na víře, nikoliv na národnosti, ke které jim přeci chybí živý jazyk. (...) Sionisté měli stavěti na víře, ovšem ne na dogmaticky starožidovské, nýbrž vývojem přizpůsobené, a přece víře čistě židovské.*“²⁴¹ Gisa mu patrně ze své zkušenosti oponovala: „*Namítám, že dnešní židé jsou příliš nevěřící, než aby hnutí, budované na víře, se mohlo ujmouti.*“²⁴² Jak už bylo řečeno, Gisa patřila do skupiny čechožidů, plně asimilovaných do české společnosti. V dochovaných pramenech nelze nalézt zmínky např. o pravidelných návštěvách synagogy, případně o oslavách vysokých židovských svátků.

K sionismu se Březina vyjádřil v *Hovorech* hned několikrát. Vždy trval na svém stanovisku týkajícím se víry. V *Hovorech* také komentoval čechožidovské hnutí. Březina v tomto ohledu sympatizoval se snahami židů, učit se česky. O asimilantech se vyjádřil: „*Vrchlický nebo Zeyer nikdy by nebyli vykonali tolik bez příměsku židovské krve v žilách. Jejich výkonnost, metodičnost, vášně práce – ty jsou čistě židovské. A já bych považoval za příměšek židovské krve k naší slovanské vůbec za cenný.*“²⁴³

Vyjádření Otokara Březiny v Gisiných *Hovorech* a Demlově *Svědectví* spojuje skutečnost, že Březina trpěl nespecifikovanými předsudky a židovskými stereotypy.

²³⁸ Sokol ve 20. letech přímo nezakazoval, aby byli jeho členové příslušníky jakékoliv církve, pokud se shodovala s myšlenkou Sokola, totiž s ideály pravdy, lásky a mravnosti. Sokol se však distancoval od projevů klerikalismu, zejména tedy klerikalismu katolického. Vymezovali se tak tím, proti orelským jednotám. [Sbírka zásadních usnesení československé obce sokolské, IV. vydání, Praha 1925].

²³⁹ Funkce vzdělavatele byla v Sokole volitelná. Z toho důvodu lze usuzovat, že Gisa náboženská příslušnost bratrům a sestrám nevdala, když Giselu zvolili na takto významný činitelský post.

²⁴⁰ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otakaru Březinovi*, Plejada – Praha 1931, s. 321.

²⁴¹ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929, s. 41

²⁴² Tamtéž s. 41.

²⁴³ Tamtéž s. 243.

K přesnému určení jeho stanoviska by bylo zapotřebí prostudovat další materiály. To však není cílem této práce.

Obě díla jsou tu zmiňovaná převážně kvůli Gisele. Z ukázek lze vyvodit, že patřila do skupiny asimilovaných židů. Přesto se také orientovala i v sionistických myšlenkách. Dalším důkazem, že patřila mezi čechožidy, byl i způsob psaní slova žid. Pokud se toto slovo nenacházelo v Březinově citaci, ale v průvodním Gisině textu, bylo vždy psáno s malým počátečním písmenem.²⁴⁴ Velká četnost zaznamenaných hovorů s Březinou svědčí o skutečnosti, že Gisu toto téma patrně velmi zajímalo. Všeobecně témata, která Gisu zaujala a měla k nim co říct, se v knize objevovala častěji. Židovství patřilo mezi jedno z těchto témat. I přes domněnku, že patrně nepraktikovala židovské náboženské zvyky, se za židovku považovala. Příkladem může být záznam z roku 1926 v *Hovorech*: „*Mistr se mě táže, jak se mi daří v novém bydlišti a v souvislosti s tím, chválí rodinnou soudržnost u židů.*“²⁴⁵ Přesto a nebo právě proto byla svým okolím jako židovka vnímaná.

K určení přesného vztahu mezi Gisou Saudkovou – Pickovou a Otokarem Březinou chybí další materiály, např. korespondence, kterou spolu vedli. V Březinově pozůstalosti se přijatá korespondence od Gisy Saudkové - Pickové bohužel nedochovala, což už samo o sobě může mít určitou vypovídající hodnotu. Korespondence, kterou obdržela Gisa od Březiny, se nachází v nezpracované části její pozůstalosti, která ještě není přístupná k bádání. V pozůstalosti Otokara Březiny²⁴⁶ se nachází 12 dopisů od Richarda Picka z let 1910 – 1924. Z velké části se jednalo jen o zdvořilostní korespondenci, například přání k různým životním jubileím. Přesto se zde nachází několik dopisů, kde Richard Pick zmínil svou manželku. Popisoval například Březinovi své psychické problémy během pobytu na frontě, kdy mu dopisy od manželky byly jedinou útěchou. O vztahu Březiny a Gisy se v žádném z těchto dopisů nemluví. Zároveň se v těchto dopisech nikde nemluví o náboženství.

7.4. Gisa Saudková – překladatelka

Saudkovi byli bilingvní rodina, Gisa tedy kromě češtiny mluvila plyně i německy. Vedle již zmíněných jazyků, ovládala také francouzštinu. V roce 1909 přeložila do němčiny soubor povídek Růženy Svobodové *Liebeskünstlerinnen* – česky *Milenky*.

²⁴⁴ Tohoto jevu si lze povšimnout také v díle rabína Richarda Federa, který patřil k nejvýznamnějším představitelům čechožidovského hnutí.

²⁴⁵ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929, s.383.

²⁴⁶ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Březina, Otokar (vl. jm. Václav Jebavý) (1868 – 1975), korespondence vlastní přijatá s Richardem Pickem.

V roce 1924 přeložila z francouzštiny do češtiny dílo bratrů Jeana a Jéroma Thauraudových *Království boží*, které vyšlo v nakladatelství Aventinum u Otakara Štorch – Mariena, jako šestý svazek edice Románové knihovny Aventina.²⁴⁷ Jednalo se o autorizovaný překlad.

V roce 1929 psala Jaroslavu Kvapilovi²⁴⁸, že pracuje na překladu knihy *Lidé seldwylští* od Gottfrieda Kellera. Bohužel tato informace se nedá ověřit – zmíněná kniha vyšla v češtině ve dvou vydáních, a to v letech 1934 a 1950, pod oběma vydáními je jako jediný překladatel podepsán E. A. Saudek. Více informací o tomto překladu psala Gisa v dopise F. X. Šaldovi.²⁴⁹ Kellerovo dílo je dvoudílné, podle všeho Gisa překládala první díl a E. A. Saudek měl nakladatelství dodat díl druhý. Jak Gisa Šaldovi psala, překlad dodala, bohužel však ne v kvalitě, kterou nakladatelství vyžadovalo. Spolupracovala tedy právě s Šaldou na korektury textu. Nakladatelství si však neurčilo termín, do kdy musela opravený text odevzdat. Když tedy nesla opravený text do nakladatelství, zjistila, že už i první díl dodal nakladatelství E. A. Saudek. Celou situaci tedy poté řešila opět se Šaldou. Žádala po nakladatelství honorář za překlad, zároveň se také obávala poškození její překladatelské pověsti. Na Šaldou se obrátila právě kvůli jeho vlivu. V její pozůstalosti je možné překlad tohoto díla nalézt. Dále se v její pozůstalosti zmiňuje dílo *Klapzubova jedenáctka*. Nachází se však v nezpracované části pozůstalosti, tudíž o něm nelze zjistit detailnější informace. V žádné dochované korespondenci toto dílo Gisela nezmiňuje.²⁵⁰

7.5. Gisa Saudková novinářka

Gisa Saudková se věnovala také publicistické tvorbě. Nikdy se však jako novinářka neživila na plný úvazek. V Jaroměřicích přispívala do *Župniku věstníku sokolského*.

Podle *Lexikonu české literatury*²⁵¹ přispívala během svého působení v Jaroměřicích od roku 1919 do třebíčského *Demokrata*. V roce 1928 přispívala do *Kmene*. Mezi další periodika patřila *Lidové noviny*, znojemský *Moravský list*, přerovské *Národní noviny*, od roku 1912

²⁴⁷ THARAUDOVÉ, Jérôme a Jean: *Království boží*, Aventinum/Praha 1924, vytiskla knihtiskárna Fr. Obziny ve Vyškově na Moravě

²⁴⁸ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Kvapil, Jaroslav (1880 – 1950), Korespondence přijatá – S Giselou Pickovou – Saudkovou.

²⁴⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Šalda, Fratišek Xaver (1899 – 1959), Korespondence přijatá - s Giselou Pickovou Saudkovou.

²⁵⁰ Archiv Regionálního muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, krabice /bedna/ XXIII.

²⁵¹ OPELÍK, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury – osobnosti, díla instituce*, svazek II P-Ř, Praha 2000, ISBN 80- 200- 0708-3, s.908.

moravskobudějovické *Naše noviny*. Od roku 1906 přispívala do *Ženské revue*, v této kategorii lze ještě zmínit *Ženské listy* a v roce 1909 *Ženský svět*.

Po návratu do Kolína spolupracovala v letech 1930 – 39 s místní *Polabskou stráží*. V této životní etapě lze ještě zmínit periodika *Národní osvobození*, *Rozpravy Aventina* a *Tvorba*.²⁵²

Z pozůstalosti Arne Laurina, šéfredaktora časopisu *Prager Presse*, lze zjistit, že Gisa přispívala také tam. S Laurinem se seznámila díky svému bratrovi Robertovi. Kromě publicistické činnosti s ním řešila také svou divadelní hru. V roce 1932 mu psala o své situaci: „Nyní se však stala moje situace obtížnější. Krise v našem oboru nejen že trvá, ale přiostrčila se tak, že se musíme v kanceláři střídati a můj beztak už o třetinu zredukovaný plat zmenšil se nyní na 100 Kč měsíčně. (...) A proto Vás prosím, pane šéfredaktore, nemáte-li pro mne pevného místa, nemohli-li byste mi svěřovat pro „Orbis“ nějaké práce redakční nebo překladatelské. Poznamenávám, že pracuji velmi rychle a když se na určitý termín zaváži, tak jej také dodržím.“²⁵³ Pevného místa se sice v *Prager Presse* nedočkala, přesto tam některé její články otištěné byly.

7.6. Gisa Saudková v díle jiných autorů

Gisa byla nejen autorkou literárních děl. Sama se v několika literárních dílech objevila. Ve druhé polovině 20. století a především v 90. letech se na knižním trhu objevila spousta knih s tematikou holokaustu. Celá žada z nich byla přímo od židovských přeživších, kteří se tímto způsobem chtěli vypořádat s traumaty z koncentračních táborů.

Do této skupiny patří kniha české spisovatelky Hany Bořkovcové. – *Píšu a sešit mi leží na kolenou*.²⁵⁴ Jak už bylo uvedeno, Hana Bořkovcová byla vnučkou Laury Singerové a Ludvíka Singera. V roce 1943 byla transportována do terezínského ghetta, v roce 1944 byla převezená do Osvětimi. Z koncentračního tábora se po skončení války vrátila zpět do Prahy, kde se později seznámila s Alešem Bořkovcem, za něhož se provdala. Hana Bořkovcová se proslavila jako autorka prózy pro děti. Kniha *Píšu a sešit mi leží na kolenou* je přepis jejích deníků z let 1940 – 1946. Jako příslušnice židovské rasy zde popisovala každodennost v protektorátní Praze. Kvůli svému původu musela v této době navštěvovat židovskou

²⁵² OPELÍK, Jiří a kol.: Lexikon české literatury – osobnosti, díla instituce, svazek II P-Ř, Praha 2000, ISBN 80- 200- 0708-3, s.908.

²⁵³ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Laurin Arne (vl. Jménem Arnošt Lusting)(1865 – 1939), Korespondence přijatá, s Giselou Pickovou – Saudkovou, dopis z 27. září 1932.

²⁵⁴ BOŘKOVCOVÁ, Hana: *Píšu a sešit mi leží na kolenou*, Deníky 1940 – 1946, Praha 2011, ISBN 978-80-259-0055-0.

měšťanskou školu v Jáchymově ulici. Zde ji vyučovala vlastní teta prof. Jiřina Picková, která se velmi často objevovala v jejich zápiscích. Díky tomu si lze udělat obraz, jak Jiřinina osobního života, tak jejích pedagogických metod, které během své výuky používala. Po uzavření školy navštěvovala Hana pravidelně Hagibor – Domov sociální péče zřizovaný RŽNO. Po uzavření škol pro židovské děti, byl Hagibor jedním z posledních míst, kde se mohly židovské děti stýkat. I zde probíhala snaha o jejich vzdělávání.

Kromě Jiřiny v knize Hana zmiňuje i svou babičku Lauru Saudkovou - Singerovou a její sestru Gisu, Jiřininu maminku. V zápise z 16. prosince 1943 například Hana popisovala, jak pomáhala Jiřině mamince Gise v Terezíně balit, poté co zjistili, že Gisino jméno bylo v transportu na východ. Zároveň zmínila snahy Pavla Picka, dostat se do stejného transportu, jako jeho matka, aby ji mohl být nablízku. Nakonec stejným transportem také odjel.²⁵⁵ Kniha *Píšu a sešit mi leží na kolenou* je cennou sondou do psychologické situace ostrakizovaných židů. Zápisy Hany Bořkovcové jsou velmi subjektivní a místo „reálných tvrdých“ informací přináší vhled do pocitů židovských dětí a terezínských vězňů.

Tato kniha vyšla po smrti Hany Bořkovcové, zásluhy na tom měl její manžel Aleš Bořkovec, který deníky přepsal a redakčně upravil k vydání. Jak je uvedeno v ediční poznámce, kniha zachycuje jen část deníků. Některé pasáže byly s ohledem na rozsah knihy vynechány.²⁵⁶ Za opak této knihy lze považovat dílo *Soukromý rozhovor*,²⁵⁷ kde se Hana Bořkovcová vypořádala s válečnými zážitky rozdílným způsobem. V tomto autobiografickém beletristickém díle je použita neobvyklá kompozice. Autorka knihu podává jako rozhovor mezi sebou a svým mladším já. Kniha je opět stejně jako její *Deníky* vysoce subjektivní a nabízí obraz do mentality židovských dětí konce 30. a 40. let minulého století.

V této kapitole je kniha zmíněná opět kvůli Gise a její dceři Jiřině, na které tu Hana také vzpomíná. O tetě Jiřině a její pedagogických metodách napsala: „*Tahle teta Jiřina měla neobyčejně pokrokové názory jak na politiku tak na sex a ve svých hodinách češtiny nám je často předávala. (...) A od Jiřiny je bezvadný, že s náma klidně o všem mluví.*“²⁵⁸ V knize zmínila i její zatčení, podivuje se nad tím, že Jiřina zmizela v době, kdy na nějakou dobu přestaly odjíždět transporty. „*Měla pravdu a octla se tam dřív než my, protože patřila nejen k nižší rase, ale taky k aktivním a v jejím případě velice neopatrným komunistům, takže zavřeli*

²⁵⁵ BOŘKOVCOVÁ, Hana: *Píšu a sešit mi leží na kolenou*, Deníky 1940 – 1946, Praha 2011, ISBN 978-80-259-0055-0, s. 185.

²⁵⁶ BOŘKOVCOVÁ, Hana: *Píšu a sešit mi leží na kolenou*, Deníky 1940 – 1946, Praha 2011, ISBN 978-80-259-0055-0, s. 366.

²⁵⁷ BOŘKOVCOVÁ, Hana: *Soukromý rozhovor*, Kostelní Vydří 2004, ISBN 80-7192-796-2.

²⁵⁸ Tamtéž s.84.

rovnou celou její skupinu. Za vlády jejich soudruhů mě občas napadlo, jestli by jim i potom byla zachovala věrnost. Možné to je, i když doufám, že ne, a ani jí takové rozhodnutí už nečekalo.²⁵⁹ Ohledně příslušnosti Jiřiny Pickové je třeba jako kuriozitu zmínit ještě jednu část, kde Hana popisuje Jiřininu reakci na sionismus: „(...) protože nám začala vykládat, že celý ten nápad se židovským státem je nesmysl vzniklý jen jako reakce na antisemitismus, který ale brzy úplně vymizí, až přestanou existovat rozdíly mezi lidmi, skončí všechny formy vykořisťování a bude beztržní společnost. Já vůbec nevěděla, o čem mluví, tak jsem se na to zase musela doma zeptat, ale táta jen mávl rukou a zabručel, že Jiřina je na hlavu padlá komunistka a že jí to časem přejde.“²⁶⁰ Z této ukázky nelze zjistit, co jsou skutečné vzpomínky Hany a co jen literární fikce. Přesto se jedná o velmi kuriózní pohled na vztah sionismu a komunismu. Je důležité poznamenat, rodina Hany Bořkovcové byla plně poznamenána myšlenkami Ludvíka Singra, což lze vyzorovat nejen v *Soukromém rozhovoru*, ale v *Deníku*. Jiřina naopak vyrůstala v asimilovaném prostředí, což zformovalo její názory, stejně jako později příslušnost ke komunistické straně.

Stejně jako v *Denících* i v *Soukromém rozhovoru* Hana zmínila kolínský transport, kterým odjela její babička Laura se svými sestrami. „A teta Jiřina vůbec neví, že je její máma pryč, a my zase nevíme nic o ní.“²⁶¹

V *Denících* i v *Soukromém rozhovoru* nabídla Hana Bořkovcová cennou psychologickou a sociologickou sondu do dětské židovské duše v protektorátní Praze. Nelze s přesností říci nakolik je text literárně stylizován.

Další prozaické dílo, které stojí za to v této kapitole zmínit, je kniha Heleny Epsteinové *Nalezená minulost*, které vyšla v českém překladu v roce 2000.²⁶² Helena Epsteinová je americká spisovatelka a novinářka původem z Československa. Narodila se v roce 1947 Kurtu Epsteinovi a Frances Epsteinové roz. Rabinekové. V roce 1948 se rozhodli manželé Epsteinovi emigrovat z Prahy do USA. V knize *Nalezená minulost* se Helena Epsteinová vydává v 90. letech po stopách svých ženských židovských předchůdkyň – prababičky, babičky a matky do Československa, aby „nalezla jejich minulost“. Postupně zde odkryla životní osudy prababičky Terezy Furchtové, babičky Josefíny Sachselové a matky Francis Rabinekové. Díky bádání v pramenech a hledání pamětníků přiblížila životní osudy svých rodinných příslušnic,

²⁵⁹ BOŘKOVCOVÁ, Hana: *Soukromý rozhovor*, Kostelní Vydří 2004, ISBN 80-7192-796-2. s. 109.

²⁶⁰ Tamtéž s. 84.

²⁶¹ Tamtéž s.115.

²⁶² EPSTEINOVÁ, Helena – *Nalezená minulost*, Praha 2000, ISBN 80-86182-23-1.

kteří zasadila do širších židovských, rakousko-uherských později československých dějin. Kniha je psaná na pomezí publicistického a uměleckého stylu.

Při svém pátrání se Epsteinová dostala až do Kolína, kam se provdala její prababička Tereza a několik let zde pobývala. Poté se Tereza odstěhovala s rodinou do Vídně, zde však pod vlivem psychické nemoci spáchala sebevraždu. Její tři děti a manžel se vrátili zpět do Kolína. Protože Sachselovi a Saudkovi byli vzdálení příbuzní, začala se nejmladší z dětí Josefína „Pepi“ Sachselová zde přátelit s Gisou Saudkovou. V knize Helena Epsteinová popsala rozdíly mezi výchovou Gisy, dcery z vysoké židovské společnosti, a Pepi, která se jako sirotek řadila do nižší střední třídy. I přes tyto rozdíly ve společenském postavení spojovaly obě dívky možnosti, které se jim otevíraly jako jedné z prvních generací, které nebyly svázané přísnými josefínskými nařízeními. Obě dívky spojovala vášeň pro četbu. Autorka knihy Helena Epsteinová citovala ve svém díle některé části z Gisina deníku,²⁶³ díky kterým chtěla přiblížit soudobý pohled kolínské židovské rodiny. Po Pepi se totiž žádné ego-materiály z této doby nedochovaly. Ve 14 letech po ukončení měšťanské školy, Pepi neměla moc možností, musela se vyučit rychle nějakému řemeslu a začít přispívat do rodinného rozpočtu – zvolila si krejčovskou dílnu příbuzných ve Vídni, později v Praze. Gisa se podle nařízení otce měla vzdělávat doma a čekat na vhodného ženicha. Sama Gisa však toužila po dalším vzdělání v Praze, pohrávala si s myšlenkou na Městské dívčí reálné gymnázium Minerva.

Pepi Sachselová si později otevřela vlastní módní salón, vdala se za Emila Rabinka, porodila jedinou dceru Francis. Společně byli celá rodina v roce 1943 deportováni do Terezína, odsud byli Pepi a Emil přesunuti do vyhlazovacího tábora v Rize. Jejich dcera Francis válku přežila, po válce se vdala a v roce 1948 emigrovala s manželem a dcerou malou dcerou Helenou do USA. Kniha je zajímavou sondou do tří generací židovských žen. Tyto tři ženy a možnosti jejich generací jsou zde porovnávány a zasazeny do širších kontextů.

²⁶³Archiv Regionální muzea v Kolíně, fond: Picková – Saudková, Gisela, rukopis díla Deník židovské dívky 1897 – 1910.

8. DĚTI GISELY SAUDKOVÉ – PICKOVÉ

8.1. Jiřina Picková

Jiřina Picková byla dcerou Gisy Saudkové – Pickové a Richarda Picka. V dospělosti se věnovala pedagogické činnosti. Během nacistické okupace se stala členkou komunistického odboje, v roce 1943 byla nacisty popravena.

Jiřina se narodila 11. dubna 1912 v Jaroměřicích nad Rokytnou. Hlavně díky své matce vyrůstala v kulturním a inspirativním prostředí. Už od mala se stýkala s kulturně významnými lidmi, kteří byli v okruhu její matky. V roce 1918 začal navštěvovat Národní školu dívčí v Jaroměřicích nad Rokytnou. V roce 1922 přestoupila na Gymnázium v Moravských Budějovicích.²⁶⁴ Jak v Jaroměřicích, tak v Moravských Budějovicích měla vynikající prospěch.²⁶⁵ Po smrti otce v roce 1925 se musela s matkou přestěhovat do Kolína. Zde nastoupila na místní gymnázium. Z této doby už je k dispozici její korespondence. Z té se lze dozvědět, že si v Kolíně nezvykla na nové reálie a měla problémy se zde začlenit do společnosti. Své pocity psala kamarádce Jarmilce. „*Je mi smutno ve škole a hlavně v prvních dnech jsem cítila jakousi potřebu, hovořit s někým o tom všem. Velice jsem si přála, abych s tebou mohla mluvit. Vím také, že to letos bude chudší než loni, a to chudší o hovory s tebou.*“²⁶⁶ Případně: „*Nedovedu si představit, jak tady budu žít celý příští rok.*“²⁶⁷

V roce 1931 na zdejším gymnáziu maturovala. Z Kolína se v této době pravidelně během prázdnin s bratrem Pavlem vraceli do Jaroměřic k paní učitelce Antonii Svobodové.

Po ukončení gymnázia začala Jiřina studovat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy češtinu a němčinu. Zde přišla do styku také s obory jako jsou pedagogika a psychologie. Vlasta Kladivová²⁶⁸ o studiích Jiřiny Pickové řekla: „*Byla dobrou studentkou, která svými osobními vlastnostmi dovedla ovlivňovat ostatní a získávat jejich důvěru. V roce 1934 byla vybrána jako*

²⁶⁴ SOKA v Třebíči, pracoviště Moravské Budějovice, Fond: Gymnázium Moravské Budějovice, katalogy 1922/1923 – 1924/1925.

²⁶⁵ SOKA v Třebíči, pracoviště Moravské Budějovice, Fond: Národní škola dívčí v Jaroměřicích nad Rokytnou, katalogy 1918/1919 – 1921/1922.

²⁶⁶ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 0009, dopis z 11. září 1930.

²⁶⁷ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti – 004 Jiřina Picková, složka 0009, dopis z 26. června 1930.

²⁶⁸ PhDr. Vlasta Kladivová – česká spisovatelka, historička. Věnovala se tématu romského konečného řešení. Jejím nejznámějším dílem na toto téma je kniha *Konečná stanice: Auschwitz – Birkenau* (Olomouc, 2004). Společně s Jiřinou Pickovou byla též v odboji. Právě ona shromáždila a předala do archivu pozůstalost Jiřiny Pickové.

*delegátka studentů filozofie na mezinárodní kongres mládeže, který se konal v Bruselu.*²⁶⁹

Někdy v této době přišla Jiřina Picková do styku s grafologií. Jiřina se tak stala pokračovatelkou rodinné tradice, kterou začal její strýc, významný český grafolog, Robert Saudek.

Stojí za to připomenout, že Jiřina Picková studovala v době, kdy se v Německu začal vzrůstat nacismus, vrcholila Světová hospodářská krize a ve Španělsku se schylovalo k občanské válce. To byly důvody, proč se v intelektuálních kruzích v Československu začalo šířit levicové myšlení a komunismus. Rabín Feder ve svých vzpomínkách o této generaci mluvil: „*Židovská mládež jevila často, nač bychom to dnes tajili: - sklon ke komunismu, ale ve straně dvou rudých karafiátů nestála v popředí*“²⁷⁰ Jiřina Picková taktéž sympatizovala s komunismem. Už během studií se setkávala s levicově zaměřenými skupinami. Přímo s KSČ se dostala do styku až při svém působení v Mělníku.

Ve školním roce 1937/38 začala vyučovat na gymnáziu v České Třebové. O rok později se přesunula do jako učitelka reálného gymnázia do Mělníku. Vlasta Kladivová o jejím působení zde psala: „*Učila tam češtinu a němčinu, převážně v nižších třídách, později po Mnichovu, když na mělnické gymnásium přišli studenti z okupovaného pohraničí a některé třídy se rozdělily na paralelky, učila od poloviny listopadu češtinu také v obou septimách a stala se třídní profesorkou sedmé b.*“²⁷¹ Žáky vedla nejen při výuce, ale organizovala pro ně celou řadu mimoškolních aktivit a diskuzních kroužků. Jak už bylo uvedeno, zde se Jiřina Picková dostala poprvé do styku s KSČ. Přes své studenty se seznámila s Jiřím Kotrchem který byl ve spojení s okresním výborem KSČ. Díky tomu se patrně později dostala i k odbojovým skupinám. Její působení v Mělníku bylo pro pozdější komunistický režim tak významné, že souhlasil s návrhem Svazu protifašistických bojovníků a v roce 1987 odhalil pamětní desku na budově gymnázia se jménem Jiřiny Pickové.²⁷² Její pravý vztah ke komunismu nelze s přesností určit, protože velká část materiálu na toto téma se dochovala jen ve vzpomínkách, zapsaných až po válce. Nelze tedy s přesností určit, jaký vliv na vzpomínky měl tehdejší komunistický režim. Například Heda Kaufmannová Jiřinu popsala jako člověka, který spojovat ideu křesťanství a komunismu.²⁷³

²⁶⁹ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 00020.

²⁷⁰ FEDER, Richard: Židovská tragédie: Dějství poslední, Lusk Kolín 1947, s. 9.

²⁷¹ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 00020.

²⁷² Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalost - 004 Jiřina Picková, složka 00037.

²⁷³ KAUFMANNOVÁ, Heda: Léta 1938/1945 – Válečné vzpomínky, Praha 1999, ISBN – 80-85270-85-4, s. 125.

Kvůli svému původu byla v Mělníku v roce 1939 zbavená pracovních závazků. V její pozůstalosti se nachází korespondence²⁷⁴ s ředitelem mělnického gymnázia J. Stáhlíkem, kterou si spolu vyměňovali po Jiřině odchodu. Jiřina se zde svěřovala, jak ji ztráta práce zdrtila. Volný čas využila Jiřina k dalšímu vzdělávání – začala se učit anglicky a začala se zahradničením. Kromě angličtiny uměla Jiřina plynule německy a francouzsky, na nižší úrovni poté španělsky. Ještě v roce 1939 psala Stáhlíkovi o nové příležitosti učit – na české židovské měšťance v Praze v Jáchymovské ulici. Vlasta Kladivová o tomto působení psala: „*Práce na této škole nebyla lehká. Většina dětí žila v nenormálních a velmi těžkých podmínkách. Bylo třeba nového přístupu k dětem, nové metody ve výuce, dalšího studia pedagogiky a psychologie, zejména dětské. Snažila se dát dětem nejen užitečné vědomosti, ale současně i morální sílu v kruté současnosti i víru v lepší budoucnost.*“²⁷⁵

Na tomto místě působila až do roku 1942, kdy nacisté školu zavřeli. Židovské děti se pak směly vzdělávat jen v Hagiboru, a to pouze v praktických věcech. Tyto kroužky vedla Jiřina Picková také. Právě v Jáchymovské ulici začala naplno s odbojovou činností – rozdávala zde ilegální výtisky Rudého práva, sháněla místa pro ilegální setkání odbojových skupin. V této době začala spolupracovat s Petičním výborem Věrní zůstaneme (dále jen PVVZ). Podle Vlasty Kladivové se do této skupiny dostala patrně díky profesorovi Vojtěchovi Čížkovi²⁷⁶, který pocházel z Kolína, odkud ho Jiřina Picková znala, a byl vedoucí osobností PVVZ. Na profesora Čížka se Jiřina obrátila patrně hned po ukončení působení v Mělníku. Díky profesorovi Čížkovi také Jiřina získala byt u Anny Pollertové²⁷⁷ v Praze.

Heda Kaufmannová, členka PVVZ, popsala vzdělávání židovských dětí po zákazu z roku 1942 ve svých *Vzpomínkách* takto: „*Byla ostatně ještě jedna Sysifova práce. Tichý, houževnatý a nakonec také marný zápas o dětskou duši. Vedla jej s nacisty Anka Rothová a Jiřina Picková. (...) Útulky byly pod dozorem židovské obce, čímž eo ipso byly pod dozorem Zentralamtů.*“²⁷⁸ *Anka s Jiřinou vedly jeden takový útulek v Praze. Anka nebyvala nadarmo*

²⁷⁴ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 0004.

²⁷⁵ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 0020.

²⁷⁶ Vojtěch Čížek (1884 – 1942) – narodil se v Kolíně. Byl to významný český lingvista. Zasloužil se o založení a rozvoj Skandinávského domu v Praze. Byl také členem Sdružení českých profesorů. V roce 1939 založil začal na popud Mudr. Viktora Kaufmanna organizoval nelegální zpravodajskou skupinu, kterou později nazvali Petiční výbor Věrní zůstaneme. V roce 1942 byl nacisty popraven.

²⁷⁷ Anna Pollerová (1899 – 1945) – jedna z vedoucích pracovníků PVVZ. Pro tuto skupinu sháněla a financovala prostory pro ilegální schůzky. Též některé ilegální pracovníky odboje u sebe ukrývala. V roce 1945 byla nacisty popravena.

²⁷⁸ Heda Kaufmannová má na mysli Ústředny pro židovské vystěhovalce v Praze, německy Zentralstelle für jüdische Auswanderung, které bylo v Praze zřízeno v roce 1939. Více o této instituci v kapitole Období Šoa.

vůdkyní skautského tábora a Jiřina pedagogem. Zaměstnávaly děti velmi promyšleně a velmi metodicky, s použitím skautských metod. Děti si hrály, zpívaly, vyřezávaly, šily, hrály divadlo, recitovaly – v malých skupinkách a s velkým zájmem a elánem. “²⁷⁹

Právě v této době začala Jiřina Picková pracovat na pedagogicko – psychologické studii o významu a způsob vzdělávání v poválečných letech. Vlasta Kladivová o této práci napsala: „*Poslední práci, kterou začala Jiřina Picková psát na začátku roku 1942 a dokončila krátce před zatčením je Kurs praktické psychologie /281 stran strojopisu/. Je určen pro výuku v době poválečné, kdy se změni objektivní podmínky života, jak předpokládala. Svůj Kurs praktické psychologie pokládá za úvod do studia lidské duše. Novým v její práci je přístup ke studiu, jeho metoda, která klade důraz na úzké spění teorie a praxe, na aktivní účast žáků, kteří za vedení učitelů jsou nuceni přemýšlet a pracovat samostatně a odpovídat na otázky na konci každé části.*“²⁸⁰ Tato studie se bohužel nedochovala. Kromě toho Jiřina přispívala svou publicistickou tvorbou do levicově zaměřeného časopisu *Rozbor*. Byla spoluautorkou *Národní čítanky* (1939), to vše pod pseudonymem M. Brodská.²⁸¹

Začátkem roku 1943 byla Jiřina Picková gestapem zatčena. Skutečnost, že nebyla v roce 1942, tedy v době, kdy probíhala největší vlna transportů, poslána transportem do Terezína, si lze vysvětlit buď jejím odchodem do ilegality případně styky s odbojovou činností. Nejdříve byla Jiřina vězněná na Karlově náměstí, kde byla vyslýchána. Důvody zatčení nebyly také zcela úplně jasné. Začátkem roku byla zatčena Zdenka Varhulíková, se kterou Jiřina velmi úzce spolupracovala. V té samé době byla také zatýkána učitelská skupina kolem Hagiboru. V Jiřinině pozůstalosti se objevila i informace o tom, že Jiřina patrně věděla o ukrývaných zbraních, což by mohl být také důvod jejího zatčení. Ve věznici na Karlově náměstí byla ve styku s Viktorem Kaufmannem, který ji dodával tajné přídělky jídla.²⁸²

V polovině roku 1943 byla Jiřina poslána s rozsudkem smrti do Osvětimi. Zde se u ní objevila tuberkulóza, kvůli které byla zřejmě až do listopadu v táborové ošetřovně. O její smrti Vlasta Kladivová řekla: „*Za několik dní přinesl polský vězeň, který pracoval v ženském táboře jako řemeslník, její přítelkyni vzkaz od člena vězeňského Zvláštního komanda v krematoriu, který byl svědkem její popravu. Jiřina Picková odmítla esesákovi šátek na oči a byla klidná a*

²⁷⁹KAUFMANNOVÁ, Heda: Léta 1938/1945 – Válečné vzpomínky, Praha 1999, ISBN – 80-85270-85-4, s. 106

²⁸⁰ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Fond Jiřina Picková, složka 00020

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

*zcela vyrovnaná se svým osudem. Své přítelkyni vzkázala, aby nebyla smutná, že čas plyne a vše usmíří. Podle oficiální zprávy zemřela dne 16. listopadu 1943.*²⁸³

Jiřina Picková byla pozoruhodná žena, u které se se naplno projevil její původ a výchova. Její zásluhy byly oceněny pamětník deskou, která se nachází v Praze v ulici Anny Letenské. Její jméno se zde nachází společně s dalšími jmény členů Petičního výboru Věrní zůstaneme.

8.2. Pavel Pick

Pavel Pick se narodil 22. listopadu 1916 v Praze. Své mládí strávil v Jaroměřicích nad Rokytnou a v Kolíně. Stejně jako jeho matka a sestra zemřel během holokaustu.

Kvůli absenci ego-dokumentů jsou informace, které lze nalézt o Pavlu Pickovi velmi stručné a kusé. Od roku 1921 navštěvoval Národní školu chlapeckou v Jaroměřicích.²⁸⁴ V roce 1925 se odstěhoval s matkou a sestrou do Kolína.

Další informaci zmínila v dopise jeho sestra Jiřina. Své kamarádce Jarmilce psala, že bývá časově vytížená, protože se musela s Pavlem učit na velmi obtížnou zkoušku.²⁸⁵ V dalším dopisu poté psala: „*Pavel nebyl přijat v Pardubicích, takže bude rok v Kolíně u Prchalů v továrně na praksi; pak půjde do téže školy v Hradci Králové. Jsem ráda, že bude Pavel ještě rok doma, má toho zapotřebí.*“²⁸⁶

Právě z Jiřininych dopisů lze vyvodit, že jejich sourozenecký vztah byl velmi vřelý, pravidelně společně jezdili do Jaroměřic během letních prázdnin.²⁸⁷ O Pavlovi však přímo konkrétní informace z této doby chybí.

Další zprávy se o Pavlovi objevují v únoru 1942, a to v souvislosti s jeho deportací do terezínského ghetta. Odjíždí transportem Y453 z Kladna.²⁸⁸ V Terezíně se podle deníkových zápisů Hany Bořkovcové setkal se svou matkou.²⁸⁹ V prosinci roku 1943 odjel s transportem

²⁸³ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti – 004 Jiřina Picková, složka 00021.

²⁸⁴ SOKA v Třebíči, pracoviště Moravské Budějovice, fond: Národní škola chlapecká Jaroměřice nad Rokytnou, i.č. 156 katalog 1921/22.

²⁸⁵ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti – 004 Jiřina Picková, složka 00010, dopis z 18. 6. 1931.

²⁸⁶ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 00009, dopis Jarmilce, nedatován.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Praha, Fond: Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, složka 00002, Pavel Pick.

²⁸⁹ BOŘKOVCOVÁ, Hana: Píšu a sešit mi leží na kolenou, Deníky 1940 – 1946, Praha 2011, ISBN 978-80-259-0055-0, s. 185.

na východ. V pozůstalosti Jiřiny Pickové lze nalézt novinový článek²⁹⁰ s názvem *Štafeta památnými místy*.²⁹¹ V tomto článku se psalo o severočeském městečku s názvem Chřibská, kterým prošel v dubnu 1945 pochod smrti. Podle článku se jednalo o vězně, kteří pracovali ve firmě BRABAG v Schwarzheidenu poblíž česko-německých hranic. Kam pochod směřoval není zcela jasné. Civilní obyvatelé však vězňům potají házeli jídlo. U Pavla Picka, který byl v tomto pochodu, nacisté našli kůrku chleba. Právě v Chřibské byl kvůli tomu Pavel Pick zastřelen. Tento údaj však nelze zcela ověřit a kromě zmíněného článku se o něm žádné jiné zdroje nezmínily.

S jistotou lze říct, že se Pavel Pick konce války nedožil. Jeho jméno lze nalézt na pomníku obětem holokaustu, který se nachází na novém kolínském hřbitově.

²⁹⁰ Bohužel nelze s přesností určit, z jakých novin článek pochází. Na článku je tužkou dopsaná zkratka HR 27/7.8., jejíž konkrétní význam nelze rozluštit.

²⁹¹ Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa, Fond Jiřina Picková, složka 00034 novinový článek *Štafeta památnými místy*.

9. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo přiblížit osudy dvou významných členů kolínské židovské rodiny Saudků a zasadit jejich životní osudy do širších kolínských a židovských dějinných souvislostí.

Druhá polovina 19. století přinesla židům dva významné mezníky v jejich dosavadním postavení. Jednalo se zákon z roku 1848, který rušil segregaci židů v ghettech a dále rok 1867, kdy židé díky zákonům v tzv. Prosincové ústavě poprvé v historii získali stejná práva jako ostatní obyvatelé země. Tyto zákony zapříčinily velké sociální změny v židovské společnosti, které poznamenaly několik dalších generací židů.

Vilém a Josef Saudkovi patří do první generace, které se změny postavení židů dotkly. Přesto je důležité zmínit, že právě tato generace byla ještě vychovávána podle „starých zákonů“. Rudolf a Gisa patří do druhé generace židů, kterých se tyto změny zásadně dotkly. Na rozdíl od svých rodičů směli totiž formálně studovat na vysokých školách, mohli se celý život kamkoliv volně stěhovat a měli volební práva. Jejich mentalita byla také ovlivněna tím, že se nenarodili v ghettu, ale ve svobodné společnosti.

Generace, do které Rudolf (narozený 1880) a Gisa (narozená 1883) patřili, byla naplno zasažena událostmi přelomu století, kdy si židé začínali hledat svou vlastní identitu. Zformovaly se zde dva velké myšlenkové směry – sionismus a čechožidovství. Oba tyto směry byly významné až do 40. let 20. století a kladly si za cíl upevnit nové židovské postavení v české společnosti. Čechožidé se snažili co nejvíce se asimilovat do české společnosti i na úkor starých židovských tradic. Oproti tomu sionisté znovuobjevovali staré židovské zvyky, literaturu a jazyk, které považovali za pojítka židovské národnosti.

Díky konkrétním událostem v regionu je snazší si udělat obrázek, jak tyto snahy probíhaly, a to nejen na Kolínsku, ale i v širším historickém kontextu. Dobové prameny - *Paměti královského města Kolína nad Labem*²⁹² Josefa Vávry a *Paměti královského města Kolín*.²⁹³ Josefa Potůčka nabízí cenný odraz toho, jak byli židé českou společností na přelomu století vnímáni. V této době sílila velká vlna antisemitismu, která konkrétně v Kolíně vygradovala roku 1893 v souvislosti se sebevraždou Marie Havlínové. Tato sebevražda, která zřejmě neměla absolutně žádné souvislosti s náboženstvím, byla označena za rituální židovskou vraždu a vyvolala v Kolíně velké protestní akce. Tyto útoky a další projevy antisemitismu,

²⁹² VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 1. díl, Do roku 1618, Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a.

²⁹³ SOKA Kolín, Paměti královského města Kolín, dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/>

přesto většina židů nebrala jako příčinu ke konvertování. Židé byli v Kolíně druhým nejpočetněji zastoupeným náboženstvím. Židovské snahy o asimilaci se v Kolíně projevují například ve změně jazyka, kterým byly vedené židovské bohoslužby či zakládáním různých asimilačních skupin. Velký vliv na postavení židů v Kolíně měl v letech 1917 – 1953 rabín Richard Feder.

Židé se také velmi usilovně chopili možností, které jim nabízel rozkvět průmyslu na konci století – brzy je bylo možné nalézt v téměř všech průmyslových odvětvích, kde zakládali vlastní podniky různých velikostí. Saudkova továrna na zpracování peří (pejřovna) patřila k menším kolínským továrnám, přesto lze v průběhu let nalézt i její filiálky vzniklé v cizině. Své produkty dodávala pejřovna až za Atlantický oceán.

Všechny tyto události se naplno dotkly obou osobností, které jsou tématem této práce. Díky zrušení familiantských zákonů se směli jejich otcové oženit v Kolíně a zůstat zde. Nebyli limitováni vlastnictvím rodinného familiantského inkolátu.

Rudolf Saudek se díky své rodině, která v Německu provozovala první zahraniční filiálku rodinné Saudkovy pejřovny, dostal do Lipska, kde studoval sochařství na Akademii výtvarných umění. Později studoval též ve Florencii a v Paříži. Po studiu si zařídil vlastní sochařskou dílnu a naplno se věnoval sochařské tvorbě a grafice.

Gisa Picková - Saudková se oproti tomu zabývala kulturní literární sférou. V roce 1911 se vdala za Richarda Picka a přestěhovala se s ním do Jaroměřic nad Rokytnou, kde se začala blíže stýkat se známým českým básníkem Otokarem Březinou. Jejich společné rozhovory si zaznamenávala a později je knižně vydala pod názvem *Hovory s Otokarem Březinou*.²⁹⁴ Analýzou těchto rozhovorů a díla *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*²⁹⁵ lze zjistit, že i když Gisa patřila k čechožidovské skupině a byla plně asimilována do české společnosti, svého židovství se nevzdala. Její okolí ji právě proto stále považovalo za židovku. Protižidovské stereotypy lze nalézt i v plně demokratické Československé předválečné společnosti. V roce 1925 se Gisela po smrti svého manžela přestěhovala zpět do Kolína.

I přes rozdílná prostředí spojovalo Rudolfa a Gisu několik bodů. Oba dva byli autory divadelních her, do kterých mimo jiné promítli své židovství. Židé byli v 18. a 19. století pevně spjatí s německy mluvícím prostředím. To zapříčinilo, že velká část zástupců první generace židů neuměla plynule česky, zatímco druhá generace ovládala plynule oba dva jazyky. Z toho důvodu se mohli, jak Gisa tak Rudolf věnovat česko-německým překladům. Gisa kromě toho přispívala do několika periodik. Oba dva byli poznamenáni nástupem nacismu.

²⁹⁴ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929.

²⁹⁵ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, Plejada – Praha 1931.

Rudolf Saudek musel v roce 1937 z rasových důvodů v Lipsku ukončit svou činnost a přestěhoval se do Prahy. Zde spolupracoval s Baťovými závody a Československým výstavním výborem při tvorbě expozice pro Světovou výstavu v New Yorku 1939.

Jak Gisa, tak Rudolf byli v roce 1942 transportováni do terezínského ghetta. Díky zcela atypickému prostředí, které si židé v ghettu vytvořili, se Gisa i zde věnovala tvorbě divadelních her. Rudolf naproti tomu vedl pracovní skupinu sochařství a keramiky, díky čemuž se s největší pravděpodobností vyhnul deportaci do vyhlazovacího tábora. Gisa takové štěstí neměla. V prosinci roku 1943 byla společně se svým synem Pavlem deportována do vyhlazovacího tábora Auschwitz – Birkenau. Konce roku 1943 se s největší pravděpodobností nedožila.

Židé se během druhé světové války zapojovali i do protinacistických odbojů. I v rodině Saudků lze nalézt členy tohoto odboje. Jednalo se o Františka Bauera, syna Marty Saudkové (provdané Baurové), o jehož působení v zahraniční armádě nejsou k dispozici další podrobné informace. Do protinacistického odboje se zapojila i Jiřina Picková, dcera Gisy Pickové – Saudkové. Jiřina byla členkou levicově zaměřené odbojové skupiny Petiční výbor Věrní zůstaneme. Kromě toho se také věnovala pedagogické praxi. Stejně jako její matka Gisela a bratr Pavel se ani Jiřina nedožila konce války. Kvůli nelegální účasti na odboji byla zatčena a v Osvětimi popravena.

Rudolf Saudek odjel z Terezína ve velmi špatném zdravotním stavu 1. července 1945 zpět do Prahy. Z dvanácti rodinných příslušníků této rodinné větve, kteří byli transportováni do koncentračních táborů, přežil jen on a jeho neter Hanka. Radost z konce války byla u židů zastíněna rodinnými oběťmi holokaustu. Přeživší se velmi často neměli kam vrátit a trpěli výčitkami, že oni přežili a jejich příbuzní ne. Z toho důvodu se velká část židů po válce rozhodla k emigraci. Z těchto důvodů se nejspíše rozhodl emigrovat i Rudolf Saudek. Na poslední chvíli si však emigraci rozmyslel a zůstat ve „své milované Praze“.

Po změně politické situace v únoru 1948 se Rudolf Saudek musel stát členem Svazu československých výtvarných umělců. Díky tomu mohl nadále tvořit na volné noze. Z jeho korespondence je vidět, jak v této době musel změnit způsob své sebe prezentace. Ve 30. letech vytvořil dvě významné busty Tomáše G. Masaryka a Otokara Březiny. V 50. letech, s ohledem na vládnoucí režim, přestává tato dvě díla zmiňovat. Vzhledem k tomu, že byl existenčně závislý na finančních příspěvcích státu, musel zvolit patřičný způsob komunikace s oficiálními institucemi. V této době tedy začal pravidelně zmiňovat svou bustu Zdeňka Nejedlého, F. X. Šaldy a zcela bezvýznamné busty Aloise Jiráska a Jana Husa. I přesto žil až do své smrti v roce 1965 s velmi nízkým existenčním minimem. Se stejnými problémy se musel potýkat, i co se náboženství týká. Po roce 1948 byli židé, stejně jako příslušníci dalších náboženských

skupin odsunuti na okraj společnosti. V 50. letech se objevilo několik oficiálních antisemitských vln. Z dochovaných ego-dokumentů nelze zjistit konkrétní postoje Rudolfa Saudka k židovství v této době. Přesto zůstal členem Židovské náboženské obce až do své smrti. Ta si ho do dnešních dnů připomíná jako významnou osobnost.

Na životních osudech kolínských židů Rudolfa Saudka a Gisely Pickové – Saudkové lze vypořádat, že i přes zlepšení právního postavení židů ve druhé polovině 19. století je jejich náboženská příslušnost provázela celým životem. U Gisy Saudkové – Pickové se výrazně projevuje v jejích dílech, a to jak ve vydaných *Hovorech s Otokarem Březinou*²⁹⁶, tak i v divadelních hrách, které se dochovaly v rukopisech. Výrazný zásah do osudů obou poté znamenal nástup nacismu a tzv. konečné řešení židovské otázky.

Za zmínku stojí také porovnání druhé generace, kterou zde zastupuje Gisa Saudková – Picková, a generace třetí, zastoupené Gisinou dcerou Jiřinou Pickovou. Zatímco Gisa řeší svou příslušnost k čechožidovství a vztah k sionismu, Jiřina je tímto problémem patrně zcela nedotknutá a může tedy řešit svou sociální a politickou příslušnost k politickým stranám. To však neznamená, že by Gisela politikou situaci ignorovala. Sama byla členkou politické strany Národní demokracie a působila jako tajemnice jaroměřické buňky této strany.

Závěrem lze říci, že právě díky studiu jednotlivců příslušejících k židovskému náboženství a zasazení jejich životní osudů do regionálních, potažmo národních dějin lze odkrýt nové pohledy na danou tematiku.

²⁹⁶ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929.

10. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Archiv České televize, Praha, Správa programových fondů, 65/564 Scénář Zvědavá kamera: Film za půldruhého milionu švýcarských franků.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Uložené spisy dle ročníků 1926, Osobní spis Roberta Saudka, bez i. č. Robert Saudek narozený v 21. dubna 1880.

Archiv Regionálního muzea, Kolín, Picková – Saudková, Gisela, kar. XXIII., nezpracovaný fond.

Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), kar. 1. i. č. 1; i. č. 8; i. č. 26; i. č. 28; i. č. 29; i. č. 30; i. č. 31; i. č. 34; i. č. 35; i. č. 36; i. č. 46; i. č. 67.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Březina, Otokar (vl. jm. Václav Jebavý) (1868 – 1975), nezpracovaný fond, Korespondence přijatá vlastní s Richardem Pickem.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Kvapil, Jaroslav (1880 – 1950), nezpracovaný fond, Korespondence přijatá vlastní s Giselou Pickovou – Saudkovou.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Laurin, Arne (vl. Jménem Arnošt Lustig) (1865 – 1939), nezpracovaný fond, Korespondence přijatá vlastní s Robertem Saudkem.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, Šalda František Xaver (1899 - 1959), korespondence přijatá vlastní s Giselou Pickovou – Saudkovou.

Národní archiv České republiky, Praha, Digitalizované pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství (konskripce) 1850 – 1915, záznam: Saudek Josef 1940 [dostupné online

<http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=015408bde76d2a0c8f83f9d5c8637384890af8dbead8b535c53fe8962a802d73&action=image&record=21> 23.7.2017].

Národní archiv České republiky, Praha, Digitalizované pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství (konskripce) 1850 – 1914, záznam: Slatkes Arnold (1876) [dostupné online <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=015408bde76d2a0c8f83f9d5c8637384890af8dbead8b535c53fe8962a802d73&action=image&record=5> 23.7.2017].

Národní archiv České republiky, Praha, Židovské matriky, Úřední knihy (matriky a indexy) Kolín (o. Kolín), N 1842 – 1864 (i), kar. 824, i.č. 824 [dostupné online <http://www.badatelna.eu/fond/1073/zaznam/1095/reprodukce/> 23.7. 2017].

Národní archiv České republiky, Praha, Židovské matriky, Úřední knihy (matriky a indexy), Kolín (o. Kolín), N 1861 – 1915, 1917 - 1949 (i), kar. 824, i.č. 824 [dostupní online <http://www.badatelna.eu/fond/1073/zaznam/1096/reprodukce/> 23. 7. 2017].

Státní okresní archiv, Kolín, Paměti královského města Kolín 1886 - 1900, [dostupné online Kronika města Kolína 1886 – 1900, <http://www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/>].

Státní okresní archiv v Třebíči, pracoviště Moravské Budějovice, Gymnázium Moravské Budějovice, katalogy 1922/1923 – 1924/1925.

Státní okresní archiv v Třebíči, pracoviště Moravské Budějovice, Národní škola dívčí v Jaroměřicích nad Rokytnou, katalogy 1918/1919 – 1921/1922.

Státní okresní archiv v Třebíči, pracoviště Moravské Budějovice, fond: Národní škola chlapecká Jaroměřice nad Rokytnou, i.č. 156 katalog 1921/22.

Židovské muzeum – oddělení pro Dějiny Šoa., Praha, Fond Osobní pozůstalosti - 004 Jiřina Picková, i.č. 00002; i.č. 00004; i.č.00009; i.č. 00010; i.č. 00020; i.č. 00021; i.č. 00034; i.č. 00037.

INVENTÁŘE

HANKOVÁ, Monika – Saudek Rudolf (1883 – 1965), Inventář, archiv Židovského muzea, Praha 2003.

TIŠTĚNÉ PRAMENY

BOŘKOVCOVÁ, Hana: Píšu a sešit mi leží na kolenou, Deníky 1940 – 1946, Praha 2011, ISBN 978-80-259-0055-0. 380 s.

BOŘKOVCOVÁ, Hana: Soukromý rozhovor, Kostelní Vydří 2004, ISBN 80-7192-796-2. 206 s.

ČESKOSLOVESNÁ OBEC SOKOLSKÁ: Sběrka zásadních usnesení československé obce sokolské, IV. vydání, Praha 1925.

DEML, Jakub: Mé svědectví o Otakaru Březinovi, Plejada – Praha 1931. 554 s.

EPSTEINOVÁ, Helena: Nalezená minulost, Praha 2000, ISBN 80-86182-23-1. 325 s.

FEDER, Richard: Život a odkaz, Praha 1973, Ústřední církevní nakladatelství, 213 s.

FEDER, Richard: Židovská tragédie: Dějství poslední, Lusk Kolín 1947, 173 s.

KAUFMANNOVÁ, Heda: Léta 1938/1945 – Válečné vzpomínky, Praha 1999, ISBN – 80-85270-85-4, 256 s.

PETEROVÁ, Zuzana: Rabín Feder, Praha 2004, ISBN 80-86103-78-1. 166 s.

SAUDEK, Robert: Diplomati, Fr. Borový, Praha 1921, 472 s.

SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: Hovory s Otokarem Březinou, S.V.U. Mánes 1929. 437 s.

ŠTORCH – MARIEN, Otokar: Ohňostrož: Paměti nakladatele Aventina 2. díl, Praha 1969, 496 s.

THARAUDOVÉ, Jérôme a Jean: Království boží, Aventinum 1924 Praha, 110 s.

LITERATURA

ČAPKOVÁ, Kateřina: Češi, Němci, Židé, Praha 2005, ISBN 80-7185-695-9, 355 s.

ČERMÁKOVÁ, Radka: Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé in: SOUKUPOVÁ, Blanka; ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (edd.): Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech, Praha 2003, ISBN 80-85608-72-3. 113 s.

DONATH, Oskar: Židé a židovství v české literatuře 19. století. Díl II, Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné, Brno 1930, 282 s.

FEDER, Richard: Dějiny židů v Kolíně, S.I., s.n., 19—a.

FRANKL, Michal: „Emancipace od židů“ Český antisemitismus na konci 19. století, Praha 2007, ISBN 978-80-7185-882-9, 403 s.

FRANKL, Michal: Obvinění z rituální vraždy v Kolíně, in: Dějiny a současnost, roč. 20, č.6, Praha 1998.

HANUŠ, Jiří: Povaha antijudaismu u katolických intelektuálů první poloviny 20. století in VYDRA, Zbyněk (edd.): Protižidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století, Pardubice 2007, ISBN 978-80-7194-948-0. 145 s.

HEITLINGEROVÁ, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu, Praha 2007, ISBN 978-80-86103-97-6, 274 s.

HOMOLOVÁ, Květa a kol: Čeští spisovatelé 19. a 20. století, Praha 1982, 255 s.

JANČÍK, Drahomír; KUBŮ, Eduard: Arizace a arizátoři, Praha 2005, ISBN 80-246-1000-0, 481 s.

JIRÁNEK, Jiří; BARTEČEK, Ivo: Češi a Slováci v Chile ve 20. století, Olomouc 2013, ISBN – 978 -80-244-3443-8, 272 s.

JOUZA, Ladislav: Historie a současnost podnikání na Kolínsku, Pardubice, Městské knihy, 1999, 275 s.

JOUZA, Ladislav: Ke vzniku Českožidovské národní besedy v Kolíně in ZUBÍKOVÁ, Klára (edd.): Židovská obec v Kolíně 1848 – 1953, Kolín 2008, ISBN 978-80-86879-19-2, 75 s.

O.D.: Dr. Ignác Saudek in: LIDOVÉ NOVINY, ISSN 1802-6265, Ročník 38, číslo: 287, datum vydání: 7. 6. 1930, [Dostupné online <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:8b577030-966c-11dc-89c1-000d606f5dc6?page=uuid:110c6e30-8c4d-11dc-b78b-000d606f5dc6> 23. 7. 2017 v 17:00].

OPELÍK, Jiří a kol.: Lexikon české literatury – osobnosti, díla instituce, svazek II P-Ř, Praha 2000, ISBN 80- 200- 0708-3, s. 908.

PEJŠA, Jaroslav; JOUZA Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava: Moje město Kolín: Židé v Kolíně, Kolín 2014, ISBN 978-80-86403-32-8, 97 s.

PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 1. vyd., Praha 1993, ISBN 80-900895-4-2, 430 s.

PĚKNÝ, Tomáš: Historie Židů v Čechách a na Moravě, 2. vyd., Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, 702 s.

PĚKNÝ, Tomáš: Kalendárium in: ROŠ CHODEŠ: Věstník Židovských náboženských obcí v českých zemích a na Slovensku, ISSN 1210-7468, roč. 67, vyd. 5765 červenec 2005, 25 s.

POJAR, Miloš: T.G.Masaryk a židovství, Praha 2017, ISBN 978-80-200-2571-5, 320 s.

SEDLÁK, Jan: Slavné vily kraje Vysočina, Foibos 2008, ISBN 978-80-87073-10-0. 181 s.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Český antisemitismus v podmínkách pluralistické demokratické společnosti národního státu. Str. 30; In: POJAR, Miloš; SOUKUPOVÁ Blanka, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (edd.): Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, Praha 2004, ISBN 80-85608-94-4S.112 s.

SRB, Václav: Vznik Československa a kolínský pogrom in ZUBÍKOVÁ, Klára (edd.): Židovská obec v Kolíně 1848 – 1953, Kolín 2008, ISBN 978-80-86879-19-2. 75 s.

STRAKA, František – Židovská ulice v Kolíně, in: Věstník klubu čs. Turistů odbor v Kolíně, vlastivědný sborník středního Polabí XII, Kolín 1935, s. 35.

ŠŤASTNÁ, Michaela: Robert Saudek – grafolog a spisovatel (Projekt výstavy). Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 84 s., Bakalářská práce.

VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 1. díl, Do roku 1618, 2. vyd., Praha 2014, ISBN 978-80-257-1283-2a. 275 s.

VÁVRA, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. 2. díl, Od roku 1618 do roku 1888, 2. vyd., Praha 2015, ISBN 978-80-257-1439-3, 448 s.

ZEJDA, Radovan: Jaroměřice nad Rokytnou, kulturní II, Třebíč 2007, ISBN 978-80-7268-457-1. 245 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Adolf Lehnert https://de.wikipedia.org/wiki/Adolf_Lehnert 25. 8. 2017.

Argentina – o českých krajanech, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-argentina_o_ceskych_krajanech.html 16. 5. 2016.

August Rohling <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/12807-rohling-august> 9.7.2017.

František Xaver Šalda v datech
<http://fxsalda.ff.cuni.cz/welcome.php?MenuID=1&Detail=1&ItemID=1> 20. 8.2017

Historie světový výstav (rozhovor Milanem Hlavačkou, ředitelem Ústavu českých dějin při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, a Jaroslav Haladou, který se věnuje historii světových výstav) <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1447575-historie-svetovych-vystav>
20. 8. 2017

Jaroslav Kvapil <http://www.narodni-divadlo.cz/cs/umelec/jaroslav-kvapil-1> 20. 8. 2017.

Kodíček, Josef http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Kod%C3%AD%C4%8Dek_Josef 25. 8. 2017

Otokar Fischer <http://archiv.narodni-divadlo.cz/default.aspx?jz=cs&dk=Umelec.aspx&ju=1711> 19.8.2017

Spolek pracovníku v umění a ve vědě Purkyně,

https://cs.wikipedia.org/wiki/Spolek_pracovn%C3%ADk%C5%AF_v_um%C4%9Bn%C3%AD_a_ve_v%C4%9Bd%C4%9B_Purkyn%C4%9B 20.8.2017

Terezínský rodinný tábor v Osvětimi – Birkenau (1943)

<http://www.holocaust.cz/dejiny/udalosti/terezinsky-rodinny-tabor-v-osvetimi-birkenau-1943/>
12.8. 2017

Zdeněk Nejedlý http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_nejedlyz_01.php 20.8. 2017

11. SEZNAM POUŽITÝH ZKRATEK

ČSR – Československá republika

IRO – International Refugge Organization

KdD – Kreditanstalt der Deutschen

KSČ – Komunistická strana Československa

PVVZ – Petiční výbor Věrní zůstaneme

RŽNO – Rada Židovských náboženských obcí

SČAZ – Spolek českých akademiků židů

SOkA – Státní okresní archiv

YMCA – Young Men´s Christian Assocition

ŽNO – Židovská náboženská obce

12. SEZNAM PŘÍLOH

Obrázek č. 1 – Cestovní pas Rudolfa Saudka, Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i .č. 6 – Různé dokumenty osobní povahy.

Obrázek č. 2 – Výstřížek článku k oslavě výročí 300 let od narození filozofa Barucha Spinozy, Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i .č. 67 – Výstřížky o R.S. a otištěné reprodukce jeho děl.

Obrázek č. 3 – Pozvánka prezidenta Československé republiky Rudolfu Saudkovi na čaj (1926), Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i .č. 18 – Různé pozvánky.

Obrázek č. 4 – Obálka dopisu F. Lichtensteina Rudolfu Saudkovi s ručně psaným rozhodnutím zůstat v ČSR, Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i .č. 29 – Korespondence s F. Lichtenstinem, Denver (Colorado), ve věci vystěhování.

Obrázek č. 5 – Hrob Richarda Picka na židovském hřbitově v Moravských Budějovicích, Zdroj: Vlastní archiv autorky, foceno červenec 2017.

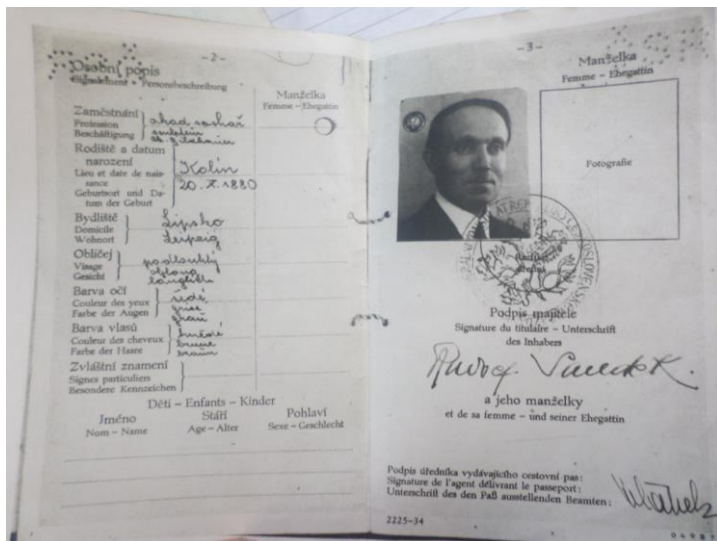
Obrázek č. 6 – Titulní strana rukopisu divadelní hry Pane šéfe, autor Karel Vávra, pseudonym Gisy Pickové – Saudkové, Zdroj: Archiv Regionálního muzea Kolín, Picková – Saudková, Gisa, kart XXIII., nezpracovaný fond.

Obrázek č. 7 – Popis scény a osob, divadelní hra Za denním chlebem, autorka G. Picková – Saudková, Zdroj: Archiv Regionálního muzea Kolín, Picková – Saudková, Gisa, kart XXIII., nezpracovaný fond.

Obrázek č. 8 – Hrob Viléma a Růženy Saudkových a Laury Singerové na novém židovském hřbitově v Kolíně, Zdroj: Vlastní archiv autorky, foceno duben 2015.

Obrázek č. 9 – Památník obětem holokaustu, nový židovský hřbitov, Kolín. Zdroj: Vlastní archiv autorky, foceno červenec 2017.

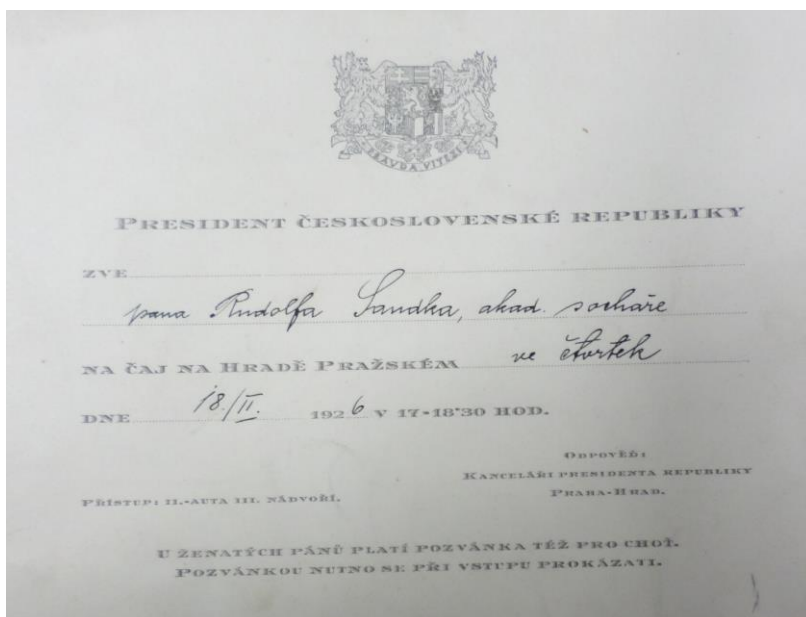
13. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

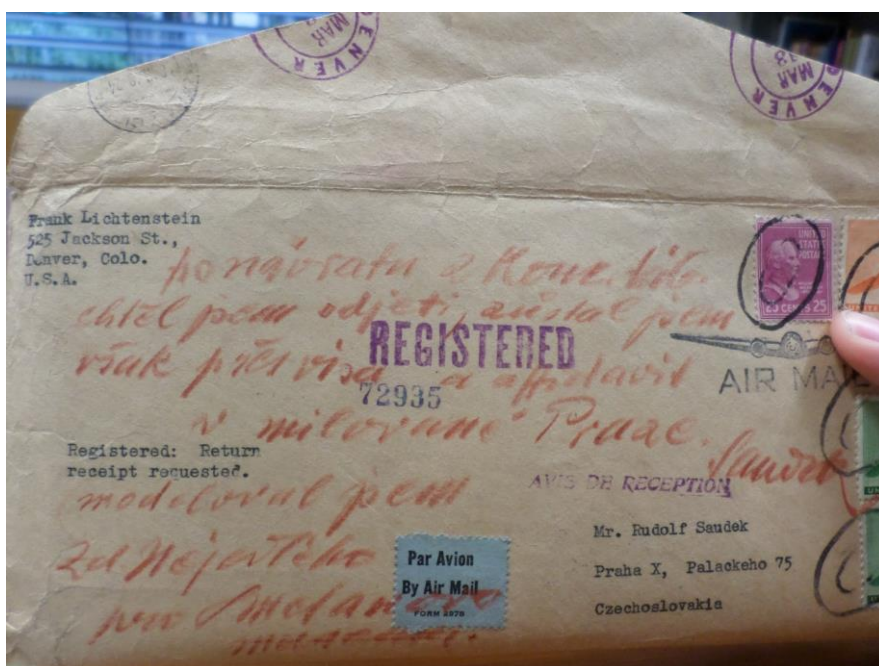
Obrázek č. 1 – Cestovní pas Rudolfa Saudeka, Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i .č. 6 – Různé dokumenty osobní povahy.

Obrázek č. 2 – Výstřížek článku k oslavě výročí 300 let od narození filozofa Barucha Spinozy, Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i .č. 67 – Výstřížky o R.S. a otištěné reprodukce jeho děl.

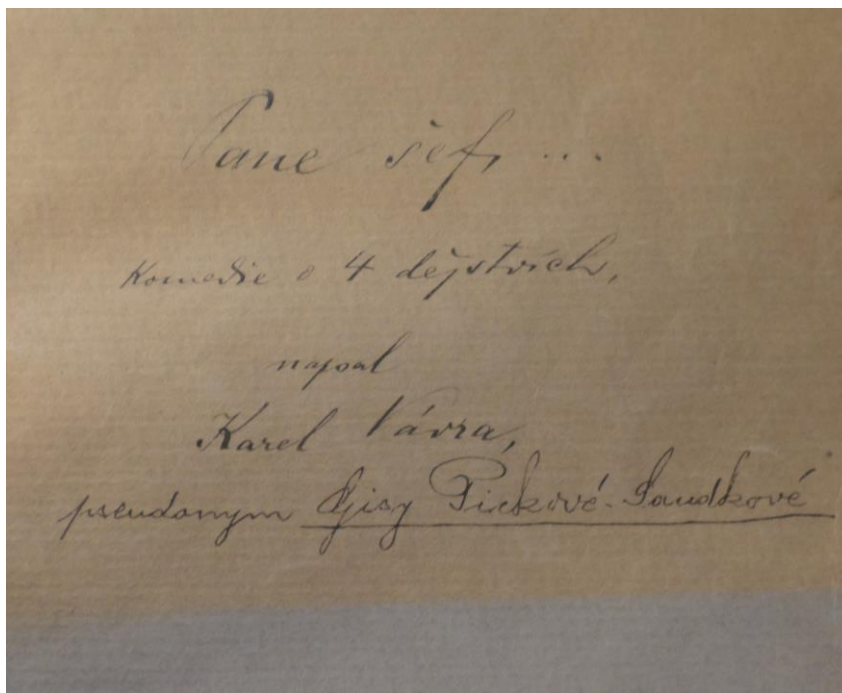
Obrázek č. 3 – Pozvánka prezidenta Československé republiky Rudolfu Saudkovi na čaj (1926), Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i.č. 18 – Různé pozvánky.

Obrázek č. 4 – Obálka dopisu F. Lichtensteina Rudolfu Saudkovi s ručně psaným rozhodnutím zůstat v ČSR, Zdroj: Archiv Židovského muzea, Praha, Saudek, Rudolf (1883 – 1965), i.č. 29 – Korespondence s F. Lichtenstinem, Denver (Colorado), ve věci vystěhování.

Obrázek č. 5 – Hrob Richarda Picka na židovském hřbitově v Moravských Budějovicích, Zdroj: Vlastní archiv autorky, foceno červenec 2017.

Obrázek č. 6 – Titulní strana rukopisu divadelní hry Pane šéfe, autor Karel Vávra, pseudonym Gisy Pickové – Saudkové, Zdroj: Archiv Regionálního muzea Kolín, Picková – Saudková, Gisa, kart XXIII., nezpracovaný fond.

O S O B Y.

Pajmána Petrova, 48letá, prací zhmotná žena, širokoplecí, kostnatá, vyhublá.

Žanek Petrá	26letý	} silní, zdraví	} její děti.
Justina	19letá		
Karla	13letá		
Ferdík	17letý	} slabší slabší, nedušiví	
Žofka	12letá,		
Venda	9letý.)		
Greta	nevěsta Žankova		

doktor

paní doktorova

slečna doktorová, doktorova sestra, starší, nemocná dáma

Ivan, doktorův synek, osmilový

Zoufalá, sousedka Petrových

Karel Zoufalý, její syn

~~Milý~~ chlapec

Děj odehrává se na malém ^{městěčku} selském na západní Moravě.

Pajmána Petrova a Zoufalá mluví horáckým nářečím. Děti Petrovy se už ve škole naučily spisovnou češtinu a do nářečí jen někdy upadají. Žanek dlouho v cizině a na vojnu odvykl mu docela. Jen některé slovo znovu pochytil. / jako MÁK „pré“, místo pr7 a pod./

Obrázek č. 7 – Popis scény a osob, divadelní hra Za denním chlebem, autorka G.

Picková – Saudková, Zdroj: Archiv Regionálního muzea Kolín, Picková – Saudková, Gisa, kart XXIII., nezpracovaný fond.

Obrázek č. 8 – Hrob Viléma a Růženy Saudkových a Laury Singerové na novém židovském hřbitově v Kolíně, Zdroj: Vlastní archiv autorky, foceno duben 2015.

Obrázek č. 9 – Památník obětem holokaustu, nový židovský hřbitov, Kolín. Zdroj: Vlastní archiv autorky, foceno červenec 2017.

14. RESUME

The aim of this master thesis was to bring closer look on life story of two important members of Saudek Jewish family from Kolín and to put their life story into wider historical context.

Second half of 19th century brought two important milestones in current social status of Jewish people. The segregation of Jews in ghetto has been abolished and the Jews also have acquired the same rights as the rest inhabitants of the country, which caused great social changes in Jewish society.

Thanks to contemporary sources and the study of ego-documents of individuals, it is possible to take a picture of how these changes looked. We can also get an idea of Jews' position in the Czech society at the turn of the century.

Thanks to new possibilities could Rudolf Saudek, Josef Saudek's son, study sculpture on Leipzig Academy of Fine Arts. He also studied in Florence and Paris. He set up his own sculpture workshop after studies where he could fully pursue to sculpture work and graphics.

Gisa Picková – Saudková, daughter of Vilém Saudek, dealt with the cultural literary sphere. She was in close connection with Czech poet Otokar Březina. She wrote down notes from their meetings and she later published them under the title *Interviews with Otokar Březina* (in the original *Hovory s Otokarem Březinou*).²⁹⁷

Despite different environments had Rudolf and Gisa several common points. They both were authors of theatrical plays, in which they also projected their Judaism. Gisa and Rudolf were also involved in translation. In addition, Gisa contributed to several periodicals. They both were marked by the rise of Nazism.

In 1937 Rudolf Saudek had to cease his activity in Leipzig for racial reasons and he moved to Prague.

Both Gisa and Rudolf were transported to the Terezín ghetto in 1942. Rudolf led working group of sculpture and ceramics, which is the most likely reason why he avoided deportation to the extermination camp. Gisa did not have such luck. She and her son Pavel were deported into extermination camp Auschwitz – Birkenau in December 1943. Most likely she did not survived till the end of 1943.

This work also briefly mentions daughter of Gisa Picková – Saudková, who was a member of the anti-Nazi resistance. She was executed in 1943 as a political prisoner.

²⁹⁷ SAUDKOVÁ – PICKOVÁ, Gisa: *Hovory s Otokarem Březinou*, S.V.U. Mánes 1929.

Rudolf Saudek left Terezín in a very bad health condition. The rise of communism greatly influenced his artistic work and way of presentation. He died in 1965.

In the life of the Rudolf Saudek and Gisela Picková – Saudková we can notice that despite the improvement in the legal status of Jews in the second half of 19th century, their religious affiliation accompanied them through their whole life.

In conclusion we can say that through the study of individuals who belong to Jewish religion and through putting their life stories into regional or national history we can reveal new perspectives on the subject.